

HUMAN | AKCIJA ZA
RIGHTS | LJUDSKA
ACTION | PRAVA

Određivanje pritvora u Crnoj Gori u odnosu na međunarodne standarde ljudskih prava

Podgorica
2014.

Izdavač

Akcija za ljudska prava

Slobode 74/II, 20 000 Podgorica, Crna Gora

Tel/fax: +382 20 232 348, 232 122, 232 358

hra@t-com.me

www.hraction.org

Autorka

Andrea Božić

Urednica

Tea Gorjanc-Prelević

Prevodioci

Marija Lazarević

Slobodan Dumnić

Ana Tonic

Prelom i dizajn korica

Ivanka Haverić

Štampa

Grafo Crna Gora

Tiraž

300

Hungarian Helsinki Committee

Projekat „Unaprjeđenje određivanja pritvora u Crnoj Gori u skladu s međunarodnim standardima“ i izdavanje ove publikacije je omogućio Mađarski Helsinški komitet u okviru šireg projekta „Promocija reforme određivanja pritvora u istrazi u zemljama Centralne i Istočne Evrope i bivšeg Sovjetskog Saveza – uvođenje dobre prakse (2011-2013)“, koji je realizovan pod pokroviteljstvom Fondacija za otvoreno društvo.

Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost Akcije za ljudska prava i ne odražava nužno i stav donatora.

SADRŽAJ:

UVOD.....	6
I	8
II ZAKLJUČCI I PREPORUKE ISTRAŽIVANJA SPROVEDENOG UZ PODRŠKU AMBASADE SAD- a	10
<i><u>DIO I Studija slučajeva određivanja pritvora u praksi crnogorskih sudova</u></i>	
1. O STUDIJI.....	15
2. PRAVNI OKVIR ZA ODREĐIVANJE PRITVORA	17
3. ODREĐIVANJE PRITVORA MALOLJETNICIMA.....	20
3.1. Slučajevi kršenja Ustava u pogledu trajanja pritvora.....	21
3.2. Slučajevi površnog obrazlaganja rješenja o određivanju i ukidanju pritvora.....	23
3.3. Slučaj određivanja pritvora maloljetniku zbog opasnosti od ponavljanja djela za koja je prvi put osumnjičen.....	25
3.4. <i>Zaključak</i>	26
4. ODREĐIVANJE PRITVORA TRUDNICAMA I MAJKAMA SA MALOM DJECOM	28
4.1. Slučaj određivanja pritvora trudnici	28
4.2. Slučaj majke četvero maloljetne djece.....	29
4.3. Slučaj majke djeteta od dvije i po godine.....	32
4.4. <i>Zaključak</i>	34
5. SLUČAJEVI DUGOTRAJNOG PRITVORA.....	36
5.1. Slučaj najdužeg trajanja pritvora - osam godina	36
5.2. Slučaj u kome je pritvor trajao šest godina	38
5.3. Slučaj u kome je pritvor trajao gotovo četiri godine	39
5.4. Slučaj u kome je pritvor trajao dvije godine.....	41
5.5. Određivanje pritvora u slučaju posebno teških okolnosti djela.....	43
5.6. <i>Zaključak</i>	45
6. SLUČAJEVI KOJI SU PRIVUKLI NAJVEĆU PAŽNJU JAVNOSTI I POSEBAN OSVRT NA PRIMJENU ČL. 175 ST. 1 TAČ. 4 ZKP-a (<i>OPASNOST PO JAVNI RED I MIR</i>).....	46
6.1. Slučaj „Katastar“	47
6.2. Slučaj „Zavala“	48
6.3. Slučaj pritvora predsjednika Opštine Budva	49
6.4. Slučaj „Škerović“	51

6.5. Zaključak.....	52
7. ZAKLJUČCI	53

DIO II Zbirka međunarodnih instrumenata

1. LISTA MEĐUNARODNIH INSTRUMENATA, RELEVANTNIH ZA ODREĐIVANJE PRITVORA.....	55
2. PREPORUKE I NAČELA O PRITVORU I PREPORUKA O ELEKTRONSKOM NADZORU KAO ALTERNATIVNOJ MJERI	57
2.1. Preporuka Rec (2006) 13 Komiteta ministara Savjeta Evrope državama članicama o pritvoru, uslovima u pritvoru i zaštiti od zloupotrebe	57
2.2. Skup načela Ujedinjenih nacija o zaštiti svih lica koja su na bilo koji način pritvorena ili se nalaze u zatvoru (A/RES/43/173).....	65
2.3. Preporuka CM/REC (2014) 4 Komiteta ministara Savjeta Evrope državama članicama o elektronskom nadzoru	72
3. PREPORUKE I NAČELA O MALOLJETNIČKOJ DELINKVENCiji I MALOLJETNIČKOM PRITVORU.....	80
3.1. Preporuka CM/REC (2008) 11 Komiteta ministara Savjeta Evrope državama članicama o Evropskim pravilima za maloljetne počinioce djela koji podliježu sankcijama ili mjerama	80
3.2. Preporuka Rec (2003) 20 Komiteta ministara Savjeta Evrope državama članicama o novim načinima rješavanja maloljetničke delinkvencije i uloge maloljetničkog pravosuđa	104
3.3. Preporuka R (87) 20 Komiteta ministara Savjeta Evrope državama članicama o društvenim reakcijama na maloljetničku delinkvenciju	109
4. PREPORUKE I PRAVILA O ŽENAMA, TRUDNICAMA I MAJKAMA MALE DJECE U PRITVORU I ZATVORU.....	113
4.1. Preporuka Savjeta Evrope 1469 (2000) o majkama i bebama u zatvoru...113	
4.2. Pravila Ujedinjenih nacija za postupanje prema zatvorenicama i primjenu nezatvorskih mjera prema prestupnicama (Pravila iz Bangkoka)	114

UVOD

Projekat „Unaprjeđenje određivanja pritvora u Crnoj Gori u skladu s međunarodnim standardima“ NVO Akcija za ljudska prava (*Human Rights Action* – HRA) je sprovela u drugoj polovini 2013. i prvoj polovini 2014. godine, uz podršku Ambasade Sjedinjenih Američkih Država u Crnoj Gori (Ambasada SAD) i Mađarskog helsinškog komiteta - (*Hungarian Helsinki Committee* - HHC). Ovaj projekat je omogućio dva istraživanja na temu određivanja pritvora u Crnoj Gori, kao i prevode preporuka međunarodnih organizacija o određivanju pritvora u skladu sa međunarodnim standardima ljudskog prava na slobodu ličnosti. Rezultate navedenih istraživanja i prevode preporuka objavljujemo u ovoj publikaciji.

Prvo istraživanje je sprovedeno uz podršku Ambasade SAD od februara do maja 2014. godine, a obuhvatilo je odluke o određivanju pritvora pred sudovima u Crnoj Gori u predmetima primljenim od 1.7.2012. do 31.12.2013. Istraživanje je sprovedeno na osnovu Memoranduma o saradnji između Vrhovnog suda Crne Gore i Akcije za ljudska prava.¹ Zahvaljujemo na otvorenosti za saradnju predsjednicima svih sudova, sudijama i sudskom osoblju, koji su nam obezbijedili informacije i omogućili nesmetan rad timu istraživača u ovom projektu. Istraživanje i njegovi zaključci dostavljeni su u junu 2014. godine Vrhovnom sudu Crne Gore i dobili su preporuku za objavljivanje.

U okviru istraživanja je utvrđena učestalost pritvora u navedenom periodu, njegovo trajanje, obrazloženost osnova za određivanje pritvora u skladu s međunarodnim standardima, i analizirana primjena alternativnih mjera za obezbjeđenje prisustva okrivljenog u krivičnom postupku, konkretno jemstva i mjera nadzora. Istraživanje je pratilo metodologiju istraživanja koje je prethodno u Crnoj Gori sprovela Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju (OEBS) u saradnji sa Centrom za monitoring i istraživanja (CeMI). Autor ovog istraživanja bio je mr Vlado Dedović, direktor pravnog odjeljenja NVO CeMi, u saradnji sa Andreom Božić i Gordanom Planinić iz HRA. U ovoj publikaciji su objavljeni zaključci istraživanja, dok je cijeli izvještaj o istraživanju dostupan na internet stranici HRA.²

Drugo istraživanje, objavljeno u prvom dijelu ove publikacije, obuhvatilo je studije slučajeva iz prakse sudova pri određivanju pritvora. Cilj ovog istraživanja, koje je omogućio HHC, bio je da se kroz specifične sudske predmete izvrši analiza sudske prakse u odnosu na primjenu standarde ljudskog prava na slobodu ličnosti (Ustav Crne Gore, Zakonik o krivičnom postupku, Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, odnosno praksu Evropskog suda za ljudska prava, preporuke Savjeta Evrope i pravila Ujedinjenih nacija). Studije slučaja su obuhvatile određivanje pritvora posebno osjetljivim

¹ Memorandum je dostupan na linku: <http://sudovi.me/podaci/vrhs/dokumenta/1241.pdf>

² <http://www.hrraction.org/wp-content/uploads/IZVJESTAJ-PRITVOR-HRA-KONACNA-24.06.pdf>

kategorijama – maloljetnicima, trudnicama, majkama male djece³, slučajeve posebno dugotrajnog pritvora, kao i kontroverzne slučajeve određivanja pritvora po osnovu koji je podrazumijevao i uznemirenje javnosti.⁴ Autorka ovog istraživanja je Andrea Božić.

Drugi dio publikacije sadrži prevode osam međunarodnih instrumenata, preporuka Komiteta ministara Savjeta Evrope i Ujedinjenih nacija, relevantnih za određivanje pritvora i drugih mjera obezbjeđenja prisustva okrivljenih u krivičnom postupku, od kojih sedam instrumenata do sada nijesu bili prevedeni na crnogorski jezik.⁵ Preporuke su preveli Marija Lazarević, Slobodan Dumnić i Ana Tonić.

Ovim izdanjem Akcija za ljudska prava želi da omogući sagledavanje prakse sudova, a i državnih tužilaca u Crnoj Gori, u odnosu na međunarodne standarde zaštite prava na fizičku slobodu. Imajući u vidu da je određivanje pritvora najstrožija mjera za obezbjeđenje prisustva okrivljenih u krivičnom postupku, kao i da uslovi za izdržavanje pritvora u zatvoru Podgorica u okviru Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija nisu u skladu sa zakonom i međunarodnim standardima⁶, želimo da doprinesemo podizanju svijesti o dužnosti izricanja mjera blažih od pritvora kad god se uz pomoć njih može obezbijediti prisustvo okrivljenog i nesmetan tok krivičnog postupka.

U Podgorici, juna 2014.

mr Tea Gorjanc-Prelević,
izvršna direktorica HRA

³ Pod majkama sa malom djecom, u smislu preporuke Savjeta Evrope o majkama i bebama u zatvoru br. 1469 (2000) podrazumijevaju se majke djece do dvije godine.

⁴ Dio osnova za određivanje pritvora propisanom čl. 175, st. 1, tač. 4 ZKP, koji se odnosio na "uznemirenje javnosti" obrisano je izmjenama Zakonika o krivičnom postupku u junu 2015. godine, *prim. HRA*.

⁵ U publikaciju je uključena i Preporuka Komiteta ministara Savjeta Evrope (2006) 13 državama članicama o određivanju pritvora, uslovima pod kojima se on vrši i pružanju zaštite od zlostavljanja, čiji je prevod objavljen i u knjizi „Pravo ličnosti na slobodu i bezbjednost i Evropsko konvencijsko pritvorsko pravo“, autora Zorana Pažina, 2013. godine.

⁶ U istražnom zatvoru u okviru ZIKS ne poštuje se minimalni međunarodni standard od 4m². Pritvorenici su zaključani u ćelijama 23h dnevno, usled nedostatka prostora za šetnju, kao i prostorija u kojima bi mogli obavljati nekakve smislene aktivnosti van ćelija. Šetnja se omogućava u trajanju od 1h dnevno iako je zakonom propisano da traje 2h dnevno. Vidjeti i izvještaj Evropskog komiteta za sprječavanje mučenja o posjeti Crnoj Gori 2013. godine, tačke 50 i 51 (http://www.cpt.coe.int/documents/mne/2014-16-inf-eng.htm#_Toc363549481).

I O PROJEKTU I ISTRAŽIVANJU "PROMOCIJA REFORME ODREĐIVANJA PRITVORA U ISTRAZI U ZEMLJAMA CENTRALNE I ISTOČNE EVROPE I BIVŠEG SOVJETSKOG SAVEZA – UVOĐENJE DOBRE PRAKSE (2011-2013)"

Mađarski helsinški komitet je projekat HRA pomogao u sklopu šireg projekta „Promocija reforme određivanja pritvora u istrazi u zemljama Centralne i Istočne Evrope i bivšeg Sovjetskog Saveza – uvođenje dobre prakse (2011-2013)“, koji je realizovan pod pokroviteljstvom Fondacija za otvoreno društvo (*Open Society Foundations*). U okviru ovog projekta, HHC je pokrenuo inicijativu za osnivanje regionalne mreže nevladinih organizacija, koja bi se zalagala za preispitivanje određivanja pritvora kao mjere obezbjeđenja prisustva okrivljenog u krivičnom postupku.

Uporedno istraživanje o pritvoru sprovedeno je u 16 država centralne i istočne Evrope i bivšeg Sovjetskog Saveza, koje je omogućilo razmjenu iskustava između nevladinih organizacija iz država obuhvaćenih istraživanjem.⁷ Rezultati ove studije, objavljeni 2013. godine, procijenjeni su u svjetlu važećih međunarodnih standarda, s osvrtom na primjere dobre i loše prakse. Identifikovani su i nedostaci pojedinih pravnih sistema i mogućnosti za reformu.⁸

Glavni zaključak istraživanja bio je da se pritvor u državama navedenih regiona, uključujući i Crnu Goru, ne koristi kao izuzetak, već da, još uvijek, postoji prekomjerna i dugotrajna upotreba pritvora za vrijeme istrage, odnosno prije donošenja presude. Suprotno međunarodnim standardima i preporukama, u praksi većine zemalja, mjere koje su alternative pritvoru rijetko se koriste, dok se pritvor određuje veoma često, pa je zaključeno da postoji znatna potreba da se obezbijedi podrška reformi zakona i praksi u odnosu na određivanje pritvora.⁹

⁷ Osim HRA za Crnu Goru, u istraživanju su učestvovalе sljedeće nevladine organizacije: Albanski Helsinški komitet (za Albaniju); Bugarski Helsinški Komitet (za Bugarsku); Liga za zaštitu ljudskih prava (za Republiku Češku); Udruženje mladih advokata (za Gruziju); Mađarski Helsinški komitet (za Mađarsku); *Penal Reform International* – Kancelarija za centralnu Aziju (za Kazahstan); Kosovski rehabilitacioni centar za žrtve mučenja (za Kosovo); Institut za monitoring ljudskih prava (za Litvaniju); Institut za reformu kaznenog sistema (za Moldaviju); Helsinški komitet za ljudska prava (za Poljsku); Rumunska grupa za odbranu ljudskih prava – GRADO (za Rumuniju); Fondacija za javne presude (za Rusiju); Beogradski centar za ljudska prava (za Srbiju); Fondacija za društvo i pravne studije - TOHAV (za Tursku); Fondacija za pravnu pomoć (za Ukrajinu).

⁸ Studija je dostupna na: http://helsinki.hu/wp-content/uploads/Pre-trial_detention_in_CEE-FSU_countries.pdf.

⁹ Do sličnih zaključaka dovelo je i prošlogodišnje istraživanje Misije OEBS-a, realizovano u saradnji sa NVO CeMI.

Najznačajniji rezultati studije u odnosu na Crnu Goru su:

- u periodu od 2009. do 2011, Crna Gora je bila jedna od država s ukupno najmanje osoba lišenih slobode (osuđenih i pritvorenih), manje od 2000, ali, uzimajući u obzir podatke o broju stanovnika iz 2011. godine, predstavljala je državu sa znatnom učestalošću lišenja slobode po glavi stanovnika – Crna Gora je imala više ljudi u zatvoru od svih država regiona koje su učestvovala u istraživanju (183 osobe na 100.000 stanovnika). Manju stopu lica u zatvoru od Crne Gore imale su Moldavija, Mađarska, Turska, Albanija, Srbija, Bugarska, Rumunija i Kosovo, a veću Rusija, Gruzija, Kazahstan, Ukrajina, Litvanija, Češka i Poljska;
- u istom periodu Crna Gora je imala najveću stopu pritvorenika od svih ostalih država koje su učestvovala u istraživanju - 78,5 osoba na 100.000 stanovnika. To znači da je od ukupnog broja lica lišenih slobode, više od 40% bilo u pritvoru prije i u toku suđenja, odnosno čekajući pravosnažnu odluku o optužbi protiv njih. Iza Crne Gore bile su Rusija (74,9), Ukrajina (69) i Albanija (68.7);
- podaci o slučajevima u kojima je pritvor trajao duže od godinu dana, u Crnoj Gori su: u 2000. godini bilo je tri takva predmeta, u 2009. - 46, u 2010. - 21, u 2011. - 10. Ovim podatkom raspolagale su svega četiri države, a Mađarska je jedina od njih imala veći broj pritvorenika koji čekaju okončanje postupaka, Češka ih je za navedene četiri godine imala ukupno 14, a Poljska manje od sedam;
- broj pritvorenika u Crnoj Gori se u prethodne četiri godine, u odnosu na period istraživanja, prepolovio, pa je stanje značajno poboljšano;
- što se tiče procenta popunjenosti pritvorskih ustanova, u Crnoj Gori za 2000. nije bilo podataka, u 2009. taj procenat je 236.11%, u 2010. - 269.44%, a u 2011. - 91.35%. Od deset zemalja, koje su obezbijedile podatke o popunjenosti (pretrpanosti) ustanova, Crna Gora je bila na samom vrhu – nakon nje, najveći procenat imaju Albanija (2009.-141%, 2010. i 2011. po 143%) i Mađarska (2000. - 165%, 2009. - 135%, 2010. - 142% a 2011.- 145%);
- od osam zemalja koje su raspolagale podacima o učestalosti incidenata u ustanovama u kojima se nalaze pritvorena lica, manje od Crne Gore imale su Albanija, Litvanija i Turska. Crna Gora za 2009. nema podatak o incidentima koje su počinili službenici, a te godine se desio samo jedan incident počinjen od strane pritvorenika. Za 2010. podaci su sljedeći: incidenti inicirani od strane službenika – tri, od strane pritvorenika – četiri. Za 2011: incidenti inicirani od strane službenika – nema podataka, a od strane pritvorenika – četiri.

Istraživanje je pokazalo i da se u Crnoj Gori, za razliku od mnogih drugih država koje su učestvovala u istraživanju, nije vodila evidencija o veoma važnim podacima koji mogu biti značajni za analizu primjene pritvora i praksu cnogorskog pravosuđa.

To su podaci o:

- troškovima jednog dana pritvora po pritvoreniku/pritvorenici;
- troškovima postupaka za određivanje pritvora;

- ishodu krivičnih postupaka u kojima je određen pritvor;
- zastupanju u postupcima u kojima je određen pritvor – broj branilaca postavljenih od strane suda i broj branilaca izabranih od strane okrivljenih, sa podacima o fazama postupka u kojima je došlo do njihovog angažovanja;
- primijenjenim alternativnim mjerama i ishodima postupaka u kojima su primijenjene;
- zastupanju u postupcima prilikom određivanja alternativnih mjera;
- slučajevima u kojima je alternativna mjera ostvarila svrhu i slučajevima u kojima je zamijenjena strožom ili blažom mjerom;
- učestalosti prihvatanja predloga državnih tužilaca za određivanje pritvora;
- broju žalbi u odnosu na rješenja o određivanju pritvora i u kom su procentu žalbe bile uspješne;
- detaljnijoj „strukтури“ lica koja se nalaze u pritvoru: maloljetnici, žene – trudnice, majke sa djecom mlađom od dvije godine, lica sa invaliditetom, ozbiljno bolesna lica – npr. lica sa HIV-om, zavisnici, stranci;
- broju samoubistava i smrtnih slučajeva u zatvoru;
- iznosu koji država isplaćuje kao naknadu zbog neosnovanog lišavanja slobode.

Nadamo se da će ovaj projekat doprinijeti da se navedeni podaci zvanično prikupljaju i objavljuju svake godine.

II ZAKLJUČCI I PREPORUKE ISTRAŽIVANJA HRA O ODREĐIVANJU PRITVORA 2012-2013. GODINE

Istraživanje je sprovedeno u svim osnovnim i višim sudovima u Crnoj Gori, u periodu februar – maj 2014. godine, metodom neposrednog uvida u spise predmeta na uzorku od 297 predmeta, koji su primljeni u periodu 1.7.2012 – 31.12.2013.¹⁰ Od toga broja 258 predmeta su bili pritvorski predmeti, a 39 predmeti u kojima se sud opredijelio za jemstvo ili mjeru nadzora, kao način obezbjeđenja prisustva okrivljenog u krivičnom postupku. Da bi se ocijenio napredak u odnosu na prethodni period, metodološki pristup ovog istraživanja je usklađen s metodom tematskih istraživanja o određivanju pritvora koje je u periodu 2007-2013 sprovedla Misija OEBS-a u saradnji sa Centrom za monitoring (CeMI). Autor izvještaja i rukovodilac istraživačkog tima bio je mr Vlado Dedović.

U poređenju sa nalazima prethodnog istraživanja koje je sprovedla Misija OEBS u Crnoj Gori od 1.01.2011. do 1.07.2012. godine, ovo istraživanje je pokazalo da je **u pojedinim oblastima postignut napredak – prije svega u obrazlaganju rješenja o određivanju pritvora, dok su pojedini aspekti određivanja pritvora i posebno, primjena alterativnih mjera – jemstva i mjera nadzora i dalje problematični i zahtjevaju dalji, kontinuirani rad pravosudnih institucija na unaprjeđenju njihove primjene.**

Pritvor je pravilo u praksi viših sudova, dok osnovni sudovi određuju pritvor u veoma malom broju slučajeva.

Pritvor se i dalje najučestalije određuje po osnovu opasnosti od bjekstva.

Ova praksa bi se mogla promijeniti kada bi sudovi restriktivnije prilazili određivanju pritvora po ovom osnovu i učestalije primjenjivali mjere nadzora ili jemstvo kao mjere koje mogu efikasno zamijeniti pritvor i obezbijediti prisustvo okrivljenog u toku krivičnog postupka.

Tužiocima predloge za određenje pritvora po pravilu zasnivaju na stereotipnim obrazloženjima, bez dovoljno uvjerljivih razloga kojima bi opravdali osnove za određivanje pritvora.

Sudovi poštuju odredbe Ustava i ZKP-a o trajanju pritvora u svim fazama krivičnog postupka, vodeći računa da se trajanje pritvora svede na najkraće moguće vrijeme.

Iako se u prethodnih godinu i po dana **povećao broj jemstava, može se reći da se ovaj institut i dalje ne koristi dovoljno, kao ni mjere nadzora.**

U praksi još uvijek **nije zaživio sistem elektronskog nadzora** poštovanja ograničenja i zabrana koje su određene okrivljenom u cilju nesmetanog vođenja krivičnog postupka.

1. Procenat učestalosti određivanja pritvora od strane viših sudova u Crnoj Gori je i dalje izuzetno visok. U posljednjih godinu i po dana (od 1.7.2012. do kraja 2013), u višim sudovima pritvor je određen u 213 od ukupno 396 predmeta, odnosno u 53.78% predmeta, što je ipak manje u odnosu na izvještajni period istraživanja Misije OEBS-a u kome je pritvor određen u 65,32% predmeta u Višim sudovima. Ovo potvrđuje ranije iznijeti zaključak da je određivanje pritvora u višim sudovima pravilo, a ne izuzetak. Za razliku od

¹⁰ Istraživanje je obuhvatilo i određeni broj odluka Apelacionog suda u postupcima po žalbi na rješenja o određivanju pritvora, u koje je tim HRA stekao uvid kroz spise predmeta.

viših sudova, osnovni sudovi znatno ređe određuju pritvor – u svega 5.12% predmeta (u poređenju sa istraživanjem Misije OEBS-a kada je pritvor određen u 4,76% došlo je do neznatnog uvećanja broja pritvorskih predmeta). ***S obzirom na i dalje izuzetno visok procenat učestalosti određivanja pritvora u praksi viših sudova, neophodno je da posebno Apelacioni sud utiče na restriktivniji pristup određivanju i produženju pritvora.***

2. Pritvor se najčešće određuje zbog opasnosti od bjekstva. Od ukupno analiziranih 258 pritvorskih predmeta, u 114 predmeta (44%) pritvor je određen po ovom zakonskom osnovu. ***Opasnost od bjekstva može se predupređiti i jemstvom ili nadzorom, pa se predlaže sudovima da striktno primjenjuju odredbu čl. 163 st. 2 ZKP-a, prema kojoj se moraju pridržavati uslova određenih za primjenu pojedinih mjera, vodeći računa da se ne primjenjuje teža mjera, ako se ista svrha može postići blažom mjerom.***¹¹

3. Viši sudovi po pravilu obrazlažu osnov opasnosti od bjekstva (čl. 175, st. 1, tač. 1) u skladu s evropskim standardom. Od 33 rješenja o određivanju pritvora viših sudova u Podgorici i Bijelom Polju zbog opasnosti od bjekstva, 31 rješenje je bilo adekvatno obrazloženo. S druge strane, od ukupno analiziranih 81 rješenja o određivanju pritvora osnovnih sudova po osnovu opasnosti od bjekstva - 11 rješenja nije sadržalo adekvatno obrazloženje. ***Podsjećamo da opasnost od bjekstva, mora biti obrazložena uvjerljivim i ubjedljivim činjenicama koje nedvosmisleno iskazuju potrebu da se okrivljenom odredi pritvor po ovom osnovu, s posebnim osvrtom na činjenice zbog kojih primjena mjera nadzora (zabrane napuštanja stana, zabrane napuštanja boravišta, obaveze okrivljenog da se povremeno javlja državnom organu i sl.) ili jemstva ne bi mogla da obezbijedi prisustvo okrivljenog i nesmetano vođenje krivičnog postupka.***

4. Od ukupno 258 analiziranih predmeta, u 18 predmeta pritvor je određen zbog opasnosti od opstrukcije dokaza (čl. 175, st. 1, tač. 2). Od ovih 18 rješenja (i viših i osnovnih sudova), 13 je bilo obrazloženo u skladu s evropskim standardom. Međutim, u 5 predmeta, sud nije dao konkretne i ubjedljive razloge za postojanje ovog pritvorskog osnova, već je navodio paušalne tvrdnje da predstojeće saslušavanje neodređenih svjedoka samo po sebi znači opasnost da će okrivljeni na njih izvršiti uticaj. ***Koluzionarna opasnost se mora obrazložiti navođenjem konkretnih okolnosti koje govore u prilog tome da će okrivljeni ometati postupak uticajem na svjedoke ako se ostavi na slobodi. Prilikom odlučivanja o ovom pritvorskom osnovu, morala bi se prvenstveno razmotriti mogućnost primjene mjera nadzora (zabrana posjećivanja određenog mjesta ili područja i zabrana pristupa ili sastajanja sa određenim licima), pa obrazložiti zbog čega u konkretnom slučaju nije dovoljna njihova primjena već je pritvor neophodan.***

5. Istraživanjem je bilo obuhvaćeno i 49 pritvorskih predmeta u kojima je pritvor određen po osnovu rizika da će okrivljeni ponoviti, dovršiti pokušano krivično djelo ili učiniti djelo kojim prijeti (čl. 175, st. 1, tač. 3). U svega tri predmeta je primjećeno neadekvatno obrazloženje. ***U odnosu na obrazloženje rješenja o određivanju pritvora po ovom pritvorskom osnovu postignut je napredak i treba nastaviti sa pozitivnom praksom.***

¹¹ "Nadležni sud će se pridržavati uslova određenih za primjenu pojedinih mjera, vodeći računa da se ne primjenjuje teža mjera, ako se ista svrha može postići blažom mjerom."

6. U 11 analiziranih predmeta pritvor je bio određen zbog posebno teških okolnosti slučaja i potrebe da se sačuva javni red i mir (osnov iz čl. 175, st. 1, tač. 4). Od 11 predmeta, 10 su bili predmeti pred višim sudovima. U predmetima je primjećen nedovoljan nivo obrazloženja uslova koji moraju biti kumulativno ispunjeni da bi određivanje pritvora po ovom osnovu bilo moguće. Ovo posebno u dijelu obrazlaganja prijetnji po očuvanje javnog reda i mira, koje se ne obrazlažu sa dovoljno konkretnih i ubjedljivih činjenica. Apelacioni sud je u predmetima u kojima je izjavljivana žalba na rješenje o određivanju pritvora po ovom osnovu, odbijao žalbe, navodeći da su prvostepeni sudovi valjano obrazložili pobijana rješenja. Pri tom Apelacioni sud je koristio istu argumentaciju kao i prvostepeni sudovi, ne obrazlažući na adekvatan način ovaj pritvorski osnov. ***Analiza dosadašnje primjene ovog pritvorskog osnova ukazala je na značajne probleme i nerijetko ograničene mogućnosti sudija da odgovore izazovu i obrazlože sva tri uslova, uz navođenje činjenica i okolnosti kojima se neće narušavati jedan od osnovnih principa zabrane dvostrukog vrednovanja činjenica, kao i mogućnost utvrđivanje jasne uzročno-posljedične veze između prijetnje očuvanju javnog reda i mira i svrhe određivanja pritvora koja se ogleda u nesmetanom vođenju krivičnog postupka. Cijeneći dosadašnju primjenu pritvorskog osnova člana 175 stav 1 tačke 4 ZKP-a, neophodno je pri narednim izmjenama i dopunama ZKP-a posebno precizirati ovaj pritvorski osnov, jer se on sada faktički primjenjuje kao osnov za „obavezni pritvor“, koji je suprotan međunarodnim standardima.***

7. Apelacioni sud je u dva slučaja, postupajući po žalbi na rješenja o određivanju pritvora našao da rješenja prvostepenih sudova ne sadrže činjenice i okolnosti kojima se opravdava određivanje pritvora. U jednom predmetu, Apelacioni sud je preinačio rješenje Višeg suda i ukinuo pritvor licu, dok je u drugom slučaju ukinuo rješenje o određivanju pritvora i predmet vratio prvostepenom sudu na ponovni postupak i odlučivanje. Analizom predmeta utvrđeno je da je učestala praksa Apelacionog suda da u postupcima po žalbi na rješenja o određivanju pritvora odbija žalbe kao neosnovane i potvrđuje rješenja, pozivajući se uglavnom na argumentaciju koju nižestepeni sudovi koriste u obrazloženjima rješenja. ***Neophodno je da Apelacioni sud detaljnije obrazlaže svoje odluke u postupcima po žalbi na rješenja o određivanju pritvora, i da ih ne bazira samo na argumentaciji nižestepenih sudova, već da daje razumljivu i ubjedljivu argumentaciju u prilog svojim obrazloženjima, pozivajući se i na međunarodne standarde i praksu Evropskog suda za ljudska prava.***

8. Državni tužioci predloge za određenje pritvora po pravilu zasnivaju na stereotipnim obrazloženjima, bez dovoljno uvjerljivih razloga za opravdanje osnova za određivanje pritvora. Tokom istraživanja, uočeni su primjeri predloga za određivanje pritvora koji su sadržali kopirane jezičke formulacije koje suštinski ne obrazlažu potrebu za određivanjem pritvora, nekad „na silu“ pokušava izvesti zaključak da je neophodno odrediti pritvor. ***U cilju obezbjeđenja podsticaja državnim tužiocima da svoje podneske usklađuju s evropskim standardima, Akcija za ljudska prava predlaže da se procenat usvajanja njihovih predloga za određivanje pritvora ubuduće uzima u obzir prilikom ocjenjivanja kvaliteta njihovog rada.***

9. Trajanje pritvora u fazi istrage u osnovnim sudovima je u 94% slučajeva svedeno na period do 30 dana od dana lišenja slobode, što predstavlja dobru praksu i upućuje na zaključak da osnovni sudovi poštuju zakonske odredbe o trajanju pritvora u fazi istrage. U predmetima viših sudova, od ukupno analiziranih 79 predmeta, u 54% predmeta pritvor je

trajao do 30 dana od dana lišenja slobode, dok je u 34% predmeta pritvor trajao do 60 od dana od dana lišenja slobode, U ovom dijelu, praksa Viših sudova se može ocijeniti prihvatljivom. U predmetima koji su analizirani a koji se vode pred osnovnim sudovima, pritvor je u fazi glavnog pretresa u 80% predmeta trajao do 60 dana, dok u postupcima pred višim sudovima pritvor je u 79% predmeta trajao do 120 dana od dana podizanja optužnice. ***Navedeni podaci govore da sudovi generalno poštuju međunarodni standard i ustavne odredbe prema kojima sud mora da vodi računa da trajanje pritvora svede na najkraće moguće vrijeme.***

10. U toku istraživanja, u 24 od 258 predmeta je uočeno da je sud izrekao kaznu zatvora koja se vremenski poklapa sa periodom koji su okrivljeni proveli u pritvoru. ***Ovakvi slučajevi utiču na percepciju pritvora kao kazne i ne bi trebalo da budu učestala praksa.***

11. U toku izvještajnog perioda, jemstvo je određeno u 32 slučaja, od kojih je za analizu bilo dostupno 22. Imajući u vidu ukupan broj pritvorskih predmeta u izvještajnom periodu i ukupan broj predmeta u kojima je određeno jemstvo, može se zaključiti da se ovaj institut i dalje ne koristi dovoljno.¹² Ni u jednom od 22 analizirana predmeta, sud ili državni tužilac nijesu predložili jemstvo. U svim analiziranim slučajevima, jemstvo je određeno u skladu sa zakonom, uz dosljednu primjenu i obrazloženje. Praksa tužilaštva i suda pri predlaganju i određivanju mjera prisustva okrivljenog se dominantno vezuje za izricanje mjere pritvora – iako je ZKP, uvođenjem mjera nadzora i jemstva, stavio na raspolaganje sudu mnoštvo alternativnih mjera, čijom se primjenom na efikasan način može obezbijediti prisustvo okrivljenog i nesmetano vođenje postupka. Sudovi i dalje u najvećem broju slučajeva određuju pritvor po osnovu opasnosti od bjekstva (u 44% slučajeva), iz čega se može zaključiti da sudovi iste ili slične okolnosti na kojima temelje tvrdnje o opasnosti od bjekstva najčešće cijene u prilog određivanju mjere pritvora, ne razmatrajući da li primjena mjera nadzora ili jemstva može dovesti do cilja koji se ogleda u obezbjeđenju prisustva okrivljenog i nesmetano vođenje krivičnog postupka. U praksi još uvijek nije zaživio sistem elektronskog nadzora poštovanja ograničenja i zabrana koje su određene okrivljenom. ***U pogledu jemstva i mjera nadzora, predlažemo sudovima da češće primjenjuju ove alternativne mjere za obezbjeđenje prisustva okrivljenog u postupku. S aspekta poštovanja pretpostavke nevinosti i odredbi ZKP-a o primjeni mjera za obezbjeđenje prisustva okrivljenog i nesmetano vođenje krivičnog postupka, i sud i tužilaštvo moraju voditi računa da se pritvor primjenjuje samo izuzetno i da kroz praksu dodatno afirmišu alternativne mjere. Sistem elektronskog nadzora poštovanja ograničenja i zabrana koje su određene okrivljenom bi trebalo da zaživi u praksi, a njegova efikasna primjena može dovesti do smanjenja učestalosti određivanja pritvora.***

¹² Ukupan broj pritvorskih predmeta u periodu 1.07.2012 – 31.12.2013 bio je 584 od čega je prema informacijama dobijenim od sudova, bilo 32 slučaja u kojima je određeno jemstvo.

I DIO

*Studija slučajeva određivanja pritvora u praksi
crnogorskih sudova*

1. O STUDIJI SLUČAJEVA

Pritvor nije kazna, već izuzetna i posljednja mjera za obezbjeđenje prisustva okrivljene osobe u cilju nesmetanog vođenja krivičnog postupka¹³, koja se primjenjuje samo ako se ista svrha ne može ostvariti drugim, blažim mjerama. Odluka da se odredi pritvor u svakom pojedinačnom slučaju je izuzetno važna jer znači lišenje prava na fizičku slobodu, jednog od osnovnih ljudskih prava.

U ovoj studiji je analizirana praksa sudova u Crnoj Gori prilikom određivanja pritvora posebno osjetljivim kategorijama ljudi - maloljetnicima, trudnicama, majkama s malom djecom, kao i odlučivanje u slučajevima posebno dugotrajnog pritvora, i u kontroverznim slučajevima određivanja pritvora zbog opasnosti po javni red i mir (uznemirenje javnosti). Studijom su obuhvaćeni slučajevi iz proteklih 14 godina (2000-2014). Sudska praksa je analizirana u odnosu na Ustav Crne Gore, Zakonik o krivičnom postupku (ZKP), Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, praksu Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP), preporuke Savjeta Evrope i pravila Ujedinjenih nacija.

Prilikom odlučivanja o određivanju pritvora, sud mora pažljivo ispitati sve okolnosti u konkretnom slučaju i donijeti odluku pozivajući se na objektivne kriterijume propisane zakonom. Pri tome, postojanje osnovane sumnje da je lice počinilo krivično djelo koje mu se stavlja na teret je obavezni preduslov za određivanje ili produženje pritvora, a uz to se mora procijeniti i da li za određivanje pritvora postoje drugi relevantni i dovoljni razlozi. Opravdanost pritvora zavisi od okolnosti svakog pojedinačnog slučaja, koje moraju biti takve da objektivno ukazuju na to da potreba za zaštitom opšteg interesa - neometanog vođenja krivičnog postupka, preteže nad poštovanjem ljudskog prava na slobodu, uprkos pretpostavci nevinosti.

Prilikom analize predstavljenih slučajeva, posmatrali smo razloge rješenja o određivanju, produžavanju i ukidanju pritvora kojima se sud rukovodio prilikom odlučivanja, ali nijesmo procjenjivali postojanje osnovane sumnje da je konkretna osoba u konkretnom slučaju izvršila krivično djelo, jer bi to podrazumijevalo dalekosežnu analizu pribavljenih dokaza u spisima predmeta, za šta nijesmo imali vremena ni uslova.

U posljednjih osam godina (2006-2013), pred sudovima u Crnoj Gori bilo je približno 100 slučajeva određivanja pritvora maloljetnim licima, s tim što osnovni sudovi u Baru, Beranama, Kolašinu, Nikšiću, Pljevljima, Plavu i Žabljaku u posljednjih 10 godina nijesu imali ni jedan slučaj pritvaranja maloljetnika.

U Crnoj Gori je u posljednjih 10 godina bio samo jedan slučaj određivanja pritvora trudnici, dok u odnosu na majke sa malom djecom ne postoji precizan podatak jer odgovarajuća evidencija ne postoji ni u sudovima, ni u Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija, iako međunarodni akti insistiraju na postojanju takve evidencije¹⁴ i na posebnoj zaštiti majki male djece. Te slučajeve, dakle, nije bilo moguće identifikovati na osnovu zvaničnih podataka, pa smo analizirali pritvorske slučajeve majki djece sa navršene dvije, odnosno tri godine, za koje smo uspjeli da saznamo na drugi način.

¹³ Prema Ustavu Crne Gore (Sl. list CG br. 1/07 i 38/13, čl. 30) i Zakoniku o krivičnom postupku (Sl. list CG, br. 57/09 i 49/10, čl. 174).

¹⁴ Pravilo 3 Ujedinjenih nacija za postupanje prema zatvorenicama i primjenu nezatvorskih mjera prema prestupnicama.

Imajući u vidu da pritvor može trajati samo onoliko koliko je neophodno za nesmetano vođenje krivičnog postupka, posebno smo se bavili nekim od slučajeva najdužeg trajanja pritvora.

U praksi sudova javili su se kontroverzni slučajevi posebno u odnosu na određivanje pritvora po članu 175 st. 1 tač. 4 ZKP-a¹⁵ - prijetnje očuvanju javnog reda i mira, koji su privukli pažnju kako stručne tako i šire javnosti, i koje smo ovdje predstavili.

Crna Gora je 2013. godine na ime odštete licima koja su nezakonito bila lišena slobode isplatila 52.670 eura, a u prethodnih pet godina (2009-2013) gotovo milion eura i to samo na osnovu sporazuma sklopljenih sa Ministarstvom pravde, dok HRA nije uspjela da dođe do podatka o tome kolika je odšteta isplaćena ili će biti isplaćena na osnovu tužbi, ali pretpostavlja da je taj iznos mnogo veći. I ovaj podatak ukazuje na to da se prilikom odlučivanja o pritvoru mora odgovornije postupati, što potvrđuju ovdje analizirani slučajevi.

Studija je pripremljena na osnovu zahtjeva za pristup informacijama, dostupnih podataka na internet portalu sudova, uvida u spise predmeta, informacija sadržanih u sredstvima javnog informisanja, te spisa i informacija prikupljenih od advokata koji su postupali u predmetima analiziranim u studiji.

Uvid u spise nekoliko predstavljenih predmeta izvršen je na osnovu Memoranduma o saradnji, zaključenim sa Vrhovnim sudom Crne Gore.¹⁶ Ovim putem se zahvaljujemo na saradnji predsjednicima svih sudova, sudijama i sudskom osoblju, koji su obezbijedili tražene informacije i omogućili uvid u predmete. Takođe, zahvaljujemo na saradnji advokatima koji su obezbijedili informacije i primjerke anonimiziranih rješenja o pritvoru u predmetima u kojima nije bilo moguće ostvariti neposredan uvid u sudu.

Istraživanje je izvedeno uz podršku Mađarskog Helsinškog komiteta (*Hungarian Helsinki Committee* - HHC), kao segment programa Komiteta „Promovisanje reforme određivanja pritvora u zemljama Centralne i Istočne Evrope i bivšeg Sovjetskog Saveza – uvođenje dobrih praksi (2011-2013)“. U okviru ovog projekta objavili smo i prevode preporuka Savjeta Evrope i pravila Ujedinjenih nacija, relevantnih za primjenu pritvora i drugih mjera obezbjeđenja prisustva okrivljenog u krivičnom postupku.

¹⁵ Pred Ustavnim sudom Crne Gore, u predmetu U-I broj 18/09, vodi se postupak za ocjenu ustavnosti odredbe čl. 175 st. 1 tač. 4 Zakonika o krivičnom postupku („Sl. list Crne Gore“, br. 57/09 i 49/10) u dijelu: „a postoje izuzetne okolnosti koje ukazuju da bi puštanje na slobodu dovelo do ozbiljne prijetnje očuvanju javnog reda i mira“. Iako je na sjednici 25.3.2014. postupak pokrenut, sud još uvijek nije donio odluku. U proceduri je i postupak pripreme Zakona o izmjenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku, pa se nadamo da je to prilika da se otklone sve neizvjesnosti, preciziraju uslovi i standardi i spriječi svako buduće arbitrerno lišenje slobode po tom, ali i drugim osnovima. Zakonik o krivičnom postupku je izmijenjen u junu 2015. godine i tako što su iz čl. 175, st. 1, tač. 4 obrisani zarez i riječi: „a postoje izuzetne okolnosti koje ukazuju da bi puštanje na slobodu dovelo do ozbiljne prijetnje očuvanju javnog reda i mira“, *prim. HRA*.

2. PRAVNI OKVIR ZA ODREĐIVANJE PRITVORA

Čl. 9 tač. 3 Mađunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima

Svako ko je uhapšen ili zatvoren zbog krivičnog djela biće u najkraćem roku izveden pred sudiju ili nekog drugog službenika, zakonom ovlašćenog da vrši pravosudne funkcije, i u razumnom roku će mu se suditi ili će biti oslobođen. Stavljanje u pritvor lica koja očekuju da im se sudi ne smije biti opšte pravilo, ali puštanje na slobodu može se usloviti jemstvom kojim će se osigurati prisustvo tog lica na suđenju u bilo kojoj fazi sudskog postupka, kao i, u slučaju potrebe, radi izvršenja presude.

Čl. 5 tač. 3 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda

Pravo na slobodu i bezbjednost ličnosti

1. Svako ima pravo na slobodu i bezbjednost ličnosti. Niko ne može biti lišen slobode osim u sljedećim slučajevima i u skladu sa zakonom propisanim postupkom: (...)

c) u slučaju zakonitog hapšenja ili lišenja slobode radi privođenja lica pred nadležnu sudsku vlast zbog opravdane sumnje da je izvršilo krivično delo, ili kada se to opravdano smatra potrebnim kako bi se predupredilo izvršenje krivičnog dela ili bekstvo po njegovom izvršenju;

Čl. 30 Ustava Crne Gore

Pritvor

Lice za koje postoji osnovana sumnja da je izvršilo krivično djelo može, na osnovu odluke nadležnog suda, biti pritvoreno i zadržano u pritvoru samo ako je to neophodno radi vođenja krivičnog postupka.

Pritvorenom licu mora se uručiti obrazloženo rješenje u času pritvaranja ili najkasnije u roku od 24 časa od pritvaranja.

Protiv rješenja o pritvoru pritvoreno lice ima pravo žalbe, o kojoj sud odlučuje u roku od 48 časova.

Trajanje pritvora mora biti svedeno na najkraće moguće vrijeme.

Pritvor može trajati po odluci prvostepenog suda najduže tri mjeseca od dana pritvaranja, a odlukom višeg suda, može se produžiti za još tri mjeseca.

Ako se do isteka tih rokova ne podigne optužnica, okrivljeni se pušta na slobodu.

Pritvor maloljetnika ne može trajati duže od 60 dana.

**Zakonik o krivičnom postupku (Sl. list CG br. 57/09 i 49/10) primjenjuje se od
1.9.2011.¹⁷**

Razlozi za određivanje pritvora
Čl. 175

(1) Kad postoji osnovana sumnja da je određeno lice učinilo krivično djelo, pritvor protiv tog lica može se odrediti, ako:

- 1) se krije ili ako se ne može utvrditi njegov identitet ili ako postoje druge okolnosti koje ukazuju na opasnost od bjekstva;
- 2) postoje okolnosti koje ukazuju da će uništiti, sakriti, izmijeniti ili falsifikovati dokaze ili tragove krivičnog djela ili da će ometati postupak uticanjem na svjedoke, saučesnike ili prikrivače;
- 3) postoje okolnosti koje ukazuju da će ponoviti krivično djelo ili dovršiti pokušano krivično djelo ili da će učiniti krivično djelo kojim prijeti;
- 4) je u pitanju krivično djelo za koje je propisana kazna zatvora od deset godina ili teža kazna i koje je posebno teško zbog načina izvršenja ili posljedica, a postoje izuzetne okolnosti koje ukazuju da bi puštanje na slobodu dovelo do ozbiljne prijetnje očuvanju javnog reda i mira;
- 5) uredno pozvani optuženi izbjegava da dođe na glavni pretres.

Pritvor u skraćenom postupku
Član 448

(1) Pritvor se može odrediti, u cilju nesmetanog vođenja krivičnog postupka, protiv lica za koje postoji osnovana sumnja da je učinilo krivično djelo ako:

- 1) se krije ili se ne može utvrditi njegov identitet ili postoje druge okolnosti koje očigledno ukazuju na opasnost od bjekstva;
- 2) posebne okolnosti ukazuju da će okrivljeni dovršiti pokušano krivično djelo ili izvršiti krivično djelo kojim prijeti.

¹⁷ Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku (Sl. list CG br. 64/11), koji je u primjeni od 1.9.2012, u čl. 62 st. 1 propisuje: „Sudija za maloljetnike može, izuzetno, na obrazloženi predlog državnog tužioca za maloljetnike, nakon saslušanja maloljetnika, odrediti pritvor, kad za to postoje razlozi za određivanje pritvora propisani Zakonikom o krivičnom postupku, ako se svrha, radi čijeg je ostvarenja pritvor određen ne može postići mjerama iz čl. 61 st. 1 i 2 ovog zakona. U rješenju o određivanju pritvora razloge za određivanje pritvora sudija za maloljetnike dužan je da posebno obrazloži.“ Zakonik o krivičnom postupku je izmijenjen u junu 2015. i tom prilikom su iz čl. 175, st. 1, tač. 4 obrisani zarez i riječi: „, a postoje izuzetne okolnosti koje ukazuju da bi puštanje na slobodu dovelo do ozbiljne prijetnje očuvanju javnog reda i mira“, *prim. HRA.*

Zakonik o krivičnom postupku (Sl. list RCG br. 71/03 i 47/06) primjenjuje se do 1.9.2011, izuzev odredbi o postupanju prema maloljetnicima (glava XXIX), koje su se primjenjivale do 1.9.2012.

Razlozi za određivanje pritvora
Čl. 148

(1) Kad postoji osnovana sumnja da je određeno lice učinilo krivično djelo, pritvor se protiv tog lica može odrediti, ako:

- 1) se krije ili ako se ne može utvrditi njegova istovjetnost ili ako postoje druge okolnosti koje ukazuju na opasnost od bjekstva;
- 2) postoje okolnosti koje ukazuju da će uništiti, sakriti, izmijeniti ili falsifi-kovati dokaze ili tragove krivičnog djela ili ako osobite okolnosti ukazuju da će ometati postupak uticanjem na svjedoke, saučesnike ili prikrivače;
- 3) osobite okolnosti ukazuju da će ponoviti krivično djelo ili dovršiti pokušano krivično djelo ili da će učiniti krivično djelo kojim prijeti;
- 4) su u pitanju krivična djela za koje se po zakonu može izreći kazna deset godina zatvora ili teža kazna, ako je to opravdano zbog posebno teških okolnosti djela;
- 5) uredno pozvani optuženi očigledno izbjegava da dodje na glavni pretres.¹⁸

¹⁸ Ova odredba, odnosno ovi osnovi za određivanje pritvora, na osnovu čl. 488 tog ZKP-a primjenjivali su se na maloljetnike sve do 1.9.2012, kada je, kako smo već naglasili, počeo sa primjenom Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku.

3. ODREĐIVANJE PRITVORA MALOLJETNICIMA

Pritvor maloljetnika se mora koristiti samo kao posljednja opcija, a ako se odredi, onda treba da traje što je moguće kraće.¹⁹ Pri tome se mora voditi računa o najboljem interesu maloljetnika, mora se uzeti u obzir težina djela za koje je osumnjičen (načelo srazmjernosti), kao i njegova dob, tjelesno i duševno blagostanje, razvoj, kapaciteti i lične okolnosti (načelo individualizacije).²⁰

Pored Konvencije o pravima djeteta iz 1989. godine, međunarodna pravila i smjernice, koji nijesu obavezujući standardi, ali upotpunjuju pravni okvir za brigu, zaštitu i tretman maloljetnika koji dođu ili mogu doći u sukob sa zakonom su: Preporuka Komiteta ministara Savjeta Evrope državama članicama (2008) 11 o Evropskim pravilima za maloljetne počiniocce djela koja podliježu sankcijama ili mjerama; Preporuka Komiteta ministara (2003) Savjeta Evrope 12 o novim načinima rješavanja maloljetničke delinkvencije i uloge maloljetničkog pravosuđa; Preporuka Komiteta ministara Savjeta Evrope (87) 20 o društvenim reakcijama na maloljetničku delinkvenciju; Minimalna pravila Ujedinjenih nacija za provođenje maloljetničkog pravosuđa (1985)²¹; Smjernice Ujedinjenih nacija za prevenciju maloljetničke delinkvencije (1990)²²; Pravila Ujedinjenih nacija o zaštiti maloljetnika lišenih slobode (1990).²³

Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku (Sl. list CG 64/11) u čl. 60 predviđa mogućnost naređivanja dovođenja i izricanja mjera nadzora ili jemstva, kao blažih mjera od pritvora, u skladu sa odredbama ZKP-a. U čl. 61 predviđene su i druge mjere koje su alternativa pritvoru, a posebno su osmišljene za maloljetne počiniocce krivičnih djela i mogu biti određene na predlog državnog tužioca za maloljetnike ili po službenoj dužnosti – privremeni nadzor od strane organa starateljstva radi pružanja pomoći i zaštite; privremeni smještaj maloljetnika u drugu porodicu, vaspitnu ustanovu ili organizaciju za vaspitanje i obrazovanje maloljetnika, kada je to potrebno radi izdvajanja maloljetnika iz sredine u kojoj živi ili radi.²⁴ Tek ako se obezbjeđenje prisustva maloljetnika u postupku i nesmetan tok

¹⁹ Vidi presude ESLJP *Nart protiv Turske*, 2008, st. 31 i *Güveç protiv Turske*, 2009, st. 109.

²⁰ Preporuka CM/REC (2008) 11 o Evropskim pravilima za maloljetne počiniocce djela koja podliježu sankcijama ili mjerama.

²¹ Tzv. Pekinška pravila

²² Tzv. Rijadske smjernice

²³ Na neophodnost sagledavanja relevantnih međunarodnih akata ukazao je i Ombudsman u Posebnom izvještaju o maloljetnicima u sukobu sa zakonom, od decembra 2006. Izvještaj dostupan na linku: http://www.ombudsman.co.me/docs/izvjestaji/POSEBAN_IZVJESTAJ_2006..doc

²⁴ U Crnoj Gori ustanova vaspitnog tipa je JU Centar za djecu i mlade „Ljubović“, u kojoj su uslovi i okruženje značajno povoljniji za maloljetnike od onih koji se pružaju u pritvorskim jedinicama za maloljetnike. Vidi izvještaje projekta „Monitoring poštovanja ljudskih prava u ustanovama zatvorenog tipa u Crnoj Gori“ - HRA, Centar za antidiskriminaciju „Ekvista“, Centar za građansko obrazovanje i Sigurna ženska kuća. Izvještaji sa detaljnom analizom i

postupka ne mogu ostvariti ovim mjerama, sudija za maloljetnike može odrediti pritvor (čl. 62 st.1).²⁵

3.1. SLUČAJEVI KRŠENJA USTAVA U POGLEDU TRAJANJA PRITVORA

Maloljetnik, star 16 godina, lišen je slobode i zadržan zbog postojanja osnova sumnje da je izvršio krivično djelo Teška krađa iz čl. 240 st. 1 tač. 3 KZ-a. Identitet maloljetnika nije bio nesumljivo utvrđen jer nije posjedovao identifikacioni dokument, a podaci koje je dao o sebi nijesu bili potvrđeni od strane nadležnih organa. Maloljetnik je tvrdio da je državljanin Srbije.

Osnovni državni tužilac (ODT) je predložio određivanje pritvora na osnovu čl. 148 st. 1 tač. 1 ZKP-a²⁶ jer maloljetniku nije utvrđen identitet, a i prema njegovom kazivanju nema prijavljeno prebivalište u Crnoj Gori. Maloljetnik je, tokom pretkrivičnog postupka, u prisustvu branioca, priznao izvršenje krivičnog djela.

Sudija za maloljetnike Osnovnog suda je 11.7.2007. odredio pritvor u trajanju od mjesec dana, smatrajući da postoji opasnost od bjekstva i nedostupnosti sudu tokom daljeg postupka, jer se radilo o licu bez stalnog prebivališta na području Crne Gore, koje nije ni državljanin Crne Gore, i kome nije utvrđen identitet.²⁷ Žalba, koju je izjavio branilac maloljetnika je odbijena 17.7.2007, uz ponavljanje razloga navedenih u rješenju sudije za maloljetnike.

Vijeće za maloljetnike tog suda je produžilo pritvor ističući da i dalje postoje razlozi zbog kojih mu je određen pritvor i da je postupak utvrđivanja njegovog identiteta u toku.²⁸

Sedmog dana nakon produženja pritvora (16.8.2007) maloljetnik je načelniku Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija rekao da nije dao istinite informacije o svom identitetu u dotadašnjem toku postupka i pružio druge lične podatke, o čemu su tužilaštvo i sud odmah obavješteni. Tužilaštvo je istog dana potvrdilo identitet maloljetnika i podnijelo predlog za

zaključcima dostupni su na linkovima: http://www.hraction.org/wp-content/uploads/Izvjestaj_Ljubovic_CG.pdf i http://www.hraction.org/wp-content/uploads/Izvjestaj_ZIKS_CG_WEB1.pdf

²⁵ I ranije važeći ZKP je u odnosu na maloljetnike propisivao mjere koje su mogle zamijeniti pritvor: „Sudija za maloljetnike može narediti da se maloljetnik u toku pripremnog postupka smjesti u prihvatilište, vaspitnu ili sličnu ustanovu, da se stavi pod nadzor organa starateljstva ili da se preda drugoj porodici, ako je to potrebno radi izdvajanja maloljetnika iz sredine u kojoj je živio ili radi pružanja pomoći, zaštite ili smještaja maloljetnika.“ (čl. 487 st. 1)

²⁶ „Kad postoji osnovana sumnja da je određeno lice učinilo krivično djelo, pritvor se protiv tog lica može odrediti ako se krije ili ako se ne može utvrditi njegova istovjetnost ili ako postoje druge okolnosti koje ukazuju na opasnost od bjekstva;“

²⁷ Rješenje Osnovnog suda u Kotoru Kim.br. 13/07 od 11.7.2007.

²⁸ Kv.br. 367/07 od 9.8.2007.

kažnjavanje maloljetnika, nakon čega je vijeće za maloljetnike donijelo novo rješenje o produžavanju pritvora:

„...po mišljenju vijeća i dalje postoje okolnosti koje ukazuju da bi maloljetnik puštanjem na slobodu mogao postati nedostupan sudu i državnim organima RCG, odnosno da i dalje postoji opasnost od bjekstva obzirom da se radi o licu koje nema prebivalište na teritoriji Crne Gore, stranom državljaninu, državljaninu Republike Srbije i licu koje je bilo dalo lažne lične podatke i stvarni identitet je utvrđen tek tokom pripremnog postupka.“²⁹

Postupak je okončan presudom 26.12.2007. kojom je maloljetniku izrečena kazna zatvora u trajanju od šest mjeseci, u koju je uračunato vrijeme provedeno u pritvoru (ukupno pet mjeseci i 15 dana).³⁰

Ovaj slučaj predstavlja primjer grubog kršenja Ustava, koji izričito propisuje da pritvor maloljetnika ne može trajati duže od 60 dana (i to čl. 23 st. 5 Ustava Republike Crne Gore³¹, koji se primjenjivao do 22.10.2007. i čl. 30 st. 7 Ustava Crne Gore). ZKP koji je važio u vrijeme vođenja ovog postupka i koji se primjenjivao i na maloljetna lica, nije predviđao ovo ograničenje, što nije opravdanje za kršenje Ustavne garancije. Maloljetnik je po isteku 60 dana morao biti pušten na slobodu. Tužilaštvo i sudovi bili su dužni da uvažavaju ustavne odredbe i da lišenje slobode maloljetnika, ako su smatrali nužnim, odrede i primijene u vremenskim granicama propisanim Ustavom, dakle, najkasnije do 8.9.2007.

Osim toga, shodno čl. 488 st. 4 i čl. 152 st. 2 ZKP-a, vijeće je bilo dužno da svakih mjesec dana ispita da li i dalje postoje razlozi za pritvor, na šta je i ukazano u citiranom rješenju. Međutim, glavni pretres je održan i zaključen nakon više od četiri mjeseca, a za to vrijeme ni jedno rješenje o kontroli pritvora nije bilo donijeto.³² Boravak maloljetnika u pritvoru, dakle, nije bio kontrolisan čak ni u skladu sa odredbama tada važećeg ZKP-a.

Ovdje napominjemo da je nakon potvrđivanja identiteta maloljetnika utvrđeno i da on ranije nije bio osuđivan, pa dodatno iznenađuje upornost tužilaštva i suda da maloljetnika ostave u pritvoru toliko dugo, a da, pri tom, nijesu razmotrili mogućnost određivanja mjere privremenog smještaja maloljetnika u vaspitnu ili sličnu ustanovu, odnosno određivanje nadzora od strane organa starateljstva, u skladu sa čl. 487 st. 1 ZKP-a.

Još jedan slučaj kršenja Ustava u pogledu trajanja pritvora bio je primjer sedamnaestogodišnjeg maloljetnika, stranog državljanina koji je bio osumnjičen da je izvršio krivično djelo Teška krađa iz čl. 240, st. 1, tač. 1 KZ-a. Rješenjem sudije za maloljetnike određen mu je pritvor u trajanju od 30 dana zbog okolnosti koje ukazuju na opasnost od bjekstva i na ponavljanje krivičnog djela.³³

²⁹ Kv.br. 379/07 od 20.8.2007.

³⁰ Presuda Osnovnog suda u Kotoru Km.br. 9/07.

³¹ Sl. list RCG br. 48/92.

³² Saradnici HRA izvršili su neposredan uvid u spise predmeta.

³³ „Maloljetnik je stalno nastanjen u Š, državljanin je Srbije, na području Crne Gore nema prijavljeno prebivalište, a što su sve činjenice koje ukazuju da bi, ako bi mu se dozvolilo da se brani sa slobode, mogao pobjeći i time ometati pripremni postupak koji je u toku. Takođe je potrebno odrediti pritvor zbog postojanja okolnosti koje ukazuju da će ponoviti krivično djelo, a što proizilazi iz činjenice da se pred ovim sudom vodi više postupaka

Nakon podizanja predloga za određivanje vaspitne mjere maloljetniku je produžen pritvor iz istih razloga koje je naveo sudija za maloljetnike, a prilikom kontrole pritvora vijeće je ponovo produžilo pritvor i ponovo dalo gotovo identično obrazloženje kao sudija za maloljetnike.³⁴ Nakon okončanja postupka izricanjem vaspitne mjere upućivanje u vaspitnu ustanovu pritvor je još jednom produžen.³⁵

Pritvor ovog maloljetnika trajao do pravosnažnosti odluke – 10.11.2010, odnosno ukupno 134 dana, suprotno čl. 30 st. 7 Ustava koji pritvor maloljetnika ograničava na 60 dana.

Sud je i u ovom slučaju imao mogućnost određivanja mjera privremenog smještaja maloljetnika u prihvatilište, vaspitnu ili sličnu ustanovu, odnosno mogućnost stavljanja maloljetnika pod nadzor organa starateljstva ili u drugu porodicu, čijom primjenom bi postigao svrhu pritvora i ispoštovao ustavne garancije³⁶. Osim toga, tužilaštvo se opredijelilo da podnese predlog za određivanje vaspitne mjere upućivanje u vaspitnu ustanovu a ne strožije sankcije - kazne zatvora, što je dodatno trebalo motivisati sud da maloljetnika u toku postupka a naročito nakon izricanja vaspitne mjere pušti iz pritvora ili mu odredi neku od blažih mjera

3.2. SLUČAJEVI POVRŠNOG OBRAZLAGANJA RJEŠENJA O ODREĐIVANJU I UKIDANJU PRITVORA

Istražni sudija je, postupajući po krivičnoj prijavi Uprave policije, u predmetu hitnih istražnih radnji, 14.2.2007. donio rješenje o određivanju pritvora maloljetniku koji je osumnjičen za izvršenje krivičnog djela Teška krađa iz čl. 240 st. 1 tač. 1 KZ CG. Pritvor je određen u trajanju od 30 dana, na osnovu čl. 148 st. 1 tač. 2 tada važećeg ZKP-a zbog postojanja opasnosti od uticaja na svjedoke.

Međutim, obrazlažući rješenje o određivanju pritvora, istražni sudija je propustio da pruži uvjerljive i dovoljne razloge za takvu odluku. Štaviše, izostalo je bilo kakvo obrazloženje osnova za lišenje slobode, a pritvaranje maloljetnika je objašnjeno samo jednom rečenicom:

„Nakon ispitivanja osumnjičenog G.M. iz C, a imajući u vidu iskaz osumnjičenog i podatke dobijene uz predmetnu krivičnu prijavu, proizilazi da je osumnjičeni počinio krivično djelo koje mu se stavlja na teret, pa je istražni sudija, primjenom čl.148 st. 1 tač. 2 ZKP-a RCG odredio pritvor, kao što je navedeno u dispozitivu rješenja.“³⁷

protiv maloljetnog – zbog krivičnog djela krađe i teške krađe(...)" - rješenje Osnovnog suda u Baru Kim.br. 9/10 od 29.6.2010.

³⁴ Kv.br. 291/10 od 28.7.2010. i Kv.br. 344/10 od 16.9.2010.

³⁵ Km.br. 11/10 od 21.10.2010.

³⁶ Mogućnost izricanja mjere privremenog smještaja u toku pripremnog postupka reguliše čl. 487, a u toku postupka pred vijećem za maloljetnike čl. 497 tada važećeg ZKP-a.

³⁷ Rješenje Osnovnog suda u Cetinju Kri.br. 73/07 od 14.2.2007.

Sudija za istragu osnov za određivanje pritvora je praktično zasnovao na smjelom zaključku da je osumnjičeni „počinio krivično djelo koje mu se stavlja na teret“, na taj način direktno kršeći pretpostavku nevinosti!³⁸

ZKP, koji je važio u vrijeme sprovođenja ovog postupka, predviđao je izričitu zakonsku obavezu da se kada je moguće primjene mjere koje su blaže od pritvora³⁹, ali ih sud nije razmotrio, a branilac postavljen po službenoj dužnosti, na osnovu čl. 69 st. 3 ZKP-a, nije izjavio žalbu.

Pritvor je ukinut osmog dana (22.7.2007) nakon saslušanja osumnjičenog maloljetnika i svjedoka, a uz pribavljeno mišljenje ODT-a, uz obrazloženje da „više ne postoje pritvorski razlozi predviđeni u čl. 148 st. 1 tač. 2 ZKP RCG, odnosno da bi okrivljeni boravkom na slobodi mogao ometati istragu uticajem na svjedoke, zbog kojih mu je pritvor određen“.

U ovom postupku je ODT predlog za primjenu vaspitne mjere podnio tek nakon gotovo devet mjeseci (23.4.2008) od okončanja pripremnog postupka (istrage) a vijeće za maloljetnike nakon dodatnih šest i po mjeseci (5.3.3009) donijelo pravosnažno rješenje kojim maloljetniku izriče vaspitnu mjeru pojačanog nadzora od strane organa starateljstva, na osnovu čl. 89 KZ-a.⁴⁰

Odugovlačenje postupka bilo je protivno čl. 16 tada važećeg ZKP-a koji je nalagao sudu obavezu da postupak sprovede bez odugovlačenja i onemogućiti svaku zloupotrebu prava koja pripadaju licima koja učestvuju u postupku, kao i čl. 476 koji je propisivao da su organi koji učestvuju u postupku prema maloljetniku dužni da najhitnije postupe kako bi se postupak što prije završio.

U drugom postupku, protiv maloljetnika B.D. određen je pritvor u trajanju od mjesec dana zbog krivičnog djela Omogućavanje uživanja opojnih droga (čl. 301 st. 1 KZ-a), praktično bez obrazloženja:

„Nakon saslušanja malodobnog B.D, koji priznaje izvršenje krivičnog djela, sudija za maloljetnike je našao da su u konkretnom slučaju ispunjeni zakonski uslovi da se prema ovom maloljetniku odredi pritvor zbog čega je, na osnovu čl. 488 u vezi sa čl. 148 st.1 tač. 2 ZKP CG i odlučeno kao u izreci ovog rješenja.“⁴¹

Dva dana kasnije, 2.12.2009, sudija za maloljetnike je maloljetnom B.D. ukinuo pritvor, takođe bez obrazloženja:

³⁸ ESLJP je više pita istakao da je pretpostavka nevinosti povrijeđena ako sudska odluka koja se odnosi na lice koje je optuženo za krivično delo odražava mišljenje da je krivo prije nego što se njegova krivica dokaže po zakonu. Dovoljno je da, u odsustvu zvanične odluke, postoji određeno mišljenje koje ukazuje da sud smatra optuženog krivim, dok će preuranjeno iznošenje takvog jednog mišljenja od strane suda neizbježno prekršiti navedenu pretpostavku. Vidi, na primjer, presude u predmetima: *Deweer protiv Belgije* 1980, *Minelli protiv Švajcarske*, 1983, *Allenet de Ribemont protiv Francuske*, 1995, *Karakas and Yesilirmark protiv Turske*, 2005. i *Matijašević protiv Srbije*, 2006.

³⁹ „Pritvor se može odrediti samo pod uslovima predviđenim u ovom Zakoniku i samo ako se ista svrha ne može ostvariti drugom mjerom, a neophodan je radi nesmetanog vođenja postupka.“ (čl. 147 st. 1 tada važećeg ZKP).

⁴⁰ Rješenje Osnovnog suda u Cetinju Km.br. 3/08

⁴¹ Rješenje Osnovnog suda u Bijelom Polju Kim.br. 38/09

„Kako su prestali razlozi zbog kojih je pritvor određen, a ODT je saglasan da se prema osumnjičenom maloljetnom pritvor ukine, to je odlučeno kao u izreci rješenja a ovo na osnovu čl. 151 ZKP CG.“

Maloljetniku je, nakon održanog glavnog pretresa izrečena vaspitna mjera pojačanog nadzora od strane organa starateljstva.⁴²

Iako je pritvor maloljetnog B.D. trajao svega tri dana, to ne opravdava odluku sudije za maloljetnike da mu uopšte i odredi pritvor. Rješenja o određivanju i o ukidanju pritvora ne sadrže obrazloženja. Nije dat ni jedan razlog niti bliže pojašnjenje zbog čega se maloljetniku određuje pritvor, niti se to posredno može zaključiti iz rješenja o ukidanju pritvora. Pri tom, sudija za maloljetnike, a kasnije i vijeće, konstatovali su da je maloljetnik priznao izvršenje predmetnog krivičnog djela, čime je očigledno pokazao da prihvata svoju odgovornost za to djelo, ali tu okolnost je sud zanemario i zaključio da će maloljetnik upravo ometati tok postupka (razlozi iz čl. 148 st. 1 tač. 2 ZKP-a)⁴³. Takav svoj zaključak, međutim, sud nije objasnio.

Ovako proizvoljno određivanje pritvora, bez konkretnih i dovoljnih razloga, ukazuje da su sudovi neodgovorno i bez dovoljno senzibiliteta pristupali određivanju pritvora, što posebno zabrinjava kada su u pitanju djeca (maloljetnici). Bez obzira koliko pritvor kratko trajao, sudovi moraju dati uvjerljive razloge u opravdanju pritvora, što je u ova dva slučaja očigledno izostalo.⁴⁴

3.3. SLUČAJ ODREĐIVANJA PRITVORA MALOLJETNIKU ZBOG OPASNOSTI OD PONAVLJANJA DJELA ZA KOJA JE PRVI PUT OSUMNJIČEN

Maloljetnik iz Bijelog Polja je bio osumnjičen za saučesništvo u izvršenju produženog krivičnog djela Teška krađa (čl. 240 st. 1 tač. 1 i 2, u vezi sa čl. 49 KZ-a). Pored njega, osumnjičena su i tri punoljetna lica.

ODT je razdvojio postupak u odnosu na maloljetnika i podnio zahtjev za pokretanje pripremnog postupka 1.3.2012, istovremeno tražeći da se maloljetniku odredi pritvor, obrazloživši taj predlog na sljedeći način:

„Obzirom na činjenicu da je maloljetnik u relativno kratkom vremenskom periodu izvršio tri krivična djela, to predstavlja osobitu okolnost koja ukazuje da će, ukoliko se nađe na slobodi, ponoviti krivično djelo, a postoje i okolnosti koje ukazuju da će ometati tok postupka uticajem na saučesnika, pa iz tih razloga protiv maloljetnog stoje osnovi za određivanje pritvora, sadržani u čl. 175 stav 1 tačke 2 i 3 ZKP-a“.

⁴² Rješenje Km.br. 5/10

⁴³ „Kad postoji osnovana sumnja da je određeno lice učinilo krivično djelo, pritvor se protiv tog lica može odrediti, ako postoje okolnosti koje ukazuju da će uništiti, sakriti, izmijeniti ili falsificirati dokaze ili tragove krivičnog djela ili ako osobite okolnosti ukazuju da će ometati postupak uticanjem na svjedoke, saučesnike ili prikrivače“.

⁴⁴ Vidi, na primjer, presude ESLJP *Idalov protiv Rusije*, 2012, st. 140, *Tase protiv Rumunije*, 2008, st. 40, *Castravet protiv Moldavije*, 2007, st. 33.

Sudija za maloljetnike Osnovnog suda u Bijelom Polju je potpuno prihvatio razloge navedene u predlogu državnog tužioca i rješenjem Kim.br. 7/12 od 1.3.2012. maloljetniku odredio pritvor u trajanju od mjesec dana.

Zanemarujući na trenutak činjenicu da su svi saučesnici maloljetnika bili punoljetni, po nekoliko godina stariji od njega (od kojih su neki već zasnovali porodice), sud je prilikom donošenja ovakvog rješenja, u potpunosti zaboravio činjenicu da su se svi saučesnici maloljetnika takođe nalazili u pritvoru. Ostalo je nejasno kako je to maloljetnik mogao na njih da utiče da je ostavljen na slobodi.

Što se tiče drugog osnova – opasnosti od ponavljanja krivičnih djela (tačka 3 stava 1, člana 175 ZKP-a), prvo tužilac, a kasnije sud prilikom određivanja pritvora, postojanje ovog osnova su prepoznali u okolnosti da je maloljetnik u kraćem vremenskom periodu izvršio tri krivična djela, pri tom misleći na krivična djela koja ulaze u sastav produženog krivičnog djela, za koje mu se u ovom postupku sudilo. Dakle, ono što su mogli razmatrati kao preduslov pritvoru - postojanje osnova sumnje, ovdje su istovremeno tretirali kao osobitu okolnost koja ukazuje na opasnost od ponavljanja krivičnih djela.

Razmatrajući i mogućnost da je ovakav zaključak bio posljedica nepreciznosti tužilaštva i suda, i da se eventualno radilo o ranijoj osuđivanosti maloljetnika, ističemo da je iz mišljenja Centra za socijalni rad i spisa predmeta jasno proizlazilo da maloljetnik ranije nije bio evidentiran kao prestupnik. Čak i da jeste, ESLJP je odavno zauzeo stav da sama okolnost da je neko lice ranije osuđivano za vršenje nekih krivičnih djela, nije dovoljan razlog za određivanje pritvora, već je potrebno da su ta djela istovrsna onom djelu koje mu se u konkretnom postupku stavlja na teret, ali i da postoje druge okolnosti.⁴⁵

Na navedeno rješenje branilac maloljetnika je izjavio žalbu, između ostalog ukazujući i na ono što su i tužilac i sud zanemarili – da za određivanje pritvora po ovim osnovima nije bilo dovoljno isticanje samo apstraktne mogućnosti uticaja na saučesnike i opasnosti od ponavljanja krivičnih djela, već da je bilo potrebno navesti konkretne okolnosti koje potvrđuju i opravdavaju ocjenu da postoji opasnost.

Vijeće za maloljetnike je 2.3.2012. odbilo žalbu branioca⁴⁶, navodeći da je maloljetnik „u kratkom vremenskom periodu preduzeo više radnji koje čine obilježje predmetnog krivičnog djela pa u konkretnom slučaju postoji osnovana sumnja da bi mogao ponovo izvršiti isto ili istovrsno krivično djelo, pa je to razlog koji opravdava određivanje pritvora prema maloljetniku“. U odnosu na opasnost od uticaja na saučesnike, vijeće za maloljetnike je prihvatilo žalbu branioca, ocjenjujući da maloljetnik, boravkom na slobodi, ne bi mogao uticati na svoje saučesnike, jer se ta lica nalaze u pritvoru.

⁴⁵ ESLJP je više puta zauzeo stav da se pritvor ne može odrediti upućivanjem samo na istovrsnost krivičnog djela za koje postoji opasnost od ponavljanja, samo na raniji život i ponašanje okrivljenog ili samo na njegovu raniju osuđivanost, nego se moraju uzeti u obzir sve okolnosti konkretnog slučaja, uključujući ličnost i karakter okrivljenog, visinu štete, njegovu upornost i učestalost krivičnih djela koje je vršio. Vidi, na primjer, presude *Clooth protiv Belgije*, 1991, st. 40; *Muller protiv Francuske*, 1997, st. 44; *Matznetter protiv Austrije*, 1969, st. 9.

⁴⁶ Rješenje Kv.br.100/12 od 2.3.2012.

Primjećujemo da je branilac propustio mogućnost da uloži ustavnu žalbu protiv neutemeljenih odluka sudije i vijeća za maloljetnike, iako je na to imao pravo, shodno čl. 48 Zakona o Ustavnom sudu.⁴⁷

Rješenjem sudije za maloljetnike 8.3.2012, okončan je postupak i maloljetniku je izrečena vaspitna mjera pojačanog nadzora od strane organa starateljstva. Odmah nakon donošenja odluke, maloljetniku je, na predlog branioca i uz saglasnost državnog tužioca, ukinut pritvor jer su sa zaključenjem glavnog pretresa prestali i razlozi zbog kojih je određen.⁴⁸

ZAKLJUČAK:

Iako je maloljetnički kriminalitet u Crnoj Gori u prethodne tri godine (2010-2013) smanjen i u praksi se koristi mogućnost okončavanja postupaka bez suđenja, izricanjem vaspitnih naloga, prema podacima istraživanja UNICEF-a u projektu „Pravda za djecu”,⁴⁹ na osnovu podataka dostupnih u statističkim godišnjacima MONSTAT-a i informacija dobijenih od strane sudova, nije nažalost zabilježena tendencija opadanja određivanja pritvora maloljetnicima. Godine 2013. broj maloljetnika kojima je određen pritvor bio je 16, u 2012. je bilo svega dva predmeta maloljetničkog pritvora, u 2011. je bilo 27 slučajeva a u 2010. - 16. Stoga, treba posebno raditi na unaprijeđenju primjene onih mjera u toku postupka koje ne podrazumijevaju lišenje slobode.

Obrazloženja rješenja kojima se određuje/produžava pritvor maloljetnicima u znatnoj mjeri su neubjedljiva i ne oslikavaju neophodnost određivanja pritvora. Zapazili smo da sudovi čak i ne obrazlažu zbog čega se mjerama iz čl. 60 i 61 Zakona o postupanju prema maloljetnicima ne može ostvariti svrha iako je taj Zakon izričit – pritvor se određuje samo izuzetno, kad se drugim mjerama ne može ostvariti svrha zbog koje se pritvor određuje.⁵⁰ Ako postoje problemi u primjeni blažih mjera, na šta su nam

⁴⁷ Sl. list CG br. 64/08, 46/13 i 51/13

⁴⁸ Km.br. 4/12

⁴⁹ Finalni izvještaj tog istraživanja uskoro će biti objavljen. Projekat je podržala Delegacija Evropske unije u Crnoj Gori.

⁵⁰ Ovo posebno zabrinjava ako se ima u vidu da je Ombudsman 2006. u posebnom izvještaju o maloljetnicima u sukobu sa zakonom konstatovao: „Iz prikupljenih podataka i informacija proizilazi da ne postoje odgovarajući uslovi za rad sa maloljetnim prestupnicima, kako zbog nedosljednosti u primjeni zakona, tako i usljed nepostojanja institucionalnog okvira za adekvatno zbrinjavanje maloljetnika i obezbjeđivanje procesa resocijalizacije i reintegracije ovih lica.“

Nakon ovog izvještaja, ni Ombudsman ni druge državne institucije nijesu objavile poseban izvještaj na ovu temu. Međutim, donekle ohrabruje stanje koje je utvrdila grupa NVO u okviru projekta „Monitoring poštovanja ljudskih prava u ustanovama zatvorenog tipa u Crnoj Gori“. Zaključak monitoringa je da je stanje sada unaprijeđeno. Izvještaji sa detaljnom analizom i zaključcima, kao što je već navedeno, dostupni su na linkovima: http://www.hracion.org/wp-content/uploads/Izvjestaj_Ljubovic_CG.pdf i http://www.hracion.org/wp-content/uploads/Izvjestaj_ZIKS_CG_WEB1.pdf

pojedine sudije ukazivale, i ako je to razlog njihovog neodređivanja, treba preispitati primjenljivost tih mjera u svijetlu korisnih informacija i kritika koje prvenstveno mogu dati sudije, tužioci i policija, otkloniti prepreke i po potrebi, unaprijediti već postojeća zakonska rješenja, kako bi ove mjere u praksi zaista mogle ostvarivati svrhu zbog koje su propisane.

Neusaglašenost ranije važećeg ZKP-a sa Ustavom u pogledu trajanja pritvora maloljetniku, i nespремnost suda da neposredno primjeni Ustav, dovelo je do neustavnih odluka sudova i zadržavanja maloljetnika u pritvoru duže od 60 dana.

Ipak, može se primijetiti napredak u posljednjih par godina, posebno u pogledu opasnosti od ometanja postupka, pa se pritvor ukida odmah nakon što su saslušani svjedoci u odnosu na koje je postojala opasnost od uticaja osumnjičenog, odnosno nakon obezbijedenja dokaza na koje je okrivljeni mogao da utiče, što zadovoljava međunarodne standarde, posebno one definisane u praksi ESLJP.

4. ODREĐIVANJE PRITVORA TRUDNICAMA I MAJKAMA SA MALOM DJECOM

Konvencija o pravima djeteta u čl. 7 st. 1 propisuje pravo djeteta da se o njemu staraju roditelji a čl. 3 zahtjeva da u svim aktivnostima koje se tiču djece, bez obzira da li ih preduzimaju javne ili privatne institucije socijalnog staranja, sudovi, administrativni organi ili zakonodavna tijela, najbolji interesi djeteta moraju biti od prvenstvenog značaja. ESLJP je povodom sporova o starateljstvu nad djecom, zaključio da „protok vremena može nanijeti nepopravljive posljedice odnosima između djeteta i roditelja(...)”.⁵¹ Takođe, uzajamno uživanje roditelja i djeteta u međusobnom kontaktu predstavlja suštinski element „porodičnog života” u smislu člana 8 Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Skupština Savjeta Evrope je naglasila u Preporuci 1469 (2000) o majkama i bebama u zatvoru da treba razvijati i primjenjivati mjere kojima se izbjegava lišenje slobode (st. 5 tač. 1), da zatvor za trudnice i majke male djece treba koristiti samo kao krajnje sredstvo u slučajevima žena osuđenih za najteža krivična djela i koje predstavljaju opasnost po zajednicu (st. 5 tač. 3). Preporuka Rec (2006) 13 o određivanju pritvora, uslovima pod kojima se on vrši i pružanju zaštite od zlostavljanja takođe sugeriše da se određivanje pritvora izbjegava kada god je moguće i u slučajevima kada osumnjičena lica nose glavnu odgovornost za staranje o maloljetnom djetetu (tač. 10 Aneksa Preporuke). Pravila Ujedinjenih nacija za postupanje prema zatvorenicama i primjenu nezatvorskih mjera prema prestupnicama

Država mora kontinuirano preduzimati aktivnosti na razvijanju sankcija i mjera namijenjenih maloljetnicima, na šta upućuju noviji međunarodni akti (Preporuka CM/REC (2008) 11 o Evropskim pravilima za maloljetne počinioce djela koja podliježu sankcijama ili mjerama i Preporuku Rec (2003) 12 o novim načinima rješavanja maloljetničke delinkvencije i uloge maloljetničkog pravosuđa).

⁵¹ Vidi presudu VAM protiv Srbije, 2007, st. 134

(2010)⁵², preporučuju da, pri određivanju mjera prije početka suđenja za trudnicu ili jedinog ili primarnog staratelja djeteta, treba dati prednost nezatvorskim mjerama kad god je to moguće i prikladno, a zatvorske kazne uzeti u razmatranje kada je krivično djelo ozbiljno i nasilno.

Evropski parlament je u svojoj rezoluciji (2011/2897(RSP)) o uslovima u pritvoru u Evropskoj uniji, usvojenoj 15.12.2011. naglasio važnost pružanja specifične zaštite pritvorenica koje su majke i njihovoj djeci, uključujući upotrebu mjera koje su alternativa pritvoru u cilju obezbjeđivanja najboljeg interesa djeteta. Evropski parlament je pozvao i države članice i Komisiju Evropske unije da aktivno promovišu i podržavaju takve inicijative.⁵³

⁵² tzv. Pravila iz Bankoka

⁵³ Rezolucija dostupna na linku:

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT%2BTATA%2BP7-TA-2011-0585%2B0%2BDOC%2BXML%2BV0//EN&language=EN>

4.1. SLUČAJ ODREĐIVANJA PRITVORA TRUDNICI

Sudija za istragu Osnovnog suda je, odlučujući po predlogu ODT-a, dana 31.7.2013. donio rješenje kojim je prema M.N. i V.E. odredio pritvor zbog osnovane sumnje da su kao saizvršioци učinili krivično djelo Krađa iz čl. 239 st.1 KZ-a.

Pritvor im je određen u trajanju od osam dana i to na osnovu čl. 448 st. 1 tačka 1 ZKP-a (opasnost od bjekstva).⁵⁴

Nakon podizanja optužnog predloga, rješenjem vijeća, 5.8.2013. u postupku kontrole pritvora, pritvor im je produžen i trajao je do donošenja presude u tom predmetu 3.9.2013. - ukupno 36 dana.

Pošto se radilo o državljankama Bugarske, koje su turistički boravile u Crnoj Gori, a koje su, po sopstvenim rječima, spavale na ulici i koje u Crnoj Gori nemaju nikakve ni rodbinske ni prijateljske veze, niti ikakvu pokretnu ni nepokretnu imovinu, može se zaključiti da je pritvor zaista bio neophodan.

Međutim, sudovi su prilikom određivanja i produženja pritvora propustili da cijene, pa čak i da konstatuju činjenicu da je okrivljena V.E. bila trudna i da se nalazila u poodmakloj fazi trudnoće (po njenim riječima u devetom mjesecu). Sud je svakako mogao i vizuelno utvrditi ovu činjenicu, a i okrivljena je to sama istakla prilikom saslušanja pred zamjenikom ODT-a⁵⁵, a potom i pred sudijom za istragu.

Iako je očigledno da je postojao izvjestan stepen opasnosti od bjekstva, sud je prilikom određivanja pritvora morao imati u vidu da se radi o trudnici i voditi računa o njenom fizičkom (i psihičkom) stanju. Ipak, očigledno nijesu zadovoljene gore pomenute preporuke da pritvor treba koristiti samo kao krajnje sredstvo u slučajevima žena osuđenih za najteža krivična djela i koje predstavljaju opasnost po zajednicu.

Ako bi se prihvatilo da su motivi donošenja takve odluke bili njena zaštita, sud je svakako morao provjeriti njene navode da nema smještaj i da boravi na stanici, te obavijestiti nadležne službe o njenom slučaju. Opštepoznata je činjenica da u tom stanju za ženu nikako nije pogodno da bude u pritvoru, a naročito u drugoj državi, daleko od svoje porodice. Sud je morao razmotriti primjenu blaže mjere obezbjeđenja prisustva okrivljene. Svakako je imao na raspolaganju mjere nadzora (na primjer, oduzimanje putne isprave), kojom bi u potpunosti bilo obezbjeđeno prisustvo okrivljene V.E. i koja bi bila efikasna zamjena za pritvor.

Pritvor žene pred porođajem u trajanju od 36 dana i to za krivično djelo za koje je kao najstrožija kazna propisana kazna zatvora do tri godine, predstavlja ekstreman slučaj primjene takve mjere.

⁵⁴ Rješenje Osnovnog suda u Kotoru Kri.br. 120/13

⁵⁵ Kt.br. 450/13 od 30.7.2013.

4.2. SLUČAJ MAJKE ČETVORO MALOLJETNE DJECE

A.K, majki četvoro maloljetne djece, sudija za istragu Višeg suda, odlučujući po predlogu Vrhovnog državnog tužilaštva CG-Odeljenja za suzbijanje organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnog zločina odredio je pritvor zbog postojanja osnovane sumnje da je izvršila krivično djelo pranje novca iz čl. 268 st.4 u vezi st.1 KZ-a u vezi čl.49 st.1 KZ-a.

Pritvor je određen u julu 2011, u trajanju od 30 dana zbog postojanja pritvorskog osnova iz čl. 175 st. 1 tač. 1, 2 i 4 ZKP-a (opasnost od bjekstva, uticaj na svjedoke i prijetnje očuvanju javnog reda i mira).⁵⁶

Sud je, obrazlažući rješenja o određivanju pritvora, očigledno zanemario pretpostavku nevinosti, uzimajući za već dokazne navode tužilaštva da je okrivljena A.K. znala porijeklo novca.⁵⁷ Takođe, sud je naglasio okolnost da je suprug A.K. u bjekstvu, i cijeni da ta okolnost ukazuje na mogućnost bjekstva i okrivljene, iako, prema praksi ESLJP, ponašanje saoptuženih ne može sam po sebi biti odlučujući faktor za procjenu rizika od bjekstva pritvorenice, već da takva procjena treba da se zasniva na ličnim okolnostima pritvorenog lica.⁵⁸

Žalbu protiv ovog rješenja je odbilo vijeće Višeg suda.⁵⁹ Iako je u žalbi naročito istaknuta okolnost da je okrivljena A.K. majka četvoro maloljetne djece, od kojih je najmlađe imalo tri, a najstarije devet godina, vijeće ovu okolnost čak nije ni razmatralo, ali je više puta navelo da je okrivljena supruga odbjeglog S.K. i da je to, po njihovom mišljenju, od ključnog značaja za određivanje pritvora.

Pritvor je produžen za još dva mjeseca odlukom vijeća 25.8.2011, a u rješenju o produženju pritvora ponovo su navedeni isti pritvorski osnovi. Obrazloženje je gotovo identično sa obrazloženjem iz prethodne odluke istog vijeća, pa bi se moglo zaključiti da se radi o pukom prepisivanju.

Branioци okrivljene A.K. su i protiv navedenog rješenja izjavili žalbe, ali ih je Apelacioni sud, odbio kao neosnovane. Taj sud je, međutim, ocijenio da prema okrivljenoj A.K. više ne stoji pritvorski osnov iz čl. 175 st. 1 tač. 4 ZKP-a (prijetnja očuvanju javnog reda) jer prvostepeni sud nije dao dovoljne razloge u pogledu tog osnova:

„ (...) Samo postojanje pretpostavke da bi puštanjem na slobodu okrivljenih moglo dovesti do mogućnosti narušavanja javnog reda i mira nije dovoljno, jer je potrebno da postoje objektivne okolnosti ili konkretne ili argumenotvane radnje i postupci koji ukazuju da će doći do narušavanja javnog reda i mira za slučaj da okrivljeni budu pušteni na slobodu. Tvrdnja prvostepenog suda da stavljanjem u legalne tokove velike količine novca za koje postoji sumnja da je pribavljen kriminalnom djelatnošću može ugroziti stabilnost finansijskog sistema u Crnoj Gori se zasniva na

⁵⁶ Rješenje Višeg suda u Bijelom Polju Kris br. 5/11 od 29.7.2011.

⁵⁷ U navedenom rješenju doslovice stoji „...za koji novac su znali da je pribavljen krivičnim djelom neovlašćena proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojnih droga“ (str. 2, pasus 2).

⁵⁸ Vidi presudu *Mamedova protiv Rusije*, 2006, st. 76.

⁵⁹ Rješenje Višeg suda u Bijelom Polju Kv.br.288/11 od 2.8.2011.

pretpostavkama i ista se ne može smatrati konkretnom radnjom koja bi ukazivala da će dovesti do narušavanja javnog reda i mira za slučaj da se okrivljeni nađu na slobodi.“⁶⁰

Odlučujući po predlogu tužilaštva, Vrhovni sud⁶¹ je produžio pritvor A.K. za dva mjeseca, tako da je pritvor mogao po ovom rješenju trajati najduže do 27.12.2011. U obrazloženju rješenja Vrhovni sud je smatrao da je pritvorski osnov iz čl. 175 st. 1 tač. 1 (opasnost od bjekstva), postojao, i takođe obrazložio svoju odluku činjenicom da je A.K. supruga S.K. koji je u bjekstvu, kao i da je navedeni osnov dovoljan za određivanje pritvora, pa da nije potrebno upuštati se u ocjenu čl. 175 st. 1 tač. 4 (opasnost po javni red i mir). Zabrinjavajuće je to što su svi sudovi koji su odlučivali o određivanju pritvora u istrazi zanemarili okolnost da je okrivljena majka četvero maloljetne djece i da tu okolnost ni jedan jedini sud nije smatrao da treba uzeti u obzir. Činjenica da je okrivljena majka četvero djece, smanjuje njenu spremnost i mogućnost bjekstva.

U kontekstu svih ovih okolnosti, smatramo da je svrha određivanja pritvora mogla biti ostvarena drugom, blažom, mjerom - eventualno bjekstvo moglo se spriječiti određivanjem mjera nadzora (zabrana napuštanja boravišta, obaveza javljanja državnom organu, oduzimanje putne isprave i sl). U najmanju ruku, sud je morao obrazložiti zašto smatra da ni jedna druga mjera ne bi bila dovoljna.⁶²

Konačno, Viši sud je 26.12.2011. pritvor zamijenio mjerama nadzora. Međutim, Apelacioni sud je, po žalbi državnog tužilaštva, dva puta ukidao takvo rješenje i vraćao odluku na ponovni postupak, tako da je pravosnažna odluka kojom je okrivljenoj ukinut pritvor i izrečene mjere nadzora donijeta tek 5.3.2012. Ipak, kako je prvo rješenje o ukidanju pritvora izvršeno odmah, A.K. je puštena na slobodu 26.12.2011, poslije pet i po mjeseci boravka u pritvoru.

Tek u svojoj posljednjoj odluci Apelacioni sud je istakao okolnost, koja je od samog početka ovog slučaja bila očigledna i od presudnog značaja - da su maloljetna djeca A.K. bila lišena roditeljskog staranja, tada već gotovo pet mjeseci, te da se stavljanjem u pritvor A.K. kršila Konvencija o pravima djeteta, i da su „najbolji interesi djeteta od prvenstvenog značaja“. Posebno je istaknuto i to da u crnogorskim zatvorima ne postoje adekvatni uslovi za nesmetano kontaktiranje maloljetne djece sa pritvorenim roditeljima.

Naročito je zanimljivo to da se u istom postupku ista okolnost cijenila i kao argument za i protiv pritvora. Naime, okolnost da je suprug A.K. u bjekstvu, koja je do tada bila osnovni argument i Višeg i Apelacionog suda za određivanje pritvora, Apelacioni sud u posljednjem

⁶⁰ Kž.br.613/2011 od 9.9.2011.

⁶¹ Krs.12/11 od 26.10.2011.

⁶² U prilog tome govori, na primjer, presuda ESLJP iz 2000, donijeta u slučaju *Witold Litwa protiv Poljske*, kada je istakao da je pritvor tako ozbiljna mjera koja je opravdana samo kada su druge, manje rigorozne mjere razmotrene i kada je zaključeno da su nedovoljne da obezbijede pojedinačni ili javni interes. Sud je utvrdio kršenje prava jer sud nije razmotrio te okolnosti. To znači da nije dovoljno da lišenje slobode bude izvršeno u skladu sa nacionalnim propisima, već da mora i biti neophodan obzirom na sve okolnosti. Zato što nijesu razmotrene manje restriktivne mjere Sud je utvrdio da lišenje slobode nije ni bilo zakonito. (st. 78-80). Sa druge strane, na pritvorenog se ne smije prenijeti teret dokazivanja okolnosti i razloga koji bi opravdali njegovo puštanje na slobodu (*Bykov protiv Rusije*, 2009, st. 64)

rješenju – 5.3.2012. cijeni sa aspekta da su njihova djeca lišena roditeljskog staranja (i oca i majke) i da pritvor treba ukinuti.

Potrebno je napomenuti da je o ovom slučaju mišljenje dao i Ustavni sud i to upravu u pogledu primjenljivosti blažih mjera u ovom slučaju.⁶³ Ustavni sud je utvrdio kršenje prava A.K. i to prava iz čl. 30 (Pritvor) Ustava Crne Gore st. 1 i 4, odnosno prava da pritvor odredi nadležni sud samo kad je neophodan i da ta mjera traje najkraće vrijeme, kao i prava iz čl. 5 st. 4 (Pravo na slobodu i bezbjednost ličnosti) Evropske konvencije, odnosno prava da sud naloži puštanje na slobodu ako je lišenje slobode bilo nezakonito.

Naime, prema ocjeni Ustavnog suda povrijeđena su prava A.K. od strane Višeg suda jer je rješenje o odbijanju predloga za ukidanje pritvora i određivanje jemstva i mjera nadzora, zasnovao na pogrešnom tumačenju da joj je Vrhovni sud pritvor produžio i po osnovu čl.175 st.1 tač.4 ZKP-a i na osnovu toga zaključio da nijesu ispunjeni uslovi odredbe čl.166 st.2 ZKP-a za ukidanje pritvora uz pružanje jemstva. Ustavni sud je istakao da iz rješenja Vrhovnog suda jasno proizilazi da je A.K. pritvor produžen zbog ocjene Vrhovnog suda da postoji opasnost od bjekstva, dakle drugi pritvorski osnov, propisan u čl.175 st.1 tač.1 ZKP-a a da se taj sud nije upuštao u ocjenu postojanja osnova iz čl. 175 st. 1 tač. 4.

Ustavni sud je u ovoj odluci zauzeo stav da je Viši sud bio dužan da primjenom načela srazmjernosti, ocijeni da li je dalje trajanje pritvora jedina mjera koja obezbjeđuje prisustvo A.K. u krivičnom postupku ili se njeno prisustvo može obezbijediti i blažom mjerom. Takođe, Ustavni sud je podsjetio i na preporuku Savjeta Evrope br. 1469 (2000) koja se odnosi na tretman majki sa malom djecom u zatvoru i Preporuka br. 13 o pritvoru, uslovima u pritvoru i zaštiti od zloupotrebe, gdje Komitet ministara Savjeta Evrope preporučuje državama članicama da vlade zakonom propišu širok spektar alternativnih mjera u odnosu na pritvor i da ih u praksi primjenjuju.

4.3. SLUČAJ MAJKE DJETETA OD DVIJE I PO GODINE

Sudija za istragu Višeg suda odredio je pritvor E.M. zbog postojanja osnovane sumnje da je počinila krivično djelo Neovlašćena proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojnih droga iz čl. 300 st. 1 KZ-a. Pritvor je određen po pritvorskim osnovama iz čl. 175 st. 1, tač. 1 i 2 ZKP-a, odnosno zbog opasnosti od bjekstva i opasnosti od uticaja na tada nedostupne saučesnike i svjedoke.

Istovremeno, pritvor je određen za još 14 lica, za neka od njih i zbog opasnosti od ponavljanja krivičnih djela, obzirom na njihovu raniju osuđivanost za istovrsna krivična djela.

Obrazlažući razloge za određivanje pritvora, sudija za istragu nije konkretizovao okolnosti koje opravdavaju pritvor u odnosu na pojedine osumnjičene niti je razmotrio posebne

⁶³ UŽ-III br. 672/11 i 676/11 od 6.3.2012. Odluka je donijeta u postupku po ustavnoj žalbi protiv rješenja sudije za istragu Višeg suda od 22.11.2011. i Vijeća od 28.11.2011, kojima se odbija predlog za ukidanje pritvora i određivanje jemstva i mjera nadzora prema A.K. iz razloga što po njihovom pravnom shvatanju nijesu bili ispunjeni zakonski uslovi.

okolnosti koje bi nekog od osumnjičenih izuzele iz određivanja pritvora, već je dao krajnje uopštenu ocjenu osnovanosti predloga tužilaštva za određivanje pritvora:

„Sudija za istragu nalazi da stoji pritvorski osnov iz čl. 175 st. 1 tač. 1 ZKP, jer postoje okolnosti koje ukazuju da će osumnjičeni pobjeći ukoliko bi ostali na slobodi. Iz podataka koje su osumnjičeni dali o sebi proizilazi da su oni uglavnom nezaposleni, a time bez jake veze sa prebivalištem, pa za slučaj da budu osuđeni, mogu očekivati relativno visoke zatvorske kazne, što ih ne može ostaviti ravnodušnim kod dileme da li da se skrivaju i bježe (...). Ovaj pritvorski osnov je tim više opravdan jer neki od osumnjičenih imaju blisku rodbinu u inostranstvu, kako je to navedeno u njihovim ličnim podacima, pa ta okolnost povećava opasnost od skrivanja, odnosno bjekstva, kako ovih osumnjičenih tako i ostalih.

Sudija za istragu smatra da postoji pritvorski osnov u odnosu na sve osumnjičene iz čl. 175. st.1 tač.2 ZKP-a jer tužilac namjerava da sasluša u svojstvu svjedoka V.M, V.R, D.V, V.S, M.LJ, D.O, J.N, kao i druge za koje se ukaže potreba, a osim toga još su nedostupni saučesnici u ovim krivičnim djelima i to M.E, R.D, pa postoji bojazan da bi osumnjičeni ako bi ostali na slobodi ometali postupak uticanjem na svjedoke i saučesnike.“⁶⁴

Branilac osumnjičene E.M. je u žalbi izjavljenoj na ovakvo rješenje sudije za istragu istakao da je sud propustio da primjeni neku od drugih mjera iz čl. 163 ZKP-a kojom bi obezbijedio prisustvo E.M. radi nesmetanog vođenja krivičnog postupka i da je, u odnosu na tačku 1 stav 1 člana 175, previdio tj. propustio da razmotri činjenicu da je osumnjičena majka djeteta starog dvije i po godine.

Rješenjem vijeća Višeg suda u Podgorici Kv.br. 1067/13 od 9.10.2013, pritvor je produžen za još mjesec dana po istim osnovima i sa istim obrazloženjem u odnosu na E.M.⁶⁵ Žalba i na to rješenje je odbijena, a prilikom odlučivanja po žalbi ni Apelacioni sud se nije upuštao u razmatranje činjenica koje je isticao branilac - da je zbog određivanja pritvora E.M. njeno maloljetno dijete povjereno na staranje drugoj porodici, a da je njen suprug hospitalizovan zbog teškog zdravstvenog stanja. Apelacioni sud je zaključio da pri nesumnjivim činjenicama vezanim za okrivljene i krivična djela za koja postoji osnovana sumnja da su počinili „svrha prisustva okrivljenog i nesmetanog vođenja krivičnog postupka se ne bi mogla ostvariti nekom drugom alternativnom zakonskom mjerom“.

Pritvor je produžen za još mjesec dana rješenjem vijeća Višeg suda iz istih razloga, a Apelacioni sud je, razmatrajući žalbu branioca, zaključio da je prvostepeni sud pravilno utvrdio da okrivljena ima blisku rodbinu u susjednim državama „koja rodbina je u mjestu prebivališta stvorila društvene i socijalne veze od kojih okrivljena za slučaj da se nađe na slobodi, a da odluči da se da u bjekstvo može očekivati podršku i pomoć“ i da bi izlaskom na slobodu uticala na svjedoke, a time i na tok krivičnog postupka.

Više državno tužilaštvo, podnijelo je Vrhovnom sudu Crne Gore predlog za produženje pritvora, koji je sud uvažio i produžio pritvor za još mjesec dana, sumirajući razloge navedene u rješenju o određivanju pritvora, odnosno dotadašnjim rješenjima o produženju pritvora.⁶⁶ Gotovo identično obrazloženje Vrhovni sud je dao i u naredna dva rješenja.⁶⁷

⁶⁴ Rješenje Višeg suda u Podgorici Kri.br. 218/13 od 12.9.2013.

⁶⁵ ESLJP je u slučaju majke male djece, *Letellier protiv Francuske*, 1991, (st. 51 i 52) naglasio da će osnovi za pritvor biti relevantni i dovoljni samo ako su zasnovani na činjenicama dovoljnim za zaključak da bi njeno puštanje na slobodu zaista ugrozilo javni red, a produženje pritvora će biti osnovano samo ako javni red zaista i dalje ostaje ugrožen.

⁶⁶ Kr.br. 70/13 od 9.12.2013.

Nakon podizanja optužnice, 7.3.2014, okrivljena E.M. je i dalje ostala u pritvoru zbog postojanja opasnosti od bjekstva (čl. 175 st.1 tač. 1), a razlog je isti – rodbinske veze sa licima u državama B. i S. od kojih može očekivati pomoć u slučaju bjekstva. Pritvor je produžen i za još deset okrivljenih, dok je u odnosu na četiri okrivljena ukinut jer su crnogorski državljani, koji imaju prebivalište u Crnoj Gori i koji su porodični ljudi, a „koje okolnosti ne opravdavaju produženje pritvora u odnosu na ove okrivljene“ (!).

Okolnosti zbog kojih je ukinut pritvor četvorici okrivljenih nesumljivo su postojale i na strani E.M. – i ona je bila crnogorska državljanka i porodična žena sa dvogodišnjim djetetom bez bliskih srodnika koji su bili u prilici da se staraju o njemu, pa je dijete rješenjem JU Centar za socijalni rad bilo smješteno u hraniteljsku porodicu. Međutim, u njenom slučaju sud ovim okolnostima ne samo da nije dao prednost, niti ih je obrazlagao prilikom odlučivanja da se njoj pritvor produži, dok su za druga lica (među kojim ima i osuđivanih i lica koja se terete za više krivičnih djela) te okolnosti bile dovoljne za ukidanje pritvora.⁶⁸

Žalba nije dovela do drugačijeg ishoda jer je Apelacioni sud zaključio da je rješenje o produžavanju pritvora nakon podizanja optužnice osnovano, da su razlozi koje je taj sud dao jasni i detaljni i da navodi žalbe branioca E.M. koji se odnose na lične i porodične prilike okrivljene nijesu bili od uticaja na drugačije odlučivanje. Ovo rješenje Apelacionog suda Ustavni sud je ukinuo utvrđujući kršenje prava na ličnu slobodu E.M. u dijelu koji se odnosi na opravdanost produženja pritvora:

„Odlučujući o pritvoru u konkretnom slučaju, redovni sudovi su svoju odluku prvenstveno bazirali na činjenicama da postoji osnovana sumnja o izvršenju krivičnog djela neovlašćena proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojnih droga iz člana 300 st. 1 KZ-a, što ukazuje da u slučaju osude podnositeljka može očekivati relativno visoku kaznu zatvora, te da postoje okolnosti koje ukazuju da će okrivljena pobjeći ukoliko bi ostala na slobodi i ocijenili da je ispunjen drugi uslov za primjenu odredbe člana 175 stav 1 tačka 1 ZKP-a. Navedenom odredbom Zakona propisan je određeni pravni standard koji zahtijeva pravilnu procjenu okolnosti koje mogu upućivati na opasnost od bjekstva. Ocjena je Ustavnog suda da je Apelacioni sud Crne Gore propustio da postupi u skladu sa navedenim standardom, u konkretnom postupku ispitivanja osnovanosti produženja pritvora. Naime, nije dovoljno samo rutinsko pozivanje na razloge iz prethodnih rješenja o produženju pritvora podnositeljki ustavne žalbe kroz navode „*da okrivljena ima tetku po ocu koja živi u B. i ostatak rodbine po očevoj strani u S.*“ i „*naprijed navedene okolnosti ukazuju da bi okrivljena, ukoliko bi se našla na slobodi, mogla dati u bjekstvo, a koji razlozi opravdavaju produženje pritvora okrivljenoj*“, već se prilikom svakog novog produženja pritvora, mora utvrditi postojanje konkretnih okolnosti, koje nesumljivo ukazuju da postoje zakonski razlozi i osnov za dalje zadržavanje lica u pritvoru. Obaveza je sudova, dakle, da prilikom određivanja, odnosno produženja pritvora na osnovu navedenog pritvorskog osnova, detaljno obrazlože postojanje tih okolnosti, pri čemu su u obavezi da te okolnosti procjenjuju kroz primjenu načela srazmjernosti

⁶⁷ Kr. 1/14 od 9.1.2014. i Kr.br. 8/14 od 7.2.2014.

⁶⁸ Ističemo da je kod rješenja o pritvoru važno da se iz obrazloženja odluke o pritvoru može vidjeti da je sud prilikom donošenja odluke uzeo u obzir sve relevantne činjenice. Tako, u slučaju *Mamedova protiv Rusije*, 2006. ESLJP je smatrao da postoji povreda prava na slobodu i bezbjednost ličnosti jer se iz odluka suda o pritvoru moglo vidjeti da su sudije prilikom njihovog donošenja zanemarile lične prilike podnositeljke predstavke, koje su bile relevantne.

propisanog odredbom čl. 163 ZKP-a. Ovo naročito zbog toga što se opasnost od bjekstva sa protekom vremena smanjuje.“⁶⁹

Donoseći novo rješenje, Apelacioni sud je ponovo odbio kao neosnovanu žalbu branioca E.M, smatrajući i detaljnije obrazlažući svoj zaključak da je prvostepeni sud prilikom odlučivanja o produženju pritvora uzeo u obzir sve okolnosti konkretnog slučaja i cijenio ih zasebno i sveukupno; dao razloge i činjenice dovoljne za postojanje okolnosti koje ukazuju na opasnost od bjekstva; vodio računa o načelu srazmjernosti.⁷⁰ Ovdje zapažamo i neujednačenu praksu Apelacionog suda – u slučaju A.K. taj sud je u posljednjoj odluci dao prevagu interesima njene djece i saglasio se sa ukidanjem pritvora jer su djeca lišena roditeljskog staranja gotovo pet mjeseci, i da se boravkom A.K. u pritvoru krši Konvencija o pravima djeteta. Ipak, interese djeteta E.M. nije prepoznao.

Do kraja rada na ovoj studiji (30.6.2014.) glavni pretres je bio u toku, a E.M. se nalazila u pritvoru gotovo deset mjeseci.

ZAKLJUČAK

Slučajevi određivanja pritvora trudnicama u Crnoj Gori su izuzetno rijetki - samo jedan u posljednjih deset godina, ali sudovi u tom jednom slučaju nijesu pristupili dovoljno oprezno, odnosno ignorisali su činjenicu da je okrivljena u drugom stanju i da su državni organi u obavezi i mogućnosti da na drugi način obezbijede njeno prisustvo u toku postupka.

Ne postoji pouzdana evidencija o majkama male djece koje su boravile ili borave u pritvoru, pa čak ni majkama djece do dvije godine, na što posebno upućuje Preporuka Savjeta Evrope o majkama i bebama u zatvoru br. 1469 (2000). I druge smjernice sadržane u međunarodnim aktima preporučuju postojanje takve evidencije i poseban tretman i zaštitu majki male djece koje su u pritvoru.

Iako preporuka Savjeta Evrope o majkama i bebama u zatvoru, u st. 5 tač. 4 naglašava da država treba da oformi jedinice (ustanove) sa socijalnim službama za majke kojima je pritvor nužan, gdje bi se o djeci mogli brinuti u okruženju koje odgovara djeci, a najbolji interesi djeteta bili prioritet, takve ustanove u Crnoj Gori još uvijek nijesu osnovane. ZKP propisuje konkretnu mjeru nadzora koja bi ako se odredi majki omogućavala staranje o djetetu u okruženju koje mu najbolje odgovara – mjera zabrana napuštanja stana (čl. 166 st. 2 tač. 1 ZKP-a), ali njena primjena izostaje.

U analizirana dva slučaja, sudovi su zapostavili najbolje interese djece - u jednom slučaju u dosadašnjem toku postupka nijesu čak ni razmatrali okolnost da je usljed određivanja pritvora dijete okrivljeno bez roditeljskog staranja i da je povjereno

⁶⁹ Už-III br. 225/14 od 29.4.2014. U prilog tome govori i praksa ESLJP, koji je stava da se opasnost od bjekstva ne može dokazati samo činjenicom da osumnjičeni nema stalni boravak u državi, kao ni navodeći kao relevantan razlog to što neko ima mogućnosti ili mu je lako da pređe granicu.

⁷⁰ Rješenje Už.br. 2/14-Kvž.br. 82/14 od 7.3.2014.

hraniteljskoj porodici, a u drugom su okolnost da su djeca bez odgovarajuće roditeljske pažnje i potrebu da se puštanjem majke na slobodu zaštite najbolji interesi djeteta prepoznali kao relevantnu tek nakon više od sedam mjeseci pritvora. Možemo zaključiti da su se sudovi pokazali potpuno neosjetljivi za dječje interese, nesvjesni činjenice da imaju obavezu da ih ozbiljno uzmu u obzir već prilikom prvog odlučivanja o lišenju slobode majke.

5. SLUČAJEVI DUGOTRAJNOG PRITVORA

Član 5, stav 3 Evropske konvencije o ljudskim pravima predviđa da svako ko je lišen slobode shodno odredbama iz stava 1c tog člana (u slučaju zakonitog lišenja slobode zbog osnovane sumnje da je izvršio krivično djelo, ili da bi se preduprijedilo izvršenje krivičnog djela ili bjekstvo po izvršenju krivičnog djela) biće bez odlaganja izveden pred sudiju ili drugo službeno lice zakonom određeno da obavlja sudske funkcije i imaće pravo da mu se sudi u razumnom roku ili da bude pušten na slobodu do suđenja. Puštanje na slobodu može se usloviti jemstvom da će se lice pojaviti na suđenju.

Garancije ovog člana se primjenjuju do prvostepene presude, dok se član 6, st. 1 – pravo na suđenje u razumnom roku primjenjuje na žalbeni postupak.

Sudovi su obavezni da preispituju opravdanost produženja pritvora sa obavezom da obezbjede puštanje na slobodu čim okolnosti ne opravdavaju dalje produženje. U odnosu na pitanje da li je određeni period trajanja pritvora razuman ili ne, odgovor se ne može dati apstraktno, već u svijetlu okolnosti svakog pojedinačnog slučaja. Ne postoji striktna vremenska granica, primjenljiva na svaki slučaj.⁷¹ Međutim, ESLJP je do sada uvijek nalazio povredu Konvencije u pogledu trajanja pritvora preko pet godina.⁷²

Produžavanje pritvora po automatizmu, bez ponovnog i temeljnog razmatranja razloga koji su doveli do određivanja pritvora, suprotno je garancijama ustanovljenim čl. 5 st. 3.⁷³

Svako određenje pritvora, čak i u slučajevima najtežih krivičnih djela treba sagledavati u svijetlu Preporuka Rec (2006) 13 Komiteta ministara Savjeta Evrope državama članicama o određivanju pritvora, uslovima pod kojima se on vrši i pružanju zaštite od zlostavljanja; Preporuke Savjeta Evrope 1254 (1994) o pritvoru prije suđenja; Standardnih minimalnih pravila Ujedinjenih nacija o nezatvorskim mjerama (1990)⁷⁴; Skupa načela o zaštiti svih lica koja su na bilo koji način pritvorena ili se nalaze u zatvoru (1988).

⁷¹ Vidi presude *McKay protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2006, st. 41-45; *Bykov protiv Rusije*, 2009, st. 61-64; *Idalov protiv Rusije*, 2012, st. 139-141.

⁷² *The Right to Liberty and Security of Person – a Guide to the Implementation of Article 5 of the European Convention on Human Rights*, Monica Macovei, Council of Europe, Human Rights Handbooks No. 5, strana 35.

⁷³ Vidi presudu *Tase protiv Rumunije*, 2008, st. 40.

⁷⁴ Tzv. Tokijska pravila

5.1. SLUČAJ NAJDUŽEG TRAJANJA PRITVORA – OSAM GODINA

Slavoljub Ščekić, policijski inspektor, ubijen je 30.8.2005. Nakon gotovo devet godina sudski postupak još uvijek nije dobio epilog, a procesuiranje okrivljenih u tom predmetu predstavlja slučaj najdužeg trajanja pritvora u Crnoj Gori. Četvorica okrivljenih za ubistvo Ščekića u pritvoru su već gotovo osam godina i to trojica od aprila, odnosno avgusta 2006, a jedan od aprila 2011.

Posljednjim rješenjem od 20.5.2014. pritvor je ponovo produžen svoj četvorici.

Razlozi za određivanje i produženje predviđeni čl. 148 st. 1 tač. 4 ranije važećeg ZKP-a (teško djelo za koje se po zakonu može izreći kazna deset godina zatvora ili teža kazna, i posebno teške okolnosti djela), odnosno čl. 175 st. 1 tač. 4 važećeg ZKP-a (propisana kazna za djelo od deset godina zatvora, teške okolnosti i posljedica, kao i izuzetne okolnosti koje ukazuju da postoji prijetnja po očuvanje javnog reda i mira) opravdali su određivanje pritvora.

Analiza ovog slučaja, zbog nemogućnosti neposrednog uvida u spise predmeta u sudu, zasnovana je na podacima dostupnim u sredstvima javnog informisanja. Neulazeći, stoga, u obrazloženost rješenja o pritvoru u ovom slučaju, želimo ukazati na međunarodne standarde koje treba primjenjivati u slučajevima ovako dugotrajnog pritvora. Okolnosti zbog kojih je pritvor određen vremenom slabe i prvobitni razlozi više nijesu dovoljni za opravdanje pritvora od osam godina, pa svako produženje mora biti opravdano ubjedljivim okolnostima da će puštanje na slobodu ugroziti postupak⁷⁵, odnosno u ovom slučaju javni red i mir. U suprotnom, stvara se rizik od prelaska iz mjere obezbjeđenja prisustva u kaznu.⁷⁶ ESLJP uvažava da potreba za održavanjem javnog reda može biti osnov za određivanje mjere pritvora u vrlo ograničenom obimu i da se ovaj osnov može koristiti samo kada činjenice pokazuju da bi puštanjem optuženog na slobodu zaista bio narušen javni red i mir⁷⁷, a pritvor će i dalje biti legitiman samo ako je javni red i dalje stvarno ugrožen; produženje pritvora se ne može koristiti kao predviđanje kazne zatvora⁷⁸.

Branioци okrivljenih su ukazivali da, s obzirom da je to mjera koja treba da obezbijedi nesmetano odvijanje sudskog postupka, smatraju da je pritvor apsolutno iscrpljen i da odbrana smatra da razlozi iz čl. 175 st. 1 tač. 4 ZKP više ne opravdavaju dalje trajanje

⁷⁵ Vidi, na primjer, presudu ESLJP *Peša protiv Hrvatske*, 2010, st. 104.

⁷⁶ Ustavni sud je u više odluka posebno istakao činjenicu da, sa aspekta zaštite ljudskih prava i sloboda, pritvor predstavlja posebno osjetljivu mjeru oduzimanja lične slobode čovjeka. Pritvor se, naime, određuje prije nego što je pravosnažnom sudskom presudom licu utvrđena krivica, pa u periodu pritvora još uvijek u cjelosti važi ustavna pretpostavka nevinosti, zajemčena čl. 35 Ustava Crne Gore. Pritvor kao zakonska mjera oduzimanja temeljnog ljudskog prava na ličnu slobodu u periodu prije donošenja pravosnažne sudske presude o krivici, nije kazna niti se za pritvorenika smije pretvoriti u kaznu. Vidi, npr. Presudu Ustavnog suda UŽ - III br. 348/11 od 20.6.2011. i UŽ-III br. 533/10 od 12.7.2011.

⁷⁷ *I.A. protiv Francuske*, 1998.

⁷⁸ *Letellier protiv Francuske*, 1991.

prитvora i da gube svaki smisao.⁷⁹ Njihove dosadašnje žalbe, međutim, prema ocjeni suda, nijesu bile osnovane. Čak i u slučajevima svirepog ubistva, ESLJP je ocijenio da, iako uznemirenost javnosti nekim slučajem može opravdati određivanje pritvora izvjesno vrijeme, produženje pritvora će imati osnova samo ako javni red zaista ostaje ugrožen, s tim što ne smije biti korišteno za anticipiranje kazne zatvora.⁸⁰

Postupak je obilježilo niz kontroverzi, preinačenja optužnice i drugih nepreciznosti, a u dosadašnjem toku postupka presuda je čak tri puta ukidana⁸¹, dok je Viši sud, čak u tri vijeća, nepokolebljivo cijenio da su okrivljeni počinili predmetna krivična djela – S. Boreta i Lj. Bigović krivično djelo Podstrekivanje na ubistvo, a Lj. Vujadinović i M. Šćekić krivično djelo Teško ubistvo. Odmjeravajući kazne, Viši sud im je izrekao kazne zatvora u trajanju od po 30 godina.

Apelacioni sud je prve dvije presude ukinuo, ali se u posljednjoj opredijelio za istu visinu kazne. Međutim, Vrhovni sud Crne Gore je, postupajući po žalbi, ukinuo tu presudu, i novo suđenje pred Apelacionim sudom je nedavno otpočelo.⁸²

Jedan od okrivljenih u istom predmetu, za krivično djelo Prinuda u pokušaju (čl. 165 stav 4 u vezi st.1 i u vezi čl. 20 KZ-a) i izazivanje opšte opasnosti u produženom trajanju (čl. 327 st. 3 u vezi st.1 u vezi čl. 49 KZ-a), posljednjom presudom Višeg suda od 9.10.2012. osuđen na kaznu zatvora u trajanju od šest godina i deset mjeseci. Istog dana pušten je na slobodu zbog uračunavanja pritvora, u kom je boravio od 30.7.2005. (U pritvoru je, dakle, proveo 7 godina, 3 mjeseca i 10 dana, odnosno 5 mjeseci i 10 dana duže od kazne na koju je osuđen, pa će država morati da isplati naknadu štete za taj period).

5.2. JEDAN OD PREDMETA NAJDUŽEG TRAJANJA PRITVORA – ŠEST GODINA

Prema Z.D, Z.R. i K.R. dana 17.9.2007. rješenjem istražnog sudije Višeg suda⁸³ određen je pritvor zbog osnovane sumnje da su izvršili krivično djelo Teško ubistvo iz čl. 144 st. 1 tač. 8 KZ RCG i krivično djelo oduzimanje motornog vozila iz čl. 248 st. 1 KZ CG. Sud je smatrao da postoji opasnost od bjekstva i ometanja krivičnog postupka uticajem na svjedoke - pritvorski osnov iz čl. 148 stav 1 tačka 1 (opasnost od bjekstva) obrazložen je činjenicom da su se okrivljeni nakon izvršenja djela dali u bjekstvo, a pritvorski osnov iz čl. 148 st. 1 tač. 2 (opasnost od uticaja na svjedoke) okolnošću da je u toku istrage neophodno saslušati veći broj svjedoka pa je postojala bojazan da bi okrivljeni puštanjem na slobodu ometali

⁷⁹ „Ima li osnova da se ukine pritvor okrivljenima za ubistvo Šćekića?“, *Vijesti portal*, 1.2.2012.

<http://www.vijesti.me/vijesti/ima-li-osnova-da-se-ukine-pritvor-okrivljenima-ubistvo-scekica-clanak-58750>

⁸⁰ Vidi, *I.A. protiv Francuske*, 1998, st. 104.

⁸¹ Više detalja o prvih šest godina trajanja postupka vidi u „Ljudska prava u Crnoj Gori 2010-2011“, str. 135.137:

http://www.hracion.org/wpcontent/uploads/Ljudska_prava_u_Crnoj_Gori_2010-2011.pdf

⁸² Pravosnažna presuda u ovom slučaju je konačno donijeta u decembru 2015, *prim. HRA*.

⁸³ Kri.br. 645/2007.

postupak uticajem na svjedoke, bez konkretizovanja o kojim svjedocima je riječ i u čemu se ogledala ta opasnost.

Z.A, osumnjičen za saučesništvo, lišen je slobode dva dana kasnije i u odnosu na njega donijeto je gotovo identično rješenje istražnog sudije.

Četvorici osumnjičenih pritvor je produžavan odlukama vijeća,⁸⁴ a potom i odlukama Vrhovnog suda⁸⁵, iz istih razloga zbog kojih je određen.

Nakon podizanja optužnice vijeće je 14.3.2008. produžavalo pritvor okrivljenima, ali kako je faza istrage završena i pritvorski osnov iz čl. 148 st. 1 tač. 2 izgubio svoje utemeljenje, sud je više pažnje posvećivao analizi opasnosti od bjekstva. Osim okolnosti ranijeg bjekstva smatrao je da su svi okrivljeni imajući u vidu zapriječenu kaznu mogli imati motiv da radi izbjegavanja osude bježe ili da se kriju, kao i da okrivljeni Z.D. Z.R. i Z.A. nijesu imali opravdani interes da ostanu u mjestu prebivališta s obzirom na to da su okrivljeni Z.D, i Z.R. bili mlađa i neoženjena lica, a da je okrivljeni Z.A. bio mlađe, neoženjeno i nezaposleno lice.

Iako je sud, shodno čl. 152 st. 2 ranije vazećeg ZKP-a, bio dužan da po službenoj dužnosti na svaka dva mjeseca ispituje postojanje razloga za dalji pritvor, rok od dva mjeseca je prekršen tako što se dešavalo da između rješenja o produžavanju pritvora prođe i više od 7 mjeseci (!)⁸⁶. Ovo znači da je sud kršio svoju obavezu da sprovodi redovnu kontrolu pritvora, odnosno preispituje potrebu za daljim pritvorom. Prva kontrola pritvora trebala je biti izvršena 14.3.2008, međutim, bila je preduzeta tek 10.6.2008.⁸⁷ ZKP-om, međutim, nijesu predviđene posljedice nevršenja ili neredovnog vršenja kontrole.

Kasnijim rješenjima, donijetim takođe u fazi glavnog pretresa, 31.03.2010. i 11.06.2010, sud je ocijenio da je postojao i osnov iz čl. 148 st. 1 tač. 4 (postojanje posebno teških okolnosti djela). Sud je taj osnov obrazložio okolnostima da se za djelo koje im je bilo stavljeno na teret mogla izreći kazna zatvora od 10 godina ili teža kazna, da im je na teret bilo stavljeno da su po prethodnom dogovoru izvršili djelo na način što su iz pripremljenog oružja u pravcu pokojnih, odnosno oštećenih ispalili više projektila, usljed čega je došlo do smrti više lica, kao i ranjavanja više lica.

Nakon izricanja prve prvostepene presude⁸⁸ pritvor je produžen. Apelacioni sud je ukinuo prvostepenu presudu i predmet vratio na ponovno suđenje, pred izmjenjenim vijećem jer do tada sudeće vijeće nije bilo propisno sastavljeno (predsjednik vijeća, koji je bio predsjednik suda, samoinicijativno je uzeo predmet u rad) što je dovelo do kršenja prava na zakonito obrazovan sud.

⁸⁴ Kv.br.830/07 od 13.10.2007. Kv.br. 911/07 od 14.11.2007.

⁸⁵ Kr.br.168/2007 od 13.12.2007. Kr.br.2/2008 od 12.1.2008. Kr.br. 31/2008 od 14.2.2008.

⁸⁶ Tako, između dva uzastopna rješenja Kv.br.530/08 i Kv.br.953/08 proteklo je tri mjeseca i 10 dana (od 10.6.2008. do 20.09.2008.); potom gotovo četiri mjeseca – 11.3.2009, kada se donosi rješenje Kv.br.296/09. Nakon njega, sljedeće rješenje je Kv.br. 1250/09 od 5.10.2009.

⁸⁷ Na osnovu dostavljenih spisa – anonimiziranih rješenja o pritvoru, nijesmo mogli zaključiti da su branioci okrivljenih ukazivali na propuste da se donese rješenja o kontroli pritvora, odnosno tražili ukidanje pritvora zbog neredovnog sprovođenja njegove kontrole.

⁸⁸ K.br.85/08 od 17.08.2010. oglaseni su krivim i osuđeni na kazne zatvora u trajanju od 17 godina, odnosno 17 godina i četiri mjeseca.

U ponovljenom postupku, pritvor je trajao po istim osnovima i sa istim razlozima, ponovo uz kršenje rokova za kontrolu pritvora.⁸⁹

Tada je, usljed primjene novog ZKP-a, težina krivičnog djela morala biti obrazložena i u kontekstu opasnosti po javni red i mir:

„(...) za vrijeme turističke sezone u popodnevnim satima, na javnom mjestu, u B, po prethodnom dogovoru lišili života R.V. i S.A. i pokušali da liše života J.V. i J.Ž. na način što su prilikom ulaska oštećenih u bašti lokala (...) u prisustvu većeg broja građana i turista, iz već pripremljenog oružja(...) ispalili u njihovom pravcu više projektila koji su ih pogodili nanoseći im pri tome teške tjelesne povrede, od kojih je kod R.V. i S.A. nastupila smrt istog dana, to po ocjeni vijeća, u konkretnom slučaju, postoje izuzetne okolnosti koje ukazuju da bi puštanje na slobodu navedenih okrivljenih dovelo do ozbiljne prijetnje očuvanju javnog reda i mira. Naime, javni red i mir, predstavlja usklađeno stanje međusobnih odnosa građana, nastalo njihovim ponašanjem na javnom mjestu i djelovanjem organa i organizacija u javnom životu radi obezbjeđivanja jednakih uslova za ostvarivanje prava građana na ličnu i imovinsku sigurnost, mir i spokojstvo, privatni život, slobodu kretanja i očuvanje javnog morala i ljudskog dostojanstva. Kada se zakonsko određenje definicije pojma „javni red i mira“ dovede u vezu sa naprijed navedenim i utvrđenim činjenicama, odnosno sa krivičnim djelom koje se ovim okrivljenim stavlja na teret, te posebno sa objektivnim radnjama u izvršenju istih, bliže predstavljenih u predmetnoj optužnici VDT-a, to se po ocjeni vijeća radi o izuzetnim okolnostima koje ukazuju da bi puštanje okrivljenih na slobodu, dovelo do ozbiljne prijetnje čuvanju javnog reda i mira“.

Sud je navodne izuzetne okolnosti koje su, prema njegovom mišljenju postojale u ovom slučaju i koje su ukazivale na potrebu da se okrivljenim odredi pritvor zbog ugroženosti javnog reda i mira obrazložio jednostavnim opisom predmetnog krivičnog djela i opisom pojma „javni red i mir“, ne dovodeći, pri tom, u bilo kakvu vezu postupke okrivljenih, ugroženost javnog reda i mira i pritvor kao jedinu opravdanu mjeru, i ne navodeći niti jednu okolnost koja ukazuje na uznemirenost građana ovim događajem, posebno u tom trenutku – kada je prošlo četiri godine od predmetnog događaja.⁹⁰

Nakon dvije i po godine ponovljenog postupka, donijeta je nova presuda kojom su okrivljeni osuđeni na iste kazne kao prethodno, a pritvor je produžen do pravosnažnosti presude.⁹¹

Presuda je potvrđena odlukom Apelacionog suda 2.10.2013, dakle šest godina od kada je pritvor određen.

Bez obzira na složenost predmeta i broj okrivljenih, treba imati u vidu da, ako se utvrdi da se krivični postupak nerazumno odugovlači, to može dovesti do nezakonitog zadržavanja u pritvoru, suprotno čl. 5 st. 3 Evropske konvencije (Pravo na slobodu i bezbjednost ličnosti). Iako, kako je već rečeno, ne postoji jedinstvena vremenska granica koja opravdava pritvor, primjenljiva na svaki slučaj, ESLJP je uvijek nalazio povredu čl. 5 st. 3 kada je pritvor trajao

⁸⁹ Rješenja o produženju navode se redom kojim su donijeta: Kv.br.798/11 od 13.09.2011.; Kv.br.188/12 od 9.3.2012.; Kv.br.385/12 od 28.5.2012.;Kv.br.563/12 od 18.7.2012.; Kv.br. 756/12 od 24.09.2012; Kv.br.1024/12 od 4.12.2012.;Kv.br. 100/13 od 6.2.2013. Dakle, neka od rešenja su donijeta i nakon pet mjeseci.

⁹⁰ Detaljnije o određivanju pritvora na osnovu postojanja opasnosti po javni red i mir vidi u narednom poglavlju.

⁹¹ Rješenje Višeg suda u Bijelom Polju K.br.96/11 od 4.3.2013.

preko pet godina.⁹² Čak i u slučajevima kada je ponašanje okrivljenog doprinijelo odlaganju postupka, to nije moglo opravdati trajanje postupka od pet godina, koje je i proveo u pritvoru.⁹³

5.3. PRITVOR DUG GOTOVO ČETIRI GODINE

Okrivljenom R.S. je 28.6.2000. istražni sudija Višeg suda odredio pritvor u trajanju od mjesec dana zbog osnovane sumnje da je izvršio krivično djelo Ubistvo u pokušaju (čl. 30 st. 2 tač. 4 i 6 KZ RCG u vezi čl. 19 st. 1 KZ SRJ), a na osnovu čl. 191 st. 2 tač. 1, 2 i 4 tada važećeg ZKP-a i to uz površno, sumarno obrazloženje – postoji opasnost od bjekstva, potrebno je saslušati svjedoke pa postoji opasnost od ometanja istrage uticajem na njih i za djelo se može izreći kazna 10 godina, ili teža kazna, a zbog njegove smrtne posljedice, boravak osumnjičenih na slobodi doveo bi do jakog uznemirenja građana.⁹⁴ U pitanju je bilo teško djelo, izvršeno na javnom mjestu (gradskom trgu) u prisustvu velikog broja ljudi, nastupila je smrtna posljedica i to drugog lica, a ne lica na koje je pucano, a motiv djela okarakterisan je kao bezobzirna osveta. Međutim, bez obzira na to o koliko teškom krivičnom djelu se radi, u krivičnom postupku mora postojati pretpostavka u korist slobode okrivljenog, što znači da se ne smije paušalno pretpostaviti da je pritvor neophodan, već se u svakom slučaju mora precizno obrazložiti u čemu se ogleđaju razlozi za pritvor određeni zakonom.⁹⁵ U ovom slučaju precizno obrazloženje je izostalo.

Konkretniji razlozi za pritvor nijesu dati ni u rješenju vijeća tog suda⁹⁶, koje je produžilo pritvor za još mjesec dana zato što istraga nije završena, što je prema stavu vijeća značilo da je još uvijek postojala opravdana bojazan od eventualnog uticaja na svjedoke i uznemirenja građana. Nije ih dao ni mjesec dana kasnije, kada je odlučivano o novom produženju pritvora.⁹⁷

Pritvor je produžavao i Vrhovni sud na predlog istražnog sudije, samo po osnovu čl. 191 st. 2 tač. 4 ZKP-a (uznemiravanje javnosti), s obrazloženjem da bi težina djela, visina zapriječene kazne, način izvršenja i težina posljedica, mogli dovesti do uznemiravanja građana, ako se osumnjičeni nađe na slobodi.⁹⁸ Isti osnov i isti razlozi pratili su i dalje produženje pritvora – nakon podizanja optužnice 7.10.2000.⁹⁹

Međutim, okrivljeni R.S. je uspio da pobjegne iz pritvora dok se nalazio u ustanovi Centra za forenzičku psihijatriju radi psihijatrijskog posmatranja i da napusti zemlju. Iako je sud bio mišljenja da je opasnost od bjekstva postojala samo u prvoj fazi postupka, bilo je očigledno

⁹² Vidi M. Macovei, *The right to liberty and security of the person: A guide to the implementation of Article 5 of the European Convention on Human Rights*, Strazbur 2002, str. 35.

⁹³ *Jablonski protiv Poljske*, 2000.

⁹⁴ Rješenje Višeg suda u Bijelom Polju Ki.br. 35/2000.

⁹⁵ Vidi *Right to liberty and security - Guide on Article 5 of the Convention*, Savjet Evrope, 2012, str. 24.

⁹⁶ Kv.br.52/2000 od 24.7.2000.

⁹⁷ Rješenje je gotovo identično prethodnom. Kv.br. 57/2000 od 24.8.2000.

⁹⁸ Kr.br.55/2000 od 25.9.2000.

⁹⁹ Kv.br.78/2000.

da je ta opasnost postojala sve vrijeme trajanja postupka. Novim rješenjem, pritvor je određen po tom osnovu, ali okrivljeni do kraja suđenja nije bio dostupan državnim organima, suđeno mu je u odsustvu i pravosnažno izrečena kazna zatvora u trajanju od jedanaest godina.

Nakon više od pet godina bjekstva okrivljeni je lišen slobode 20.7.2007. i upućen u Zavod za izvršenje krivičnih sankcija na odsluženje izrečene kazne.

Okrivljeni je iskoristio svoje zakonsko pravo i podnio zahtjev za ponavljanje postupka koji je usvojen, a istovremeno mu je vijeće Višeg suda odredilo je pritvor do okončanja glavnog pretresa.¹⁰⁰ Osnov za određivanje pritvora ovog puta je čl. 148 stav 1 tačka 1 tada važećeg ZKP-a (takođe opasnost od bjekstva) čiji su razlozi bili očigledni – bjekstvo duže od pet godina, činjenica da je pobjegao iz pritvora i da je duže vrijeme bio nedostupan državnim organima i pored toga što su izdate naredbe za dovođenje kao i potjernice.

Sva rješenja o produženju pritvora u ponovljenom postupku imala su iste razloge.¹⁰¹

U ponovljenom postupku, ostavljena je na snazi pravosnažna presuda kojom je osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 11 godina.

Iako je pritvor trajao relativno dugo, približno četiri godine, njegovo određivanje i produžavanje u svim fazama postupka pokazalo se opravdanim, imajuću u vidu težinu djela, način izvršenja i posljedice djela i naročito okolnost da je okrivljeni bio u bjekstvu čak duže vrijeme nego što je bio u pritvoru, ali sudovi prilikom obrazlaganja svojih odluka o pritvoru nijesu pokazali dužnu pažnju već su davali površna obrazloženja.

5.4. PRITVOR OD DVIJE GODINE

Više državno tužilaštvo je 19.11.2009. podnijelo zahtjev za sprovođenje istrage sa predlogom za određivanje pritvora protiv M.N. zbog postojanja osnovane sumnje da je počinio krivično djelo Teško ubistvo (čl. 144 st. 1 tač. 4 KZ) u sticaju sa krivičnim djelom Nedozvoljeno držanje oružja i eksplozivnih materija (iz čl. 403 st. 1 KZ), da bi se spriječio uticaj na svjedoke.

Sudija za istragu je zaključio da je pritvor trebalo odrediti na osnovu čl. 148 st. 1 tač. 2 ZKP sa obrazloženjem da „postoje okolnosti koje upućuju na zaključak da bi okrivljeni boravkom na slobodi uticao na svjedoka koji je predložen zahtjevom za sprovođenje istrage koji ima prebivalište u istom mjestu kao okrivljeni“. Takođe, ocijenio je, na osnovu podataka iz spisa, da su postojali i razlozi iz čl. 148 st. 1 tač. 4 ZKP - posebno teške okolnosti djela jer je predmetno krivično djelo predstavljalo teži oblik osnovnog krivičnog djela i bila

¹⁰⁰ Rješenje Višeg suda u Podgorici Kv.br. 374/07 od 15.12.20007.

¹⁰¹ Rješenje K.br.127/07 od 16.7.2008. o produženju protvora nakon izricanja presude; Rješenje Apelacionog suda Kž.br.61/2009 od 19.3.2009, donijeto nakon ukidanja prvostepene presude; Rješenje Višeg suda u Bijelom Polju K.br.33/09 od 15.10.2009, kojim je pritvor produžen do pravosnažnosti presude.

je predviđena mogućnost izricanja najstrožije kazne, a uz to osumnjičeni je već ranije bio osuđivan za krivično djelo iz čl. 403 st. 1 KZ.¹⁰²

Iz obrazloženja rješenja može se zaključiti da je raniju osuđivanost okrivljenog M.N. sud tretirao kao dio osnova iz tačke 4, stava 1, člana 148 ZKP - težina krivičnog djela, a ne kao zaseban osnov, što i jeste bio, shodno čl. 148 st. 1 tač. 3 ZKP – opasnost od ponavljanja krivičnog djela.

Krivično vijeće tog suda je 18.12.2009.¹⁰³ produžilo pritvor za još mjesec dana, smatrajući da i dalje stoje osnovi zbog kojih je pritvor određen, a 19.1.2010.¹⁰⁴ pozivajući se samo na osnov iz čl. 148 st. 1 tač. 4 ZKP. Vijeće je, pri tom, dalo iste razloge koji su bili sadržani u prethodnim rješenjima, bez pružanja ubjedljivijih i konkretnijih pojašnjenja o ugroženosti javnog reda i mira ovim slučajem.

Nakon podizanja optužnice, pritvor je produžen opet na osnovu čl. 148 st. 1 tač. 4 ZKP, ali su tada, prema obrazloženju vijeća, posebno teške okolnosti predstavljali upornost i bezobzirnost okrivljenog prilikom izvršenja krivičnog djela, te njegova ranija osuđivanost.¹⁰⁵ Sva kasnija rješenja o produženju pritvora u toku glavnog pretresa (njih osam¹⁰⁶) imala su, suprotno zahtjevima i standardima ESLJP, gotovo identična obrazloženja.¹⁰⁷

Presudom od 26.9.2011. okrivljeni je osuđen na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 10 godina i 4 mjeseca, nakon čega mu je produžen pritvor po novom-starom osnovu – prijetnje po očuvanje javnog reda i mira¹⁰⁸. Opravdanost je objašnjena izrečenom kaznom,

¹⁰² Ki.br. 64/09 od 22.11.2009.

¹⁰³ Kv.br. 549/09.

¹⁰⁴ Kv.br. 20/10.

¹⁰⁵ Kv.br. 39/10 od 1.2.2010.

¹⁰⁶ Uporedi rješenja: Kv.br. 135/10 od 31.3.2010; Kv.br. 250/10 od 31.5.2010; Kv.br. 355/10 od 30.7.2010; Kv.br. 429/10 od 30.9.2010; Kv.br. 552/10 od 29.11.2010; Kv.br. 49/11 od 28.1.2011; Kv.br. 215/11 od 27.5.2011 i Kv.br. 283/11 od 27.7.2011.

¹⁰⁷ Stav ESLJP je da u slučajevima kada pritvor traje duže vrijeme, odnosno kada se s vremena na vrijeme produžava, iz obrazloženja odluka kojim se pritvor produžava mora se vidjeti da je sud prilikom donošenja svake odluke ozbiljno i savjesno razmatrao sve relevantne okolnosti slučaja i utvrdio da razlozi za pritvor i dalje postoje. Ponavljanje istih formulacija i fraza u nizu odluka o istom pritvoreniku, bez dublje analize okolnosti slučaja u datom trenutku, po pravilu će predstavljati pokazatelj toga da sud odluke donosi automatski, nedovoljno savjesno i konačno u suprotnosti sa principima koji proističu iz garancija određenih Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i sloboda i Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima. Posebno imajući u vidu da razlozi za pritvor vremenom slabe (Vidi, na primjer, presude ESLJP *Mansur protiv Turske*, st. 55–57, *Yagci i Sargin protiv Turske*, 52-55)

¹⁰⁸ K.br. 4/10. U međuvremenu su se stekli uslovi za primijenu novog ZKP-a (Sl. list CG br. 57/09 i 49/10), koju, u dijelu osnova za pritvor, uvodi novinu za tačku 4 stava 1 člana 175 – pored težine djela izražene kroz propisanu kaznu sada se traži i da je djelo naročito teško zbog načina izvršenja ili posljedica a postoje izuzetne okolnosti koje ukazuju da bi puštanje na slobodu dovelo do ozbiljne prijetnje očuvanju javnog reda i mira.

upornošću i odlučnošću okrivljenog koju je pokazao prilikom izvršenja krivičnog djela i činjenicom da je djelo izvršeno u samom centru.

Želimo istaći očigledno – sud nije dao dovoljne razloge za odluku o zadržavanju u pritvoru i nakon izricanja presude, a opasnost po javni red i mir u ovoj fazi postupka (kada je bila izrečena osuđujuća presuda i kazna zatvora duža od 10 godina) teško je bila zamisliva, naročito kada se ima u vidu da je od predmetnog događaja proteklo gotovo dvije godine.

5.5. PRITVOR U SLUČAJU POSEBNO TEŠKIH OKOLNOSTI DJELA

Pritvor u trajanju od mjesec dana, zbog osnovane sumnje da su izvršili krivično djelo Teško ubistvo iz čl. 144 st. 1 tač. 1 i 4 KZ-a CG u vezi čl. 23 KZ-a CG određen je S.N. i S.G. rješenjem istražnog sudije Višeg suda u Podgorici Kri.br.254/2011 od 27.3.2011, zbog opasnosti od bjekstva i postojanja posebno teških okolnosti djela, na osnovu tada važećeg ZKP. Isti razlozi doveli su i do produženja pritvora od strane vijeća, a potom i Vrhovnog suda Crne Gore.¹⁰⁹

Sud je dao jasne i dovoljne razloge za određivanje pritvora - postojalo je opravdanje pritvora zbog opasnosti od bjekstva jer su oba osumnjičena bila strani državljani sa prebivalištem u stranoj državi, bez posebnih veza sa Crnom Gorom, suočeni sa procesuiranjem zbog teškog krivičnog djela, a pritvorski osnov iz čl. 144 st. 1 tač. 4 obrazložen je težinom djela, zapriječenom kaznom (mogućnost izricanja kazne zatvora od 40 godina) za djelo za koje se osnovano sumnjiče okrivljeni, te posebno teškim okolnostima djela koja su se ogledala u posljedici, tj. smrti jednog lica i naročito teškog načina izvršenja konkretnog djela – lice je ubijeno na brutalan način, a njegovo tijelo potom na monstruoan način uništeno.

Optužnicom je okrivljenima stavljeno na teret i izvršenje krivičnog djela neovlašćenja proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojnih droga iz čl. 300 st. 2 u vezi st. 1 KZ CG, a pritvor je nakon potvrđivanja optužnice produžen po istim osnovima.¹¹⁰

Na osnovu čl. 179 st. 2 novog ZKP, raspravno vijeće je po službenoj dužnosti svaka dva mjeseca ispitivalo postojanje razloga za određivanje pritvora, i produžavalo pritvor okrivljenima sve do 8.5.2013. (gotovo 20 mjeseci)¹¹¹ odnosno do donošenja prvostepene presude.

Imajući u vidu težinu ovog krivičnog djela, okolnosti koje su ga pratile, i prvenstveno uvažavajući potrebu da se obezbijedi nesmetano procesuiranje ovog zločina, u skladu sa praksom ESLJP, sud (odnosno sudovi) produženjem pritvora nijesu smjeli anticipirati

¹⁰⁹ Rješenje Višeg suda u Bijelom Polju Kv.br.394/2011 od 20.4.2011. i Rješenje Vrhovnog suda Kr.64/11 od 21.6.2011.

¹¹⁰ Kv.br.671/11 od 20.7.2011.

¹¹¹ Rješenja: Kv.br.847/11 od 21.09.2011.; Kv.br.514/11 od 18.11.2011.; Kv.br.37/12 od 18.1.2012.; Kv.br.223/12 od 19.3.2012.; Kv.br.381/12 od 23.5.2012.; Kv.br.565/12 od 20.7.2012.; Kv.br.743/12 od 20.09.2012.; Kv.br.963/12 od 19.11.2012.; Kv.br.32/13 od 18.1.2012.; Kv.br.230/13 od 19.3.2013.

kaznu zatvora.¹¹² Svako produženje pritvora moralo je biti dodatno opravdano jer protekom vremena razlozi za držanje nekog u pritvoru slabe, a pritvor se pretvara u kaznu.¹¹³

Napominjemo da se svim ovim rješenjima pritvor kontinuirano produžavao zbog opasnosti od bjekstva, a raniji osnov, koji se odnosio na težinu krivičnog djela (tač. 4, st. 1, čl. 148 ZKP) izmjenjen je tako što je u čl. 175 st. 1 tač. 4 ZKP akcentat stavljen na očuvanje javnog reda i mira. Sud je, prateći te izmjene, u rješenjima posebno obrazlagao na koji način bi puštanje okrivljenih negativno uticalo na očuvanje javnog reda i mira:

„Način na koji je izvršeno ovo krivično djelo, a naročito postupak okrivljenih nakon izvršenja djela, a u pravcu skrivanja dokaza o izvršenju djela, zbog svoje neuobičajenosti i brutalnosti je od vremena izvršenja, a i sada, pod interesovanjem javnosti o čemu su detaljno izvještavali i štampani i elektronski mediji u Crnoj Gori, što je izazvalo ozbiljnu uznemirenost javnosti u Crnoj Gori čiji intezitet nije smanjen ni protokom vremena, što ukazuje da bi puštanje na slobodu ovih okrivljenih bez sumnje dovelo do prijetnje čuvanju javnog reda i mira i koje okolnosti opravdavaju produženje pritvora okrivljenim S.M. i S.G. i po ovom pritvorskom osnovu.“

Presudom Višeg suda u Podgorici¹¹⁴ okrivljeni S.N. je oglašen krivim za krivično djelo Ubistvo iz čl. 143 KZ CG i za krivično djelo neovlašćena proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojnih droga iz čl. 300 st. 2 u vezi st. 1 KZ CG, i osuđen na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 15 godina i devet mjeseci, dok je okrivljeni S.G. oglašen krivim za krivično djelo Povreda leša iz čl. 410 KZ CG, dok je za djelo Neovlašćena proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojnih droga iz čl. 300 st. 2 u vezi st. 1, u vezi čl. 25 KZ CG oslobođen od optužbe, pa je sud za njega odmjerio kaznu u trajanju od šest mjeseci zatvora. Pritvor okrivljenom S.G. je odmah ukinut jer je u pritvoru proveo duže od izrečene kazne zatvora, tačnije 25 i po mjeseci. Ovo znači da će država, na osnovu čl. 502 st. 1 tač. 4 ZKP¹¹⁵ platiti odštetu za svaki dan lišenja slobode koji nije bio opravdan, dakle, u ovom slučaju, za gotovo dvije godine pritvora.

Okrivljenom S.N. je produžen pritvor do pravosnažnosti presude ili dok ne istekne vrijeme trajanja izrečene kazne.

Pet mjeseci kasnije Apelacioni sud je ukinuo prvostepenu presudu u odnosu na oba okrivljena i predmet vratio na ponovni postupak, zbog učinjenih grubih propusta prvostepenog suda i, između ostalog, povrede objektivnog identiteta optužnice i presude. Istovremeno, Apelacioni sud je ocijenio da je pritvor i dalje neophodan pa je isti produžio okrivljenom S.N. U ponovljenom postupku pritvor mu se kontinuirano produžava i trenutno traje duže od tri godine.¹¹⁶

¹¹² Vidi, na primjer, presude *Peša protiv Hrvatske*, 2010, st. 104, *Letellier protiv Francuske*, 1991, st. 52, *Tiron protiv Rumunije*, 2009, st. 41-42.

¹¹³ *Neumeister protiv Austrije*, 1974, st. 10.

¹¹⁴ K.br. 137/11 od 8.5.2013.

¹¹⁵ ZKP u navedenom članu propisuje da licu koje je u pritvoru provelo duže vremena nego što traje kazna zatvora na koju je osuđeno pripada pravo na naknadu štete.

¹¹⁶ Posljednja rješenja o određivanju pritvora su: Kv.br. 1311/13 od 30.12.2013; Kv.br. 217/14 od 28.02.2014. i Kv.br.609/14 od 05.05.2014.

ZAKLJUČAK

Analizirani slučajevi višegodišnjeg trajanja pritvora tiču se najtežih krivičnih djela Ubistva i Teškog ubistva. Težina tih djela, izražena kroz zapriječenu kaznu i kroz teške okolnosti izvršenja djela, u svim analiziranim slučajevima bila su opravdanje za automatsko produžavanje pritvora, i to na osnovu gotovo identičnih rješenja i jednostavno ponavljanje navoda iz prethodnih rješenja, suprotno praksi ESLJP.

Uočena je i posebno zabrinjavajuća pojava - prekršen je zakon tako što kontrola pritvora nije sprovedena u zakonskom roku, svaka dva mjeseca nakon potvrđivanja optužnice, što znači da su se sudovi često nemarno odnosili prema osobama kojima su odredili pritvor i njihovim pravima i potrebama da se neophodnost pritvora redovno preispituje. Na osnovu dostavljenih spisa, međutim, nijesmo mogli utvrditi da li su zbog prekoračenja rokova branioci pritvorenih lica i izjavljivali žalbe. Ohrabruje zapažanje da u novijim predmetima, kao što je posljednji slučaj predstavljen u ovom poglavlju, takvi propusti nijesu uočeni.

6. SLUČAJEVI KOJI SU PRIVUKLI NAJVEĆU PAŽNJU JAVNOSTI I POSEBAN OSVRT NA PRIMJENU ČL. 175 ST.1 TAČ. 4 ZKP-a (OPASNOST PO JAVNI RED I MIR)*

Osnov za određivanje pritvora koji se može smatrati najširim, i koji posebno omogućava proizvoljno postupanje suda, jeste osnov iz čl. 175 st. 1 tač. 4 ZKP, koji omogućava određivanje pritvora iz tri razloga koji moraju biti istovremeno ispunjeni:

- 1) kada je zapriječena kazna zatvora od 10 godina i više,*
- 2) kada je djelo posebno teško zbog načina izvršenja ili posljedica, i*
- 3) postoje izuzetne okolnosti koje ukazuju da bi puštanje na slobodu dovelo do ozbiljne prijetnje očuvanju javnog reda i mira.¹¹⁷*

ESLJP smatra da pojedina, naročito teška krivična djela mogu dovesti do uznemirenja javnosti, čak i ugroziti javni red, pa se pritvor prije suđenja može opravdati reakcijom javnosti na njih, bar izvjesno vrijeme. Međutim, da bi ovaj osnov zaista bio opravdan, moraju postojati izuzetne okolnosti i dovoljni dokazi o njima. Od sudova se očekuje, na primjer, da ispituju da li bi okrivljeni na slobodi zaista predstavljao opasnost za javni red.¹¹⁸

Ovo znači da tužiocima prilikom predlaganja pritvora, a sudovi prilikom određivanja pritvora moraju uvjerljivo obrazložiti sve komponente ovog složenog pritvorskog osnova da bi se lišenje slobode nekog lica smatralo opravdanim i zakonitim.

Mada zakon ne propisuje obavezno određivanje pritvora, što bi i bilo suprotno međunarodnim standardima, ovaj pritvorski osnov podsjeća na obavezni pritvor koji je ranije postojao, jer omogućava da se pritvor, u slučaju težih krivičnih djela, gotovo uvijek odredi. Naime, visina zakonom zapriječene kazne je zakonsko obilježje bića krivičnog djela, a okolnosti (težina) djela utvrđuju se u dokaznom postupku u toku glavnog pretresa, što dovodi do toga da sudovi obavezno određuju pritvor kada je u pitanju teže krivično djelo.

* Zakonik o krivičnom postupku je izmijenjen u junu 2015. i tom prilikom su iz čl. 175, st. 1, tač. 4 obrisani zarez i riječi: ", a postoje izuzetne okolnosti koje ukazuju da bi puštanje na slobodu dovelo do ozbiljne prijetnje očuvanju javnog reda i mira" (vidi čl. 33 Zakona o izmjenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku, Sl. list CG, br. 35/2015) *prim. HRA.*
¹¹⁷ Odredba ranije važećeg ZKP (čl. 148, st. 1, tač. 4) na sličan način, uz uslov težine krivičnog djela, koja se ogleda kroz zakonom zapriječenu kaznu, dodaje i uslov da je pritvor opravdan zbog posebno teških okolnosti djela. Ovaj razlog za pritvor sličan je razlogu koji je nekada propisivalo zakonodavstvo SFRJ i koji se odnosio na moguće uznemirenje građana i bezbjednost. Zakonik o krivičnom postupku je izmijenjen u junu 2015. i tom prilikom su iz čl. 175, st. 1, tač. 4 obrisani zarez i riječi: ", a postoje izuzetne okolnosti koje ukazuju da bi puštanje na slobodu dovelo do ozbiljne prijetnje očuvanju javnog reda i mira", *prim. HRA.*

¹¹⁸ Vidi presude *Peša protiv Hrvatske*, 2010, *I.A. protiv Francuske*, 1998.

I Komitet ministara Savjeta Evrope je iznio stav da se javni red može koristiti kao opravdanje za određivanje mjere pritvora samo u slučaju da postoje suštinski dokazi o reakciji na teško krivično djelo poput ubistva. Vidi CM(2006)122 Addendum, 30. avgust 2006, str. 3

Istraživanje Misije OEBS-a u Crnoj Gori, sprovedeno u saradnji sa NVO Centar za monitoring i istraživanje (CeMI) u okviru trogodišnjeg projekta praćenja suđenja, ukazalo je da su sudovi u većini predmeta u odnosu na osnov iz čl.175 st.1 tač.4 ZKP-a propustili da obrazlože treći uslov, neophodan za postojanje ovog pritvorskog osnova – izuzetne okolnosti koje ukazuju na to da bi puštanje okrivljenog na slobodu dovelo do ozbiljne prijetnje očuvanju javnog reda i mira jer sudovi nijesu navodili konkretne i ubjedljive razloge već samo pretpostavke i činjenice, koje nijesu bile dovoljne.¹¹⁹ Istraživanje HRA, sprovedeno uz podršku Ambasade SAD-a, takođe je ukazalo na značajne probleme i ograničene mogućnosti sudija da obrazlože sva tri uslova za primjenu ovog osnova, tako da se on i sada faktički primjenjuje kao osnov za „obavezni pritvor“, koji je suprotan međunarodnim standardima. Sudovi sa najmanje uspjeha obrazlažu treći uslov – ugroženost javnog reda i mira boravkom okrivljenog na slobodi jer, po pravilu, ne pružaju jasne uzročno-posljedične veze između prijetnje očuvanju javnog reda i mira i svrhe određivanja pritvora koja se ogleda u nesmetanom vođenju krivičnog postupka.¹²⁰

6.1. SLUČAJ „KATASTAR“

Predmet u kome je u julu 2009. godine određen pritvor načelniku i službenicima Uprave za nekretnine u Kotoru, koji su okrivljeni za primanje mita i zloupotrebu službenog položaja, predstavlja primjer primjene ovog pritvorskog osnova na apstraktan način, koji ne pokazuje uvjerljivo da su izuzetne okolnosti zaista postojale, odnosno da je do povrede javnog reda zaista moglo doći. U oktobru 2010. godine, Apelacioni sud je potvrdio rješenje o produženju pritvora koji je prethodno trajao već 14 mjeseci.¹²¹ U obrazloženju ove odluke navedeni su sljedeći razlozi za produženje pritvora:

„imajući u vidu težinu počinjenih djela, za koja je u zakonu propisana kazna zatvora od 10 godina ili teža kazna, a koja su posebno teška zbog načina izvršenja ili posledica djela, jer su optuženi u dužem vremenskom periodu, zloupotrebljavali svoj položaj i činili koruptivna krivična djela, pri čemu je pribavljena imovinska korist za više lica... Takođe, navedene okolnosti mogu se smatrati izuzetnim okolnostima koje ukazuju da bi puštanjem na slobodu optuženih dovelo do ozbiljne prijetnje očuvanja javnog reda i mira.“

Pored toga što ovako sročeno obrazloženje predstavlja očigledan primjer povrede pretpostavke nevinosti, jer optuženi ni prvostepenom presudom još uvijek nijesu proglašeni krivima da su „počinili“ neka krivična djela, ovaj primjer je ukazao na opasnost od proizvoljne primjene ovog preširoko postavljenog pritvorskog osnova.

U predmetu je podnijeta ustavna žalba, po kojoj je sud zaključio da prvostepeni ni drugostepeni sud nijesu dali dovoljno jasne, ubjedljive i individualizovane razloge za dalje

¹¹⁹ Vidi izvještaj na linku: <http://www.osce.org/me/montenegro/102584?download=true>

¹²⁰ Izvještaj je dostupan na: <http://www.hraction.org/wp-content/uploads/IZVJESTAJ-PRITVOR-KONACNA-V-30-091.pdf>

¹²¹ Kž. br. 728/2010

zadržavanje podnosioca ustavne žalbe u pritvoru.¹²² Osnov iz tačke 4, stava 1 člana 175, dakle, nije bio uvjerljivo obrazložen, jer su izostale konkretne i stvarne okolnosti koje bi ukazivale da postoji opasnost po javni red i mir u slučaju puštanja okrivljenih na slobodu.

Pravosnažnom odlukom¹²³ od ukupno šest lica koja su bila u pritvoru u ovom postupku, čak tri lica su oslobođena optužbi (dva lica su u pritvoru provela gotovo dvije godine, a treće četiri mjeseca). Ostali su pravosnažno osuđeni na kazne zatvora.

6.2. SLUČAJ „ZAVALA“

Slučaj produžavanja pritvora optuženima za zloupotrebu službenog položaja u slučaju „Zavala“, koji je počeo hapšenjima 24. decembra 2010, gotovo je identičan prethodno opisanom slučaju apstraktnog očuvanja javnog reda i mira, i, kao i prethodni, uspio je da dovede do toga da Ustavni sud ukine rješenja o produžavanju pritvora Višeg suda u Podgorici i Apelacionog suda pozivajući se na čl. 5 EKPS i praksu ESLJP.¹²⁴ U ovom slučaju, vijeće Višeg suda u Podgorici posebno je istrajalo na produžavanju pritvora smatrajući da bi puštanje na slobodu funkcionera opštine Budva, optuženih za protivpravno sticanje imovinske koristi od oko milion eura, „dovelo do ozbiljne prijetnje očuvanju javnog reda i mira“, što je zaključeno imajući u vidu:

„finansijsko stanje Opštine Budva i nezavidan materijalni položaj u kojem se nalazi (budžetski deficit lokalne samouprave, štrajkovi radnika Televizije Budva koju finansira opština Budva), pa je

¹²² „Ispitujući ustavnopravnu osnovanost pritvora, Sud je ustanovio da se nadležni sudovi u svojim obrazloženjima oslanjaju na težinu krivičnih djela, na dužinu vremenskog perioda u kome su vršena i njihovu brojnost, a propuštaju da navedu subjektivne razloge za opravdanim i nužnim produženjem pritvora, koji bi ih individualizovali u odnosu na svakog pritvorenika pojedinačno. U osporenim rješenjima razlozi su dati u odnosu na grupu, a ne u odnosu na svakog od optuženih zasebno. Princip individualizacije ove procesne mjere mora biti u skladu sa objektivnim, ali i subjektivnim okolnostima, vezanim za ličnost konkretnog optuženog lica. Ustavni sud ukazuje na ovu činjenicu, jer je svima četvoro optuženih pritvor produžen na osnovu odredbe člana 175 stav 1 tačka 4 Zakonika, bez posebno datih razloga zbog kojih sud smatra da postoji legalni i legitimni cilj za opravdanost produženja pritvora za svakog pojedinačno, tim prije što optuženi nijesu u istom pravnom i faktičkom položaju u odnosu na službene dužnosti koje su prije određivanja pritvora obavljali, a optuženi su po različitim osnovama.“ Odluka Ustavnog suda UŽ-III br. 533/10 od 12.7.2011.

¹²³ Presuda Višeg suda u Podgorici Ks.br. 10/12 od 23.10.2013. i presuda Apelacionog suda Kžs. br. 7/14 od 29.4.2014.

¹²⁴ „Uvažavajući navedene pravne stavove (ESLJP, prim. ur.) Ustavni sud je utvrdio da u osporenim rješenjima nijesu navedene konkretne činjenice, niti dokazi koji bi pokazali da bi puštanjem na slobodu podnosilaca ustavne žalbe, javnost bila revoltirana i uznemirena u mjeri koja bi mogla da dovede do ozbiljne prijetnje javnom redu i miru.“ Odluka Ustavnog suda Crne Gore, U-III br. 348, od 20.6.2011, tač. 9 <http://www.ustavnisudcg.co.me/aktuelnosti.htm>. Ustavni sud je u ovoj odluci utvrdio i da su pritvoreni jedno vrijeme bili nezakonito u pritvoru, jer odluka o produženju pritvora nije blagovremeno donijeta.

opravdana bojazan da bi njihovo puštanje na slobodu izazvalo revolt kod građana Crne Gore kao poreskih obveznika i lica koja su zainteresovana za sudbinu finansijskih sredstava iz budžeta u čijem punjenju i sami učestvuju, a što bi moglo da dovede do ozbiljne prijetnje javnom redu i miru.“¹²⁵

Vijeće je u citiranoj odluci posebno naglasilo kako je nadležnost tog suda da djeluje preventivno i očuva javni red i mir, čime je dalo na značaju poslu karakterističnom za policiju, na uštrb zaštite ljudskih prava građana, pogotovo u slučaju lišavanja slobode, što bi morala biti primarna dužnost suda. Očekivanjem javnih nereda, sud je pretpostavio da će neuka javnost svakako optužene smatrati krivcima koji moraju da počnu s izdržavanjem kazne pre suđenja, i da će u to ime biti spremna na izazivanje nereda, iako bi upravo sud svojim djelovanjem trebalo da promoviše pretpostavku nevinosti i da u tom smislu javnost i edukuje. Ovakav stav suda doveden je do apsurdna javnim saopštenjem štrajkača, radnika TV Budva, koji su „s ogorčenjem“ odbacili da ih bilo ko koristi kao razlog za ograničavanje slobode drugih ljudi. Mada je sud nastojao da ga na taj način predstavi, odnos javnosti prema ovom slučaju očigledno nije bio takav da bi se mogao okarakterisati kao uznemirenost, što je i dovelo do ukidanja rješenja o pritvoru od strane Ustavnog suda.¹²⁶

Postupajući po žalbi na rješenje o produženju pritvora Višeg suda u Podgorici od 22.6.2011, Apelacioni sud je ukinuo rješenje i okrivljeni su pušteni na slobodu. Zanimljivo je da je u vrijeme donošenja ovog rješenja vijeće imalo u vidu odluku Ustavnog suda kojom je ukinuto prethodno rješenje o produženju pritvora zasnovano na istoj argumentaciji.

Postupak u ovom predmetu do kraja juna 2014. nije pravosnažno okončan.

6.3. SLUČAJ PRITVORA PREDSEDNIKA OPŠTINE BUDVA

Vrhovno državno tužilaštvo – Odjeljenje za suzbijanje organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina predložilo je određivanje pritvora Predsjedniku Opštine Budva, L.R, savjetniku u Vladi Crne Gore A.T. i bivšoj izvršnoj direktorici jedne banke J.P, zbog osnovane sumnje da su počinili krivično djelo Zloupotreba službenog položaja (čl. 416 st. 3 u vezi st. 1 KZ-a) i Zloupotreba službenog položaja putem pomaganja (čl. 416 st. 3 u vezi st. 1, u vezi čl. 25 KZ-a). Tužilaštvo je smatralo da postoji pritvorski osnov iz čl. 175 st.1 tač. 2 ZKP-a u odnosu na to troje osumnjičenih jer je ocijenilo da je u postupku bilo potrebno saslušati veći broj svjedoka – bivših i sadašnjih službenika u Opštini Budva, kao i službenike Prve banke, članove komisije za javno nadmetanje, pa da, samim tim, postoje okolnosti koje ukazuju da će osumnjičeni ometati postupak uticajem na saučesnike i svjedoke. Navedena je i procjena da osumnjičeni do tada nijesu mogli izvršiti uticaj jer nijesu znali da će protiv njih biti pokrenut krivični postupak. U odnosu na predsjednika Opštine i savjetnika u Vladi, tužilaštvo je smatralo da je postojao i pritvorski osnov iz tač. 4 tog člana, tj. da se radilo o krivičnom djelu koje je posebno teško zbog načina izvršenja i posljedica, budući da je izvršeno od strane službenih lica na visokoj poziciji u strukturi vlasti, i to zloupotrebom položaja, te da je pribavljena protivpravna imovinska korist koja višestruko premašuje iznos potreban za postojanje predmetnog krivičnog djela. Sve to, uz

¹²⁵ Posljednje rješenje Višeg suda u Podgorici, vijeće sudija: Mušika Dujović, Dragiša Rakočević i Milenka Žižić, od 22.06.2011.

¹²⁶ „Sindikati iz Budve: Ne koristite nas kao izgovor za pritvor“, *Vijesti*, 24. jun 2011.

činjenicu da su crnogorska javnost i građani posebno bili zainteresovani za gonjenje učinilaca krivičnih djela korupcije na visokom nivou, da je postupak bio u početnoj fazi i da je o radnjama osumnjičenih javnost bila informisana, što je, prema zaključku tužilaštva „objektivno djelovalo uznemiravajuće na građane i predstavljalo izuzetne okolnosti koje ukazuju da bi ostanak osumnjičenih na slobodi doveo do ozbiljne prijetnje očuvanju javnog reda i mira.“

U odnosu na četvrtoosumnjičenog R.V. tužilaštvo nije predložilo određivanje pritvora.

Sudija za istragu je odbio predlog tužilaštva, ističući da se djelo desilo prije šest godina i da je to bio i više nego dovoljan period u kome su osumnjičeni mogli ostvariti uticaje na svjedoke ako su smatrali da ih treba ostvariti, da tvrdnja tužilaštva da osumnjičeni nijesu znali šta im se stavlja na teret nije ubjedljiva jer su mediji i više od godinu dana pisali o predistražnim radnjama koje je tužilaštvo u tom slučaju sprovodilo. Takođe, sudija za istragu je zapazio da tužilaštvo nije predložilo određivanje pritvora osumnjičenom R.V, čime se, prema njegovom mišljenju, nejednako postupalo i očigledno se privilegovao taj osumnjičeni.

U odnosu na pritvorski osnov iz tačke 4 (opasnost od ugrožavanja javnog reda i mira), sudija za istragu je smatrao da je predlog tužilaštva bio proizvoljan i kao takav, neosnovan:

„Iz ovog pritvorskog osnova stoji jedino onaj dio koji se tiče zapriječene kazne. Sve ostalo što u vezi sa ovim pritvorskim osnovom navodi tužilac je paušalno nastojanje da se osumnjičeni pošto poto stave u pritvor. Ne postoje nikakve izuzetne okolnosti koje ukazuju da bi puštanje na slobodu ovih osumnjičenih dovelo do ozbiljne prijetnje čuvanju javnog reda i mira. O ovom događaju, kao što je već rečeno govori se već dovoljno dugo, kako od strane organa otkrivanja i gonjenja tako i od strane „javnosti i građana“, pa nije došlo ni do kakvog signala koji bi ukazivao da bi moglo doći do ozbiljne prijetnje čuvanju javnog reda i mira.“

Sudija za istragu je istakao i da tužilaštvo, u odnosu na dva osumnjičena, nije dovoljno vodilo računa o rokovima i da je bilo potrebno ostaviti razumno vrijeme sudiji za istragu za saslušanje i odluku, pa da su prije donošenja njegove odluke istekli rokovi za zadržavanje ta dva lica.¹²⁷ To znači da su oni morali odmah biti pušteni na slobodu.¹²⁸

Vijeće Višeg suda u Podgorici, odlučujući po žalbi tužilaštva na navedeno rješenje, preinačilo je rješenje sudije za istragu i osumnjičenima odredilo pritvor, navodeći da osumnjičeni obuhvaćeni predlogom za određivanje pritvora negirali izvršenje krivičnog djela, za razliku od četvrtoosumnjičenog R.V. i da je osnovana opasnost od uticaja na svjedoke jer je zbog kolizije njihovih iskaza bilo potrebno saslušati veći broj svjedoka, preciziranih u predlogu Vrhovnog državnog tužilaštva, što, prema mišljenju vijeća jesu bile

¹²⁷ Rješenje Višeg suda u Podgorici Kri-S.br.6/14 od 13.3.2014.

¹²⁸ Shodno čl. 267 st. 1 i čl. 268 ZKP-a lice se može zadržati od strane tužilaštva najduže 48 sati, u kom roku tužilaštvo, ako smatra da postoje razlozi za pritvor, mora podnijeti predlog za određivanje pritvora, vodeći računa da prema čl. 279 ZKP-a, prije donošenja odluke sudije za istragu o pritvoru, sudija osumnjičeno lice mora saslušati. U suprotnom, lice se pušta na slobodu. To znači u ovim, kratkim rokovima, tužilaštvo mora izuzetno voditi računa jer do kršenja prava na ličnu slobodu iz čl. 29 Ustava i čl. 5 Evropske konvencije o ljudskim pravima, dolazi uvijek kada je lice zadržano ili ostalo u pritvoru bez odluke donijete u skladu sa zakonom.

„konkretne okolnosti koje ukazuju da bi osumnjičeni mogli ometati postupak uticajem na svjedoke“. Nije objašnjeno šta je konkretno sudu ukazalo na to da će troje osumnjičenih uticati na svjedoke i na koji način.

Vijeće je smatralo i da je postojala ozbiljna prijetnja po očuvanje javnog reda i mira, jer je riječ o koruptivnom krivičnom djelu na štetu imovine i novca lokalne samouprave a time i imovine građana kao poreskih obveznika od strane visokih državnih funkcionera, o čemu je javnost informisana putem medija i za koju je zainteresovana, što „objektivno djeluje uznemiravajuće na građane Crne Gore i moglo bi ugroziti nesmetano i pravično vođenje daljeg postupka.“¹²⁹

Ovakvo obrazloženje vijeća upućuje na zaključak da zainteresovanost građana za neki slučaj koji se tiče državnog budžeta i budžeta lokalnih samouprava, po automatizmu znači i da postoji njihova uznemirenost, pa samim tim i razlog da se osumnjičeni nađu u pritvoru. Imajući u vidu stav Ustavnog suda da su nezakonita rješenja o pritvoru u kojima nijesu navedene konkretne činjenice, niti dokazi koji bi pokazali da bi puštanjem na slobodu podnosilaca ustavne žalbe javnost bila revoltirana i uznemirena u mjeri koja bi mogla da dovede do ozbiljne prijetnje očuvanju javnog reda i mira,¹³⁰ zaključujemo da sudovi ni u ovom slučaju prilikom obrazlaganja odluka o pritvoru nijesu dali uvjerljive razloge o ispunjenosti trećeg uslova iz čl. 175 st. 1 tač. 4 ZKP-a. Značajno je, stoga, rješenje sudije za istragu, koji je odbio predlog tužilaštva za određivanje pritvora, s jasnim obrazloženjem zbog čega nije opravdan strah tužilaštva od ugroženosti javnog reda i mira boravkom osumnjičenih na slobodi. U odnosu na ovaj osnov podnijeta je i ustavna žalba.

Gotovo iste razloge (i isto obrazloženje) vijeće je ponovilo u odluci da produži pritvor 11.4.2014,¹³¹ a Apelacioni sud ih je djelimično prihvatio – saglasio se da postoji opasnost od uticaja na brojne svjedoke i procijenio da je prvostepeni sud za to dao dovoljne i jasne razloge, ali je našao da je osnov iz čl. 175 st. 1 tač. 4 vremenom oslabio i izgubio na značaju, a da nije bilo novih činjenica i okolnosti koje bi ga opravdale.¹³²

Nakon 12 dana, branilac jednog od okrivljenih je podnio urgenciju Višem sudu za ukidanje pritvora, ali se tužilaštvo protivilo jer nijesu bili saslušani svi svjedoci. U toku naredna dva dana tužilac je i te svjedoke saslušao, pa zatim i podnio predlog da se okrivljenima ukine pritvor, što je rješenjem sudije za istragu i urađeno.

Osumnjičeni su bili u pritvoru 46 dana.

¹²⁹ Kvs.br. 24/14 od 14.3.2014.

¹³⁰ Protiv rješenja vijeća Višeg suda Kvs.br. 24/14 od 14.3.2014. okrivljeni A.T. je podnio ustavnu žalbu, koju je Ustavni sud usvojio zbog neobrazlaganja osnovane sumnje, kao preduslova za određivanje pritvora. (UŽ-III br. 193/14 od 9.4.2014.)

¹³¹ Kvs.br. 35/14 od 11.4.2014.

¹³² Kvsž.br. 23/14 od 17.4.2014.

6.4. SLUČAJ „ŠKEROVIĆ“

Predmet „Škerović“ ostaće upamćen po brojnim kontroverzama koje su pratile procesuiranje slučaja pronalaženja droge u jednoj od soba u hotelu, u vlasništvu Škerovića, kao i po tome što su Škerovići tri puta hapšeni u roku od četiri dana.

Škerovići su hapšeni i oslobođani jer Osnovno i Više tužilaštvo nijesu mogli da se usaglase da li prikupljeni dokazi podržavaju osnovanu sumnju da je počinjeno krivično djelo Neovlašćena proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojnih droga (čl. 300 KZ-a), koje spada u nadležnost Višeg suda.

Glavni problem procesuiranja ovog slučaja, dakle, prevashodno se tiče osnovanosti sumnje da je izvršeno krivično djelo, kao uslova za određivanje pritvora, a što nije bilo predmet ove studije.

Međutim, ono što takođe zabrinjava sa aspekta zaštite prava na slobodu, a što se na osnovu dostupnih informacija može sagledati, jeste neažurnost tužilaštva prilikom sprovođenja istrage, koja je dovela do nepotrebno dugog boravka osumnjičenih u pritvoru (četiri mjeseca) zbog postojanja opasnosti da će osumnjičeni boravkom na slobodi uticati na svjedoke, saučesnike ili eventualno prikrivače koji nijesu ispitani od strane nadležnog tužioca (čl. 175 st. 1 tač. 2). Član 5 st. 3 Evropske konvencije o ljudskim pravima propisuje obavezu da lice lišeno slobode bez odlaganja bude izvedeno pred sudiju i da ima pravo da mu bude suđeno u razumnom roku ili da bude odmah pušteno na slobodu.

Više državno tužilaštvo je tek nakon četiri mjeseca od određivanja pritvora podiglo optužnicu i to samo protiv jednog osumnjičenog, zbog nedozvoljenog držanja oružja, dok je njegov sin oslobođen sumnje da je odgovoran za posjedovanje narkotika. Nakon podizanja optužnice pritvor je ukinut.

Branilac okrivljenih, advokat Đorđe Janković, imao je niz kritika na rad tužilaštva u pogledu prikupljanja dokaza i s tim u vezi odnos pravosudnih organa prema određivanju i produžavanju pritvora.¹³³ I drugi advokati su javno komentarisali ovaj slučaj i ocijenili da predstavlja primjer odsustva rada tužilaštva,¹³⁴ a zatraženo je i kontrolno saslušanje Vrhovnog državnog tužioca Ranke Čarapić, predsjednice Vrhovnog suda Vesne Medenice i ministra unutrašnjih poslova Raška Konjevića u Odboru za politički sistem, pravosuđe i upravu, međutim ovaj predlog nije dobio potrebnu većinu.

Vrhovno državno tužilaštvo je sprovelo posebnu analizu o procesuiranju ovog slučaja, sa zaključkom da su ODT Milenko Magdelinić i njegova zamjenica Višnja Medojević postupali nestručno kada su policiji dali uputstvo da protiv R. Š. podnese zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka. Problem u procesuiranju slučaja je, dakle, ocijenjen kao „pogrešno dato uputstvo o pravnoj kvalifikaciji djela“.¹³⁵ Odgovornost tužilaca za odugovlačenje

¹³³ „Rajko i Pavić Škerović ostaju iza rešetaka“, *Vijesti portal*, 23.5.2013,

<http://www.vijesti.me/vijesti/rajko-pavic-skerovic-ostaju-iza-resetaka-clanak-129851>

¹³⁴ U pravnoj državi neko bi ostao bez posla zbog slučaja Škerović, *Vijesti portal*, 11.3.2013,

<http://www.vijesti.me/vijesti/u-pravnoj-drzavi-neko-bi-ostao-bez-posla-zbog-slucaja-skerovic-clanak-117609>

¹³⁵ „Magdelinića zbog nestručnosti čeka disciplinski postupak“, *Vijesti portal*, 30.3.2013,

<http://www.vijesti.me/vijesti/magdelinica-zbog-nestrucnosti-ceka-disciplinski-postupak>

postupka i neažurnosti prilikom prikupljanja dokaza koja je rezultirala zadržavanjem Škerovića u pritvoru oko četiri mjeseca, nije ni ispitana.

Činjenica da protiv P. Š. čak nije podignuta optužnica a da je R. Š. nakon održanog postupka prvostepenom presudom osuđen uslovno godinu dana zatvora i to za krivično djelo Nedožvoljeno držanje oružja i eksplozivnih materija (čl. 403 KZ-a), a ne i za krivično djelo Nedožvoljena proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojnih droga, na koje se istraga, takođe odnosila, stvara sumnju da nijesu ni postojale ozbiljne i stvarne indicije da su osumnjičeni Škerovići počinili djela stavljena im na teret, naročito ne tolikog stepena vjerovatnoće da bi opravdale pritvor, već da je tužilaštvo svojom neažurnošću željelo „dobiti na vremenu“, čekajući da se pojavi dokaz koji bi ih za ta djela inkriminisao. U vrijeme okončanja rada na izvještaju u toku je bio postupak pred drugostepenim sudom.

ZAKLJUČAK

Postupajući pod posebnom pažnjom javnosti, stiče se utisak da državno tužilaštvo i sud ipak nijesu djelovali kao nezavisni i nepristrasni državni organi, već da su, u želji da impresioniraju krivičnim gonjenjem za „korupciju“, predlagali i određivali pritvor pribjegavajući proizvoljnim i neutemeljenim konstrukcijama.

Od četiri analizirana slučaja koji su privukli posebnu pažnju javnosti, u tri slučaja je pritvor određen i na osnovu čl. 175 st. 1 tač. 4 ZKP-a koji podrazumijeva „opasnost po javni red i mir“, pri čemu sud ni u jednom slučaju nije uspješno opravdan treći, najsloženiji, uslov za primjenu pritvorskog osnova iz čl. 175 st. 1 tač. 4 ZKP-a, odnosno nije se učinilo izvjesnim da bi javni red i mir zaista bili ugroženi u slučaju puštanja okrivljenih lica na slobodu.¹³⁶ Prije se može zaključiti da je dosadašnja praksa tužilaštva i sudova uglavnom pokazala da je zainteresovanost javnosti za procesuiranje korupcije u Crnoj Gori neosnovano korišćena kao opravdanje za lišavanje slobode osumnjičenih za korupciju prije suđenja i presude.

[clanak-120724](#) Disciplinsko vijeće Tužilačkog savjeta je tužiocima za navedeni prekršaj izreklo disciplinsku mjeru umanjenje zarade u visini od po 20% u trajanju od po pet mjeseci (dostupna na linku: <http://tuzilastvocg.me/media/files/ODLUKA%20-%20Milenko%20i%20Visnja.pdf>) koja potom ukinuta od strane Upravnog suda, presudom U.br. 2076/13 od 15.11.2013. i postupak vraćen na ponovno odlučivanje jer čak ni predlog za utvrđivanje disciplinske odgovornosti nije podnesen u zakonskom roku. Kasnija odluka Disciplinskog vijeća nije objavljena.

¹³⁶ Kao što smo već naglasili, analiza slučaja ubistva Slavoljuba Šćekića zasnovana je na podacima dostupnim u medijima pa nijesmo u mogućnosti da pružimo ocjenu obrazloženosti osnova iz čl. 175 st. 1 tač. 4 ZKP u tom slučaju.

ZAKLJUČCI

3. ODREĐIVANJE PRITVORA MALOLJETNICIMA

Iako je maloljetnički kriminalitet u Crnoj Gori u prethodne tri godine (2010-2013) smanjen i u praksi se koristi mogućnost okončavanja postupaka bez suđenja, izricanjem vaspitnih naloga, prema podacima istraživanja UNICEF u projektu „Pravda za djecu”,¹³⁷ na osnovu podataka dostupnih u statističkim godišnjacima MONSTAT-a i informacija dobijenih od strane sudova, nije nažalost zabilježena tendencija opadanja određivanja pritvora maloljetnicima. Godine 2013. broj maloljetnika kojima je određen pritvor bio je 16, u 2012. je bilo svega dva predmeta maloljetničkog pritvora, u 2011. je bilo 27 slučajeva a u 2010. - 16. Stoga, treba posebno raditi na unaprijeđenju primjene onih mjera u toku postupka koje ne podrazumijevaju lišenje slobode.

Obrazloženja rješenja kojima se određuje/produžava pritvor maloljetnicima u znatnoj mjeri su neubjedljiva i ne oslikavaju neophodnost određivanja pritvora. Zapazili smo da sudovi čak i ne obrazlažu zbog čega se mjerama iz čl. 60 i 61 Zakona o postupanju prema maloljetnicima ne može ostvariti svrha iako je taj Zakon izričit – pritvor se određuje samo izuzetno, kad se drugim mjerama ne može ostvariti svrha zbog koje se pritvor određuje.¹³⁸ Ako postoje problemi u primjeni blažih mjera, na šta su nam pojedine sudije ukazivale, i ako je to razlog njihovog neodređivanja, treba preispitati primjenljivost tih mjera u svjetlu korisnih informacija i kritika koje prvenstveno mogu dati sudije, tužioci i policija, otkloniti prepreke i po potrebi, unaprijediti već postojeća zakonska rješenja, kako bi ove mjere u praksi zaista mogle ostvarivati svrhu zbog koje

¹³⁷ Finalni izvještaj tog istraživanja uskoro će biti objavljen. Projekat je podržala Delegacija Evropske unije u Crnoj Gori.

¹³⁸ Ovo posebno zabrinjava ako se ima u vidu da je Ombudsman 2006. u posebnom izvještaju o maloljetnicima u sukobu sa zakonom konstatovao: „Iz prikupljenih podataka i informacija proizilazi da ne postoje odgovarajući uslovi za rad sa maloljetnim prestupnicima, kako zbog nedosljednosti u primjeni zakona, tako i usljed nepostojanja institucionalnog okvira za adekvatno zbrinjavanje maloljetnika i obezbjeđivanje procesa resocijalizacije i reintegracije ovih lica.“ Nakon ovog izvještaja, ni Ombudsman ni druge državne institucije nijesu objavile poseban izvještaj na ovu temu. Međutim, donekle ohrabruje stanje koje je utvrdila grupa NVO u okviru projekta „Monitoring poštovanja ljudskih prava u ustanovama zatvorenog tipa u Crnoj Gori“. Zaključak monitoringa je da je stanje sada unaprijeđeno. Izvještaji sa detaljnom analizom i zaključcima, kao što je već navedeno, dostupni su na linkovima: http://www.hraction.org/wp-content/uploads/Izvjestaj_Ljubovic_CG.pdf i http://www.hraction.org/wp-content/uploads/Izvjestaj_ZIKS_CG_WEB1.pdf

Država mora kontinuirano preduzimati aktivnosti na razvijanju sankcija i mjera namijenjenih maloljetnicima, na šta upućuju noviji međunarodni akti (Preporuka CM/REC (2008) 11 o Evropskim pravilima za maloljetne počiniocce djela koja podliježu sankcijama ili mjerama i Preporuku Rec (2003) 12 o novim načinima rješavanja maloljetničke delinkvencije i uloge maloljetničkog pravosuđa).

su propisane.

Neusaglašenost ranije važećeg ZKP-a sa Ustavom u pogledu trajanja pritvora maloljetniku, i nespremnost suda da neposredno primjeni Ustav, dovelo je do neustavnih odluka sudova i zadržavanja maloljetnika u pritvoru duže od 60 dana.

Ipak, može se primijetiti napredak u posljednjih par godina, posebno u pogledu opasnosti od ometanja postupka, pa se pritvor ukida odmah nakon što su saslušani svjedoci u odnosu na koje je postojala opasnost od uticaja osumnjičenog, odnosno nakon obezbijedenja dokaza na koje je okrivljeni mogao da utiče, što zadovoljava međunarodne standarde, posebno one definisane u praksi ESLJP.

4. ODREĐIVANJE PRITVORA TRUDNICAMA I MAJKAMA SA MALOM DJECOM

Slučajevi određivanja pritvora trudnicama u Crnoj Gori su izuzetno rijetki, samo jedan u posljednjih deset godina, ali sudovi u tom jednom slučaju nijesu pristupili dovoljno oprezno, odnosno ignorisali su činjenicu da je okrivljena u drugom stanju i da su državni organi u obavezi i mogućnosti da na drugi način obezbijede njeno prisustvo u toku postupka.

Ne postoji pouzdana evidencija o majkama male djece koje su boravile ili borave u pritvoru, pa čak ni majkama djece do dvije godine, na što posebno upućuje Preporuka Savjeta Evrope o majkama i bebama u zatvoru br. 1469 (2000). I druge smjernice sadržane u međunarodnim aktima preporučuju postojanje takve evidencije i poseban tretman i zaštitu majki male djece koje su u pritvoru.

Iako preporuka Savjeta Evrope o majkama i bebama u zatvoru, u st. 5 tač. 4 naglašava da država treba da oformi jedinice (ustanove) sa socijalnim službama za majke kojima je pritvor nužan, gdje bi se o djeci mogli brinuti u okruženju koje odgovara djeci, a najbolji interesi djeteta bili prioritet, takve ustanove u Crnoj Gori još uvijek nijesu osnovane. ZKP propisuje konkretnu mjeru nadzora koja bi, ako se odredi, majki omogućavala staranje o djetetu u okruženju koje mu najbolje odgovara, mjera zabrane napuštanja stana (čl. 166 st. 2 tač. 1 ZKP-a), ali njena primjena izostaje.

U analizirana dva slučaja, sudovi su zapostavili najbolje interese djece - u jednom slučaju u dosadašnjem toku postupka nijesu čak ni razmatrali okolnost da je usljed određivanja pritvora dijete okrivljene bez roditeljskog staranja i da je povjereno hraniteljskoj porodici, a u drugom su okolnost da su djeca bez odgovarajuće roditeljske pažnje i potrebu da se puštanjem majke na slobodu zaštite najbolji interesi djeteta prepoznali kao relevantnu tek nakon više od sedam mjeseci pritvora. Možemo zaključiti da su se sudovi pokazali potpuno neosjetljivi za dječje interese, nesvjesni činjenice da imaju obavezu da ih ozbiljno uzmu u obzir već prilikom prvog odlučivanja o lišenju slobode majke.

5. SLUČAJEVI DUGOTRAJNOG PRITVORA

Analizirani slučajevi višegodišnjeg trajanja pritvora ticali su se najtežih krivičnih djela Ubistva i Teškog ubistva. Težina tih djela, izražena kroz zapriječenu kaznu i teške okolnosti izvršenja djela, u svim analiziranim slučajevima bila su opravdanje za automatsko produžavanje pritvora, i to na osnovu gotovo identičnih rješenja i jednostavno ponavljanje navoda iz prethodnih rješenja, suprotno praksi ESLJP.

Uočena je i posebno zabrinjavajuća pojava kršenja zakon tako što kontrola pritvora nije sprovedena u zakonskom roku, svaka dva mjeseca nakon potvrđivanja optužnice, što znači da su se sudovi često nemarno odnosili prema osobama kojima su odredili pritvor i njihovim pravima. Na osnovu dostavljenih spisa, međutim, nismo mogli utvrditi da li su zbog prekoračenja rokova branioci pritvorenih lica i izjavljivali žalbe. Ohrabruje zapažanje da u novijim predmetima, kao što je posljednji slučaj predstavljen u ovom poglavlju, takvi propusti nijesu uočeni.

6. SLUČAJEVI KOJI SU PRIVUKLI NAJVEĆU PAŽNJU JAVNOSTI I POSEBAN OSVRT NA PRIMJENU ČL. 175 ST.1 TAČ. 4 ZKP-a (*OPASNOST PO JAVNI RED I MIR*)^{*}

Postupajući pod posebnom pažnjom javnosti, stiče se utisak da državno tužilaštvo i sud ipak nijesu djelovali kao nezavisni i nepristrasni državni organi, već da su, u želji da impresioniraju krivičnim gonjenjem za „korupciju“, predlagali i određivali pritvor pribjegavajući proizvoljnim i neutemeljenim konstrukcijama.

Od četiri analizirana slučaja koji su privukli posebnu pažnju javnosti, u tri slučaja je pritvor određen i na osnovu čl. 175 st. 1 tač. 4 ZKP-a koji podrazumijeva „opasnost po javni red i mir“, pri čemu sud ni u jednom slučaju nije uspješno opravdan treći, najsloženiji, uslov za primjenu pritvorskog osnova iz čl. 175 st. 1 tač. 4 ZKP-a, odnosno nije se učinilo izvjesnim da bi javni red i mir zaista bili ugroženi u slučaju puštanja okrivljenih lica na slobodu.¹³⁹ Prije se može zaključiti da je dosadašnja praksa tužilaštva i sudova uglavnom pokazala da je zainteresovanost javnosti za procesuiranje korupcije u Crnoj Gori neosnovano korišćena kao opravdanje za lišavanje slobode osumnjičenih za korupciju prije suđenja i presude.

^{*} Zakonik o krivičnom postupku je izmijenjen u junu 2015. i tom prilikom su iz čl. 175, st. 1, tač. 4 obrisani zarez i riječi: „, a postoje izuzetne okolnosti koje ukazuju da bi puštanje na slobodu dovelo do ozbiljne prijetnje očuvanju javnog reda i mira“ (vidi čl. 33 Zakona o izmjenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku, Sl. list CG, br. 35/2015) *prim. HRA*.
¹³⁹ Kao što smo već naglasili, analiza slučaja ubistva Slavoljuba Šćekića zasnovana je na podacima dostupnim u medijima pa nismo u mogućnosti da pružimo ocjenu obrazloženosti osnova iz čl. 175 st. 1 tač. 4 ZKP-a u tom slučaju.

II DIO

Zbirka međunarodnih instrumenata

1. LISTA MEĐUNARODNIH INSTRUMENATA, RELEVANTNIH ZA ODREĐIVANJE PRITVORA

Međunarodni standardi garancije prava na slobodu i bezbjednost ličnosti sadržani su u brojnim aktima. Pored obavezujućih Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (član 9), Evropske konvencije o ljudskim pravima (član 5, Pravo na slobodu i bezbjednost), Konvencije o pravima djeteta (član 37) i bogate prakse ESLJP, postoje i brojne odluke Komiteta za ljudska prava, niz preporuka i načela, čije su usvajanje Ujedinjene nacije i Savjet Evrope smatrali potrebnim za ujednačavanje prakse i unaprjeđenje poštovanja ljudskog prava na slobodu. Treba imati u vidu da te preporuke, uključujući one koje sadrži ova publikacija, pokrivaju različite aspekte problematike određivanja pritvora i alternativnih mjera, upućuju jedne na druge i dopunjuju se, stvarajući tako skup standarda koji ukazuju u kom pravcu treba unaprijediti nacionalne propise i praksu.

Slijede relevantni dokumenti Savjeta Evrope i Ujedinjenih nacija, a znakom „*“ označeni su dokumenti objavljeni u ovoj publikaciji.

Preporuke Savjeta Evrope:

- Preporuka Rec (2006) 13 Komiteta ministara državama članicama o određivanju pritvora, uslovima pod kojima se on vrši i pružanju zaštite od zlostavljanja;*
- Preporuka Rec (2000) 22 Komiteta ministara državama članicama o poboljšanju sprovođenja Evropskih pravila o sankcijama i mjerama u zajednici;¹⁴⁰
- Preporuka CM/REC (2014) 4 Komiteta ministara državama članicama o elektronskom nadzoru;*
- Preporuka CM/REC (2008) 11 Komiteta ministara državama članicama o Evropskim pravilima za maloljetne počinioc djela koji podliježu sankcijama ili mjerama;*
- Preporuka REC (2003) 20 Komiteta ministara državama članicama o novim načinima rješavanja maloljetničke delinkvencije i uloge maloljetničkog pravosuđa;*
- Preporuka R (87) 20 Komiteta ministara državama članicama o društvenim reakcijama na maloljetničku delinkvenciju;*
- Preporuka Rec (2000) 20 o ulozi rane psiho-socijalne intervencije u prevenciji kriminaliteta;
- Preporuka 1469 (2000) o majkama i bebama u zatvoru;*
- Preporuka br. R (92) 16 Komiteta ministara državama članicama o Evropskim pravilima o sankcijama i mjerama u zajednici;¹⁴¹
- Preporuka Rec (99) 22 o prenatrpanosti zatvora i porastu zatvorske populacije.¹⁴²

Instrumenti Ujedinjenih nacija:

¹⁴⁰ Prevod dostupan na linku:

<http://www.ombudsman.ils.rs/attachments/Kompilacija%20dokumenata%20SE-zatvori.pdf>

¹⁴¹ Ibid.

¹⁴² Ibid.

- Opšti komentar Komiteta za ljudska prava br. 8, član 9 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima: Sloboda i bezbjednost ličnosti, 1982;¹⁴³
- Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za alternativne kaznene mjere (Tokijska pravila);¹⁴⁴
- Skup načela Ujedinjenih nacija o zaštiti svih lica koja su na bilo koji način pritvorena ili se nalaze u zatvoru;*
- Smjernice Ujedinjenih nacija za prevenciju maloljetničke delinkvencije (Rijadske smjernice);¹⁴⁵
- Pravila Ujedinjenih nacija za zaštitu maloljetnika lišenih slobode (Pravila iz Havane);¹⁴⁶
- Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za maloljetničko pravosuđe (Pekinška pravila);¹⁴⁷
- Pravila Ujedinjenih nacija za postupanje prema zatvorenicama i primjenu nezatvorskih mjera prema prestupnicama (Pravila iz Bangkoka).*

¹⁴³ U toku je izrada novog Opšteg komentara o primjeni člana 9 Pakta, koji će nositi broj 35 i koji se očekuje da bude usvojen do kraja 2014. godine (detaljnije vidi www.ccprcentre.org).

¹⁴⁴ UNICEF je u okviru projekta „Prava deteta i maloletničko pravosuđe: odabrani međunarodni instrumenti“ preveo na srpski jezik većinu pravila i smjernica Ujedinjenih nacija o pritvoru i maloljetničkoj delinkvenciji. Prevod Tokijskih pravila dostupan je na linku: [http://www.unicef.org/serbia/6Tokijskapravila\(1\).pdf](http://www.unicef.org/serbia/6Tokijskapravila(1).pdf)

¹⁴⁵ Prevod dostupan na linku: [http://www.unicef.org/serbia/4RijadskeSmernice\(1\).pdf](http://www.unicef.org/serbia/4RijadskeSmernice(1).pdf)

¹⁴⁶ Prevod dostupan na linku: [http://www.unicef.org/serbia/5PravilaUNa\(1\).pdf](http://www.unicef.org/serbia/5PravilaUNa(1).pdf)

¹⁴⁷ Prevod dostupan na linku: [http://www.unicef.org/serbia/3PekinskaPravila\(1\).pdf](http://www.unicef.org/serbia/3PekinskaPravila(1).pdf)

2. PREPORUKE I NAČELA O PRITVORU I PREPORUKA O ELEKTRONSKOM NADZORU KAO ALTERNATIVNOJ MJERI

2.1. PREPORUKA REC (2006)13 KOMITETA MINISTARA SAVJETA EVROPE DRŽAVAMA ČLANICAMA O PRITVORU, USLOVIMA U PRITVORU I ZAŠTITI OD ZLOUPOTREBE

(Usvojena od strane Komiteta ministara 27.9.2006. na 974. sastanku zamjenika ministara)

Komitet ministara, u okviru odredbi člana 15.b Statuta Vijeća Evrope,

Razmatrajući fundamentalni značaj pretpostavke nevinosti i prava na slobodu ličnosti;

Svjesni nepopravljive štete koju pritvor može prouzrokovati licima za koje se na kraju postupka utvrdi da su nevinna ili koja budu oslobođena, kao i štetnog uticaja koji pritvor može imati na održavanje odnosa u porodici;

Uzimajući u obzir finansijske posljedice pritvora po državu, lica prema kojima je određen pritvor, i uopšte privredu;

Primjećujući značajan broj lica koja se nalaze u pritvoru i probleme koji proističu iz prenatrpanosti zatvora;

Uzimajući u obzir sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava, izvještaje Evropskog komiteta za sprječavanje mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja i mišljenja tijela Ujedinjenih nacija, proisteklih iz ugovora o zaštiti ljudskih prava;

Uzimajući u obzir Preporuku br. 2 (2006) (Rec 2) Komiteta ministara o Evropskim zatvorskim pravilima i Preporuku br. R (99) 22 Komiteta ministara o prenatrpanosti zatvora i porastu zatvorske populacije;

Razmatrajući potrebu za garancijom da se mjera pritvora uvijek određuje samo u izuzetnim slučajevima i da je uvijek opravdana;

Imajući na umu ljudska prava i temeljne slobode svih lica lišenih slobode i posebno potrebu da lica u pritvoru budu ne samo u stanju da pripreme svoju odbranu i održavaju prijateljske veze, već i da ne budu držana u uslovima koji su u suprotnosti sa njihovim pravnim statusom, koji se zasniva na pretpostavci nevinosti;

Uzimajući u obzir značaj koji se pridaje razvoju međunarodnih normi o okolnostima u kojima je pritvor opravdan, procedurama u kojima se on određuje ili produžava i uslovima u kojima se lica drže u pritvoru, kao i mehanizmima za efikasnu primjenu tih normi;

Preporučuje da vlade država članica šire i budu rukovođene u svom zakonodavstvu i praksi principima koji su navedeni u aneksu ove preporuke, koja zamjenjuje Rezoluciju (65) 11 o

pritvoru i Preporuku br. R (80) 11 Komiteta ministara državama članicama u vezi sa pritvorom prije suđenja.

ANEKS

Preporuci br. 13 (2006)(Rec 13)

Pravila o određivanju pritvora, uslovima u pritvoru i zaštiti od zloupotrebe Preambula

Ova pravila imaju za cilj da se:

- a. postave striktna ograničenja za određivanje mjere pritvora;
- b. ohrabri korišćenje alternativnih mjera kad god je moguće;
- c. zahtijeva da mjeru pritvora, produženje pritvora i alternativne mjere određuje sudska vlast;
- d. osigura da se pritvorena lica drže u uslovima i pod režimom koji odgovara njihovom pravnom statusu koji je zasnovan na pretpostavci nevinosti;
- e. zahtijeva obezbjeđenje odgovarajućih prostornih uslova i njihovo adekvatno održavanje;
- f. osigura uspostavljanje efikasne zaštite u slučaju eventualnog kršenja ovih pravila.

Ova pravila odražavaju ljudska prava i temeljne slobode svih lica, a naročito zabranu mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja, pravo na pravično suđenje i pravo na slobodu i sigurnost i na poštovanje privatnog i porodičnog života.

Ova pravila se primjenjuju na sva lica osumnjičena da su počinila neko krivično djelo i posebno uključuju maloljetne osobe i one koje spadaju u naročito ugrožene kategorije.

I. Definicije i opšti principi

Definicije

1. [1] „Mjera pritvora” je svaki period pritvaranja osumnjičenog lica koji odredi sud prije izricanja osude. Takođe uključuje i svaki period pritvaranja u skladu sa pravilima koja se odnose na međunarodnu sudsku saradnju i izručenje, i podliježe njihovim specifičnim zahtjevima. Ne uključuje policijsko lišenje slobode ili lišenje slobode od strane nekog drugog ovlašćenog lica, zaduženog za sprovođenje zakona radi ispitivanja.
[2] „Mjera pritvora” takođe uključuje i svaki period pritvaranja nakon osude, kada god se lice koje ili čeka na izvršenje kazne, ili potvrdu osude ili kazne, i dalje tretira kao neosuđeno.
[3] „Pritvorenici” su lica koje se nalaze u pritvoru i koja još uvijek ne služe kaznu zatvora, ili lica koja su pritvorena po bilo kom drugom osnovu.

2. [1] „Alternativne mjere” u odnosu na mjeru pritvora mogu uključivati na primjer: obavezu pojavljivanja pred pravosudnim organom, ako i kada je to potrebno, nemiješanje u tok pravde i nepreduzimanje konkretnih radnji, uključujući profesionalni ili poslovni angažman; obavezu dnevnog ili periodičnog prijavljivanja sudskim organima, policiji ili drugim organima; obavezu prihvatanja nadzora od strane ovlaštene službe koju odredi sudski organ; obavezu podvrgavanja elektronskom praćenju; obavezu boravka na određenoj adresi, sa ili bez uslova u odnosu na sate koje lice mora provesti na toj adresi; zabranu napuštanja ili ulaska u određena mjesta ili područja bez odobrenja; zabranu sastajanja sa određenim licima bez odobrenja; obavezu predavanja putnih isprava ili drugih ličnih dokumenata; obavezu podnošenja finansijskih ili drugih oblika garancije u vezi ponašanja do suđenja.
[2] Kada god je to u praksi izvodljivo, alternativne mjere se primjenjuju u onoj državi u kojoj osumnjičeno lice ima prebivalište, ako to nije država u kojoj je navodno počinjeno krivično djelo.

Opšti principi

3. [1] U pogledu pretpostavke nevinosti i pretpostavke u korist slobode, mjera pritvora protiv lica osumnjičenih za neko krivično djelo je prije izuzetak nego pravilo.
[2] Ne postoji zakonska obaveza po kojoj lica osumnjičena za neko krivično djelo (ili posebne kategorije takvih lica) moraju biti pritvorena.
[3] U pojedinim slučajevima, pritvor se primjenjuje samo kada je strogo neophodan i kada predstavlja krajnju mjeru; mjera pritvora se ne primjenjuje u svrhe kažnjavanja.
4. Postojaće najširi mogući opseg alternativnih, manje restriktivnih mjera u odnosu na ponašanje osumnjičenog, kako bi se izbjegla neodgovarajuća primjena mjere pritvora.
5. Pritvorenici podliježu uslovima koji su primjereni njihovom pravnom statusu; ovo znači da ne postoje ograničenja osim onih koja su neophodna u vođenja sudskog postupka, sigurnosti institucije, sigurnosti zatvorenika i zaposlenih, zaštiti prava drugih i, naročito, ispunjavanju standarda Evropskih zatvorskih pravila i drugih pravila predstavljenih u III dijelu ovog teksta.

II. Primjena mjere pritvora

Opravdanost

6. Mjera pritvora se generalno primjenjuje samo u odnosu na lica osumnjičena da su počinila neko krivično djelo za koje se može izreći kazna zatvora.
7. Mjera pritvora je moguća samo ako su sva četiri dolje navedena razloga ispunjena:
 - a. postoji osnovana sumnja da su on ili ona počinili neko krivično djelo; i
 - b. postoje značajni razlozi da se vjeruje da će on ili ona, ukoliko bude pušten/a na slobodu, ili (i) pobjeći, ili (ii) počiniti neko teško krivično djelo, ili (iii) miješati se u tok sudskog postupka, ili (iv) predstavljati ozbiljnu prijetnju javnom redu; i

- c. ako nije moguće primijeniti alternativne mjere kako bi se otklonili razlozi navedeni pod *b*; i
 - d. ako je ovo korak koji se preuzima kao dio krivičnog postupka.
8. [1] Kako bi se utvrdilo da li razlozi iz Pravila 7*b*. postoje, ili nastavljaju da postoje, kao i da li se mogu na zadovoljavajući način otkloniti primjenom alternativnih mjera, sudski organi odgovorni za određivanje mjere pritvora primijenit će objektivne kriterijume prilikom određivanja pritvora, a ako je pritvor već određen, prilikom produženja pritvora.
- [2] Teret utvrđivanja postojanja značajnog rizika, kao i nemogućnosti njegovog otklanjanja počiva na tužilaštvu ili na istražnom sudiji.
9. [1] Određivanje svakog rizika zasniva se na okolnostima svakog predmeta pojedinačno, s tim da se posebna pažnja posvećuje:
- a. prirodi i težini navodnog djela;
 - b. potencijalnoj kazni u slučaju osude;
 - c. starosnoj dobi, zdravstvenom stanju, karakteru, porijeklu i ličnim i socijalnim okolnostima tog lica, naročito njegovim ili njenim vezama sa zajednicom; i
 - d. ponašanju lica, posebno pitanja kako su on ili ona ispunjavali obaveze koje su im eventualno nametnute tokom prethodnog krivičnog postupka.
- [2] Činjenica da lice nije državljanin ili nema neke druge veze sa državom u kojoj se pretpostavlja da je izvršeno krivično djelo nije sama po sebi dovoljna da se zaključi da postoji rizik od bjekstva.
10. U slučaju lica osumnjičenih za neko krivično djelo, kada god je moguće treba izbjegavati mjeru pritvora, ako se ta lica prvenstveno staraju o djeci.
11. Kod odlučivanja o produženju pritvora, treba imati na umu da su određeni dokazi zbog kojih se takva mjera činila odgovarajućom, ili zbog kojih se alternativna mjera činila neodgovarajućom, vremenom postali manje obavezujući.
12. Kršenje alternativnih mjera može podlijegati sankcijama, ali i ne opravdava automatski primjenu mjere pritvora prema nekome. U takvim slučajevima zamjena alternativnih mjera mjerom pritvora zahtijeva posebne razloge.

Sudsko odobrenje

13. Odgovornost određivanja mjere pritvora, njenog produžavanja i određivanje alternativnih mjera spadaju u nadležnost sudskih organa.
14. [1] Nakon što je službenik za izvršenje zakona (ili bilo koje drugo lice ovlašćeno za to), inicijalno lišio slobode neko lice, to lice, osumnjičeno za izvršenje nekog krivičnog djela, biće odmah izvedeno pred sudsku vlast u svrhu odlučivanja da li je lišenje slobode bilo opravdano ili ne, da li je potrebno produženje ove mjere, da li osumnjičeno lice ostaje u pritvoru ili treba primijeniti alternativne mjere.
- [2] Vrijeme između inicijalnog lišenja slobode i izvođenja pred sudsku vlast ne bi trebalo da bude duže od četrdesetosam sati, a u mnogim slučajevima može biti potrebno i mnogo kraće vrijeme.
15. U slučaju vanredne situacije, u smislu člana 15 Evropske konvencije o ljudskim pravima, vrijeme između inicijalnog lišenja slobode i izvođenja pred sudsku vlast u

- vezi sa pritvorom neće biti duže od sedam dana, osim ako je apsolutno nemoguće održati saslušanje.
16. Sudska vlast, odgovorna za određivanje mjere pritvora ili njeno produženje, kao i za određivanje alternativnih mjera, dužna je da održi saslušanje i donese odluku o ovim pitanjima bez odlaganja.
 17. [1] Sudska vlast periodično preispituje da li i dalje postoji opravdanost mjere pritvora i naređuje puštanje na slobodu osumnjičenog za neko djelo ukoliko ustanovi da jedan ili više uslova iz Pravila 6 i 7 *a, b, c i d* nijesu više ispunjeni.
[2] Vrijeme između preispitivanja obično ne smije biti duže od mjesec dana ako lice nema pravo da u bilo koje vrijeme podnese zahtjev za puštanje na slobodu koji bi bio razmotren.
[3] Obaveza je organa gonjena ili istražnog sudskog organa da osigura da dođe do takvih preispitivanja, i u slučaju da organ gonjenja ili istražni sudski organ nijesu podnijeli zahtjev za produženje mjere pritvora, lice koje je podvrgnuto takvoj mjeri biće automatski pušteno na slobodu.
 18. Svako lice kome je određena mjera pritvora, kao i svako lice kome je produžen pritvor ili određena alternativna mjera, ima pravo na žalbu protiv takve odluke i obavještava se o tom pravu prilikom određivanja mjere.
 19. [1] Lice kome je određena mjera pritvora ima posebno pravo da se po ubrzanoj proceduri raspravi zakonitost njegovog pritvora.
[2] Ovo pravo može biti zadovoljeno kroz periodično preispitivanje mjere pritvora gdje je moguće da sva pitanja relevantna za ovo preispitivanje budu razmotrena.
 20. Postojanje vanrednih okolnosti, u smislu člana 15 Evropske Konvencije o ljudskim pravima, ne utiče na pravo pritvorenika da osporava zakonitost mjere pritvora.
 21. [1] Svaka sudska odluka kojom se određuje mjera pritvora, produženje pritvora ili nametanje alternativnih mjera mora biti obrazložena, a lice na koje se takva odluka odnosi mora dobiti jedan primjerak tog obrazloženja.
[2] Samo u izuzetnim okolnostima obrazloženje neće biti objavljeno istog dana kada je odluka donesena.

Trajanje

22. [1] Mjera pritvora može biti produžena jedino u slučaju da su zadovoljeni svi uslovi iz Pravila 6 i 7.
[2] U svakom slučaju njeno trajanje ne smije prekoračiti, niti bi trebalo biti neproporcionalno, u odnosu na kaznu koja može biti izrečena za konkretno djelo.
[3] Mjera pritvora ne smije ni u kom slučaju kršiti pravo pritvorenika na suđenje u razumnom roku.
23. Ukoliko je propisan maksimalni period trajanja pritvora, to ne smije biti razlog da se u redovnim vremenskim periodima ne razmotri stvarna potreba za njegovu produženje u vezi sa okolnostima svakog pojedinačnog slučaja.
24. [1] Dužnost organa gonjenja ili istražnog sudskog organa je da postupa sa dužnom revnošću u vođenju istrage i da osigura stalno preispitivanje postojanja razloga za zadržavanje u pritvoru.
[2] Prioritet se daje onim predmetima koji se odnose na lica u pritvoru.

Pomoć advokata, prisustvo lica na koje se odnosi predlog i prevođenje

25. [1] Lice se odmah obavještava na jeziku koji razumije o cilju i razlozima određivanja mjere pritvora.
[2] Lice za koju se traži određivanje mjere pritvora ima pravo na pomoć advokata u tom postupku, kao i pravo na odgovarajuću mogućnost da se posavjetuje sa svojim advokatom radi pripreme odbrane. Kako bi ta prava moglo i iskoristiti, lice se o pravima obavještava blagovremeno i na jeziku koji razumije.
[3] Troškove advokata u ovom postupku snosiće država, ako lice čije se zadržavanje u pritvoru traži nije u mogućnosti da ih snosi samo.
[4] Postojanje vanrednih okolnosti u smislu člana 15 Evropske konvencije o ljudskim pravima u pravilu ne bi trebalo uticati na pravo na advokata i konsultacije sa njim u vezi sa postupkom vezanim za pritvor.
26. Lice čiji se pritvor traži i njegovom advokatu biće osiguran blagovremen pristup dokumentaciji koja je relevantna za takvu odluku.
27. [1] Lice koje je strani državljanin i protiv koga se traži izricanje mjere pritvora ima pravo na blagovremeno obavještavanje konzula njegove zemlje o toj mogućnosti, kako bi mogao dobiti savjet ili pomoć.
[2] Ovo pravo, kada god je to moguće, imaju i lica koja, pored državljanstva zemlje u kojoj se traži određivanje pritvora, imaju i državljanstvo neke druge zemlje.
28. Lice za koju se traži određivanje mjere pritvora ima pravo da prisustvuje postupku u kojem se određuje pritvor. Pod određenim uslovima ovaj zahtjev može biti zadovoljen korišćenjem odgovarajućih video zapisa.
29. Država će snositi troškove odgovarajućih usluga sudskog tumača u postupku određivanja pritvora, kada lice kome se pritvor određuje ne razumije i ne govori jezik koji se obično koristi u ovim postupcima.
30. Licima koja prisustvuju postupku u kojem se određuje mjera pritvora pruža se prilika da se okupaju i, u slučaju muških zatvorenika, da se obriju, ako nema rizika od značajne promjene njihovog uobičajenog izgleda.
31. Gore navedena pravila primjenjuju se i na produženje mjere pritvora.

Obavještavanje porodice

32. [1] Lice za koje se traži određivanje (ili produženje) mjere pritvora ima pravo da njegova/njena porodica bude blagovremeno obaviještena o datumu i mjestu održavanja postupka u vezi sa određivanjem mjere pritvora, ako to ne predstavlja ozbiljan rizik za pravično vođenje postupka ili za nacionalnu bezbjednost.
[2] U svakom slučaju odluka o stupanju u kontakt sa članovima porodice zavisi od lica za koje se traži određivanje (ili produženje) mjere pritvora, osim ako on/ona nema pravnu sposobnost da donese takvu odluku ili ako za to postoje neki drugi opravdani razlozi.

Uračunavanje vremena provedenog u pritvoru u zatvorsku kaznu

33. [1] Period proveden u pritvoru prije osuđujuće presude, gdje god da je proveden, uračunava se u trajanje kasnije izrečene kazne zatvora.
[2] Svaki period proveden u pritvoru može se uzeti u obzir kod određivanja sankcije koja nije kazna zatvora.
[3] Priroda i trajanje prethodno određenih alternativnih mjera može se jednako uzeti u obzir i prilikom određivanja kazne.

Naknada štete

34. [1] Treba razmotriti dodjeljivanje naknade štete licima koja su bila u pritvoru, a nijesu osuđena za djelo zbog kojeg su bila pritvorena; ova naknada štete može pokrivati gubitak prihoda, gubitak zbog propuštene mogućnosti zarade i moralno oštećenje.
[2] Naknada štete se ne može zahtijevati kada se ustanovi ili da je lice koje je pritvoreno svojim ponašanjem aktivno doprinijelo osnovanosti sumnje da je počinilo neko djelo ili da je namjerno ometalo istragu.

III. Uslovi u pritvoru

Opšte

35. Uslovi u pritvoru u Pravidima u tekstu koji slijedi podliježu Evropskim zatvorskim pravilima.

Odsustvo iz ustanove u kojoj se izvršava mjera pritvora

36. [1] Pritvorenik može napustiti pritvorsku ustanovu samo zbog potreba dalje istrage, ako to odobri sudija ili tužilac ili uz izričitu saglasnost pritvorenog i samo na ograničen vremenski period.
[2] Po povratku u pritvorsku ustanovu, pritvorenik se podvrgava što je prije moguće, na vlastiti zahtjev, detaljnom fizičkom pregledu koji obavlja doktor ili, u izuzetnim slučajevima, kvalifikovano medicinsko osoblje.

Nastavak liječenja

37. [1] Pritvorenicima će se obezbijediti nastavljanje neophodnog medicinskog ili stomatološkog tretmana na kom su bili prije dolaska u pritvor, ako tako odluči doktor ili stomatolog u pritvorskoj ustanovi, i, ako je moguće, u konsultaciji sa doktorom ili stomatologom pritvorenog.
[2] Pritvorenicima će se omogućiti konsultacija ili liječenje od strane ličnog doktora ili stomatologa, ako je to potrebno iz medicinskih ili stomatoloških razloga.

[3] Odbijanje zahtjeva pritvorenika za konsultaciju sa ličnim doktorom ili stomatologom mora biti obrazloženo.

[4] Pritvorska ustanova ne snosi troškove nastale na ovaj način.

Prepiska

38. U normalnim okolnostima nema ograničenja broja pisama koje šalje ili prima pritvorenik.

Glasanje

39. Pritvorenici imaju pravo glasanja na javnim izborima i referendumima tokom perioda pritvora.

Obrazovanje

40. Mjera pritvora ne smije nepropisno prekidati obrazovanje djece ili mladih ili se nepropisno miješati u pristup nastavku obrazovanja.

Disciplina i kažnjavanje

41. Nikakva disciplinska kazna nametnuta pritvorenom licu nema uticaja na trajanje pritvora i ne smije se miješati u pripremu njegove ili njene odbrane.

42. Mjera smještanja u samicu ne smije uticati na pristup advokatu i dopušta minimum kontakata sa porodicom koja se nalazi izvan pritvorske ustanove. Ona ne bi trebalo da utiče na uslove koje pritvoreno lice ima u pogledu spavanja, fizičke vježbe, higijene, pristupa materijalu za čitanje i odobrenim vjerskim predstavnicima.

Osoblje zaposleno u pritvorskoj ustanovi

43. Osoblje koje radi u pritvorskoj ustanovi bira se i obučava tako da može u potpunosti da vodi računa o posebnom statusu i potrebama lica u pritvoru.

Postupak po pritužbi

44. [1] Lica koja se nalaze u pritvoru imaju dostupne mogućnosti ulaganja pritužbi, unutar i izvan pritvorske ustanove i imaju pravo na povjerljiv pristup odgovarajućem tijelu ovlašćenom da postupa po takvoj pritužbi.

[2] Ovo predstavlja dodatne mogućnosti, uz prava na pokretanja postupka.

[3] Po pritužbama se postupa što je moguće brže.

2.2. SKUP NAČELA UJEDINJENIH NACIJA O ZAŠTITI SVIH LICA KOJA SU NA BILO KOJI NAČIN PRITVORENA ILI SE NALAZE U ZATVORU (A/RES/43/173)

(Usvojen 9.12.1988. na 76. plenarnom zasijedanju Generalne skupštine)

Generalna skupština,

podsjecajući na svoju rezoluciju 35/177 od 15. decembra 1980, kojom je Šestom Komitetu uputila zadatak izrade nacrtu Skupa načela o zaštiti svih lica koja su na bilo koji način pritvorena ili se nalaze u zatvoru i odlučila da uspostavi otvorenu radnu grupu u tu svrhu,

uzimajući u obzir izvještaj Radne grupe o nacrtu Skupa načela o zaštiti svih lica koja su na bilo koji način pritvorena ili se nalaze u zatvoru, koja se sastala na četrdeset-trećem zasijedanju Generalne skupštine i koja je završila izradu nacrtu Skupa načela,

s obzirom na to da je Radna grupa odlučila predati tekst nacrtu Skupa načela Šestom komitetu radi razmatranja i usvajanja,

s uvjerenjem da bi usvajanje nacrtu Skupa načela u značajnoj mjeri doprinijelo zaštiti ljudskih prava,

s obzirom na potrebu da se osigura široka dostupnost teksta Skupa načela,

- 1. odobrava* Skup načela o zaštiti svih lica koja su na bilo koji način pritvorena ili se nalaze u zatvoru, tekst koji je dodat ovoj rezoluciji;
- 2. izražava* svoju zahvalnost Radnoj grupi za izradu Skupa načela o zaštiti svih lica koja su na bilo koji način pritvorena ili se nalaze u zatvoru za njihov značajan doprinos njegovoj izradi;
- 3. zahtijeva* od Generalnog sekretara da obavijesti države članice Ujedinjenih nacija ili članove specijalizovanih institucija o usvajanju Skupa načela;
- 4. poziva* da se uloži trud da Skup načela bude opštepoznat i poštovan.

ANEKS

Skup načela o zaštiti svih lica koja su na bilo koji način pritvorena ili se nalaze u zatvoru

Predmet skupa načela

Ova načela važe za zaštitu svih lica koja su u bilo kom vidu pritvora ili zatvora.

Upotreba termina:

U smislu Skupa načela:

- „hapšenje” označava čin lišavanja slobode lica zbog navodnog izvršenja prestupa ili djelovanjem vlasti;
- „pritvoreno lice” je svako lice lišeno lične slobode osim zbog osude na kaznu zatvora zbog izvršenja prestupa;

(c) „zatvoreno lice” je svako lice lišeno lične slobode zbog osude na kaznu zatvora zbog izvršenja prestupa;

(d) „prитvor” je stanje u koje je dovedeno pritvoreno lice;

(e) „zatvor” je stanje u koje je dovedeno zatvoreno lice;

(f) pojam „sudska ili druga vlast” označava sudsku ili drugu zakonitu vlast čiji bi status i mandat trebalo da obezbijede najveće moguće garancije sposobnosti, nepristrasnosti i nezavisnosti.

Načelo 1

Prema svim licima koja su u bilo kom vidu pritvora ili zatvora, postupaće se na human način i uz poštovanje urođenog dostojanstva ljudskog bića.

Načelo 2

Hapšenje, pritvaranje ili zatvaranje, odvijaće se isključivo u skladu sa odredbama zakona i za njih će biti zaduženi nadležni službenici ili za to ovlašćena lica.

Načelo 3

Kod lica koja su u bilo kom vidu pritvora ili zatvora, neće biti nikakvog ograničavanja ili odstupanja od ljudskih prava koja su u nekoj državi priznata ili postoje u skladu sa zakonom, konvencijama, propisima ili običajima, pod izgovorom da ovaj Skup načela ne priznaje takva prava ili da ih priznaje u manjoj mjeri.

Načelo 4

Svaki vid pritvora ili zatvora, i sve mjere koje se tiču ljudskih prava lica koje je u bilo kom vidu pritvora ili zatvora, nalagaće ili djelotvorno kontrolisati neki sudski ili drugi organ.

Načelo 5

1. Ova načela će se primjenjivati na sva lica na teritoriji svake pojedine države, bez pravljenja razlika bilo koje vrste, kao što su one na osnovu rase, boje kože, pola, jezika, vjere ili vjerskih ubjeđenja, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog, etničkog ili socijalnog porijekla, imovine, rođenja ili drugog statusa.

2. Mjere koje se primjenjuju u skladu sa zakonom i koje su osmišljene isključivo da zaštite prava i poseban status žena, naročito trudnica i porodilja, djece i omladine, starih, bolesnih ili hendikepiranih lica, neće se smatrati diskriminatorским. Potreba za takvim mjerama i njihova primjena uvijek će biti podložni razmatranju od strane sudskog ili drugog organa.

Načelo 6

Nijedno lice koje se nalazi u bilo kom vidu pritvora ili zatvora neće biti podvrgnuto torturi ili surovom, nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju. Ne može se pozivati ni na kakvu okolnost kao opravdanje za torturu ili drugo surovo, nečovječno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje.

*Pojam „okrutno, nečovječno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje” treba tumačiti tako da se pruža najšira moguća zaštita od zloupotrebe, bilo fizičke ili mentalne, uključujući držanje pritvorenog lica u uslovima koji ga lišavaju, privremeno ili trajno, upotrebe bilo kojeg od njegovih prirodnih čula, kao što su čulo vida ili sluha, ili ga lišavaju svijesti o mjestu i vremenu.

Načelo 7

1. Države treba zakonom da zabrane svaki čin koji je u suprotnosti sa pravima i dužnostima sadržanim u ovim načelima, da osiguraju da svaki takav čin podliježe odgovarajućim sankcijama i da sprovode nezavisnu istragu povodom uložениh žalbi.

2. Službena lica koja imaju razlog da vjeruju da je došlo do kršenja ovog Skupa načela ili da će doći do takvog kršenja, prijaviće slučaj svojim nadređenim, i, gdje je to neophodno, drugim odgovarajućim tijelima ili organima koji imaju ovlašćenja da razmatraju ili da pružaju pravnu zaštitu.

3. Svako lice koje ima razlog da vjeruje da je došlo do kršenja ovog Skupa načela ili da će do takvog kršenja doći, imaće pravo da takav slučaj prijavi licima koja su nadređena službenim licima uključenim u slučaj, kao i drugim odgovarajućim tijelima ili organima koji imaju ovlašćenja da razmatraju ili da pružaju pravnu zaštitu.

Načelo 8

Prema licima koja se nalaze u pritvoru postupaće se na način koji odgovara njihovom statusu neosuđenih lica. Shodno tome, ona će se, kad god je to moguće, držati odvojeno od zatvorenih lica.

Načelo 9

Organi koji uhapsе neko lice, drže ga u pritvoru ili istražuju konkretan slučaj, vršićе isključivo ona ovlašćenja koja su im data po zakonu, a u odnosu na vršenje tih ovlašćenja biće im omogućeno da se obrate sudskom ili drugom organu.

Načelo 10

Svako ko je uhapšen biće obaviješten u toku hapšenja o razlogu za hapšenje i o svim optužbama koje mu se stavljaju na teret.

Načelo 11

1. Nijedno lice neće biti držano u pritvoru a da mu se ne pruži stvarna mogućnost da ga, bez odlaganja, sasluša sudski ili drugi organ. Pritvoreno lice će imati pravo da se brani ili da dobije pomoć branioca, u skladu sa zakonom.

2. Pritvorenom licu i njegovom braniocu, ako ga ima, dostaviće se, bez odlaganja, potpuno obavještenje o bilo kom nalogu za pritvor, zajedno sa razlozima za pritvor.

3. Sudski ili drugi organ će biti ovlašćen da, prema potrebi, razmotri nastavak pritvora.

Načelo 12

1. Uredno će se evidentirati:

(a) razlozi hapšenja;

(b) vrijeme hapšenja i odvođenja uhapšenog lica do mjesta pritvora, kao i vrijeme njegovog prvog pojavljivanja pred sudskim ili drugim organom;

(c) identitet pripadnika organa reda koji su postupali;

(d) precizna obavještenja o mjestu pritvora.

2. Takvi podaci će se dostaviti pritvorenom licu ili njegovom braniocu, ako ga ima, u formi koja je propisana zakonom.

Načelo 13

Svako lice će, u trenutku hapšenja i na početku pritvora ili zatvora ili ubrzo potom, dobiti od organa odgovornog za njegovo hapšenje, pritvaranje ili zatvaranje, informacije i objašnjenja o svojim pravima i o tome kako da koristi ta prava.

Načelo 14

Lice koje ne razumije na odgovarajući način ili ne govori jezik koji koriste organi odgovorni za njegovo hapšenje, pritvaranje ili zatvaranje, ima pravo da, na jeziku koji razumije, bez odlaganja dobije informacije pomenute u načelu 10, načelu 11 stav 2, načelu 12 stav 1 i načelu 13, kao i pravo da dobije pomoć prevodioca, ako je neophodno besplatnu, u postupku koji bi uslijedio posle njegovog hapšenja.

Načelo 15

Bez obzira na izuzetke sadržane u načelu 16 stav 4, i načelu 18 stav 3, komunikacija pritvorenog ili zatvorenog lica sa spoljnim svijetom, naročito sa porodicom ili braniocem, neće biti uskraćena duže od nekoliko dana.

Načelo 16

1. Ubrzo posle hapšenja i posle svakog premještaja iz jednog mjesta pritvora ili zatvora u drugo, pritvoreno ili zatvoreno lice imaće pravo da lično obavijesti, ili da zahtijeva od nadležnog organa da obavijesti, članove njegove porodice ili druga odgovarajuća lica po njegovom izboru o hapšenju, pritvoru ili zatvoru ili o premještaju i mjestu gdje se nalazi u pritvoru.

2. Ako je pritvoreno ili zatvoreno lice stranac, takođe će bez odlaganja biti obaviješteno o pravu da stupi u kontakt odgovarajućim sredstvima s konzulatom ili diplomatskom misijom države čiji je državljanin, ili drugom institucijom koja je ovlašćena da uspostavi takav kontakt u skladu sa međunarodnim pravom, ili sa predstavnikom nadležne međunarodne organizacije, ako je izbjeglica ili je na drugi način pod zaštitom neke međuvladine organizacije.

3. Ako je pritvoreno ili zatvoreno lice maloljetno ili nije u mogućnosti da razumije svoja prava, nadležni organ će po službenoj dužnosti preduzeti radnje obavještavanja iz ovog načela. Posebna pažnja će se posvetiti obavještavanju roditelja ili staratelja.

4. Svako obavještenje pomenuto u ovom načelu biće učinjeno ili dozvoljeno bez odlaganja. Nadležni organ može, međutim, odložiti dostavljanje obavještenja na razuman vremenski period, kada izuzetne potrebe istrage to zahtijevaju.

Načelo 17

1. Pritvoreno lice će imati pravo na pomoć branioca. Odmah nakon hapšenja nadležni organ će lice obavijestiti o njegovom pravu i omogućiće mu odgovarajuće uslove za korišćenje tog prava.

2. Ako pritvoreno lice nema izabranog branioca, imaće pravo na pravnog zastupnika koga mu dodijeli sudsko ili drugo tijelo, u svim slučajevima gdje interesi pravde to zahtijevaju, a pomoć takvog pravnog zastupnika će biti besplatna ako pritvoreno lice nema dovoljno sredstava da je plati.

Načelo 18

1. Pritvoreno ili zatvoreno lice imaće pravo da komunicira sa svojim braniocem i da se konsultuje sa njim.

2. Pritvorenom ili zatvorenom licu će se dati odgovarajuće vrijeme i prostor za konsultacije sa braniocem.

3. Ne može se obustaviti ili ograničiti pravo pritvorenog ili zatvorenog lica da ga njegov branilac posjećuje i da se konsultuje i stupi u kontakt sa njim, bez odlaganja ili cenzure i uz potpuno poštovanje povjerljivosti, osim u izuzetnim okolnostima koje će biti određene zakonom ili zakonskim propisima, kada sudski ili drugi organ to smatra neophodnim da bi se osigurala bezbjednost i adekvatan red.

4. Razgovori između pritvorenog ili zatvorenog lica i njegovog pravnog zastupnika mogu biti posmatrani, ali ne i slušani, od strane pripadnika organa reda.
5. Kontakti između pritvorenog ili zatvorenog lica i njegovog branioca, pomenuti u ovom načelu, biće neprihvatljivi kao dokazni materijal protiv pritvorenog ili zatvorenog lica, osim ako se ne povežu sa krivičnim djelom koji je u toku ili koje se planira.

Načelo 19

Pritvoreno ili zatvoreno lice imaće pravo na posjete i prepiske, naročito sa članovima njegove porodice, i pružiće mu se odgovarajuća mogućnost da komunicira sa spoljnim svijetom, shodno razumnim uslovima i ograničenjima određenim zakonom ili zakonskim propisima.

Načelo 20

Ako pritvoreno ili zatvoreno lice zahtijeva, držaće se, ukoliko je to moguće, u mjestu pritvora ili zatvora koje se nalazi u razumnoj blizini njegovog uobičajenog boravišta.

Načelo 21

1. Zabranjeno je neopravdano koristiti situaciju pritvorenog ili zatvorenog lica kako bi se to lice prisililo da prizna ili sebe inkriminiše na drugi način ili da svjedoči protiv bilo kog drugog lica.
2. Nijedno pritvoreno lice neće za vrijeme saslušanja biti podvrgnuto nasilju, prijetnjama ili metodama saslušanja koje narušavaju njegovu mogućnost donošenja odluka ili njegovo rasuđivanje.

Načelo 22

Nijedno pritvoreno ili zatvoreno lice neće biti, čak ni uz sopstvenu saglasnost, podvrgnuto bilo kakvim medicinskim ili naučnim eksperimentima koji mogu štetiti njegovom zdravlju.

Načelo 23

1. Trajanje bilo kog saslušanja pritvorenog ili zatvorenog lica i pauza između saslušanja, kao i identitet službenih lica koja su vršila saslušanje i drugih prisutnih lica, bilježiće se i ovjeriti u formi propisanoj zakonom.
2. Pritvoreno ili zatvoreno lice, ili njegov branilac kada to predviđa zakon, imaće pristup informacijama opisanim u stavu 1 ovog načela.

Načelo 24

Pritvorenom ili zatvorenom licu pružiće se odgovarajući ljekarski pregled, što je prije moguće nakon njegovog prijema u pritvor ili zatvor, a posle toga će se medicinska njega i liječenje obezbjeđivati kad god je to potrebno. Njega i liječenje obezbjeđivaće se besplatno.

Načelo 25

Pritvoreno ili zatvoreno lice ili njegov branilac, zavisno od razumnih uslova kojima treba da se osigura bezbjednost i odgovarajući red u pritvoru ili zatvoru, imaće pravo da zahtijeva ili uputi molbu sudskom ili drugom tijelu za drugi medicinski pregled ili mišljenje.

Načelo 26

Činjenica da je pritvoreno ili zatvoreno lice bilo podvrgnuto medicinskom pregledu, ime ljekara i rezultati takvog pregleda, biće propisno zabilježeni. Osiguraće se pristup takvim

dokumentima. Načini bilježenja i pristupa biće u skladu s relevantnim pravilima domaćeg prava.

Načelo 27

Kršenje ovih načela u cilju pribavljanja dokaza uzeće se u obzir prilikom odlučivanja o prihvatljivosti takvih dokaza protiv pritvorenog ili zatvorenog lica.

Načelo 28

Pritvoreno ili zatvoreno lice imaće pravo da nabavi, u okvirima raspoloživih sredstava koja se daju iz javnih izvora, primjerenu količinu obrazovnog, kulturnog i informativnog materijala, pod razumnim uslovima kojima se osigurava bezbjednost i odgovarajući red u pritvoru ili zatvoru.

Načelo 29

1. Kako bi se nadgledalo strogo poštovanje relevantnih zakona i propisa, pritvore će redovno posjećivati kvalifikovana i iskusna lica koja je imenovao nadležni organ i koja su njemu odgovorna, a koja su nezavisna od organa neposredno odgovornog za upravljanje pritvorom ili zatvorom.

2. Pritvoreno ili zatvoreno lice imaće pravo da sa licima koja posjećuju pritvore ili zatvore u skladu sa stavom 1 ovog načela komunicira slobodno, uz puno poštovanje povjerljivosti i u skladu sa razumnim uslovima kojima treba da se osigura bezbjednost i odgovarajući red u takvim mjestima.

Načelo 30

1. Oblici ponašanja pritvorenog ili zatvorenog lica koji predstavljaju disciplinske prekršaje za vrijeme pritvora ili zatvora, opis i trajanje disciplinske kazne koja se može primijeniti i organi nadležni da izreknu takvu kaznu, biće određeni zakonom ili pravnim propisima i na odgovarajući način objavljeni.

2. Pritvoreno ili zatvoreno lice imaće pravo da bude saslušano prije preduzimanja disciplinskih mjera. Ta lica će imati pravo i da te mjere budu razmotrene od strane viših instanci.

Načelo 31

Odgovarajući organi će nastojati da osiguraju, u skladu sa domaćim pravom, pomoć izdržavanim i naročito maloljetnim članovima porodice pritvorenih ili zatvorenih lica, kada je ona potrebna, i posvetiće posebnu pažnju odgovarajućem starateljstvu nad djecom koja su ostala bez nadzora.

Načelo 32

1. Pritvoreno lice ili njegov branilac imaće pravo da, u skladu sa domaćim propisima, u svako doba pokrene postupak pred sudskim ili drugim organom radi osporavanja zakonitosti pritvora, kako bi došlo do oslobađanja takvog lica bez odlaganja ako je pritvor nezakonit.

2. Postupak iz stava 1 ovog načela biće jednostavan i brz i bez troškova za pritvorena lica koja nemaju dovoljno sredstava. Organ odgovoran za pritvor će, bez neopravdanog odlaganja, izvesti pritvoreno lice pred organ zadužen za kontrolu odluke o pritvoru.

Načelo 33

1. Pritvoreno ili zatvoreno lice ili njegov branilac imaće pravo da podnesu zahtjev ili žalbu u vezi sa postupanjem prema tom licu, naročito u slučaju torture ili drugog surovog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja, organima odgovornim za upravljanje pritvorom i višim organima i, kada je to neophodno, odgovarajućim organima koji imaju ovlaštenje da vrše kontrolu ili pružaju pravnu zaštitu.
2. U slučajevima gdje ni pritvoreno ili zatvoreno lice ni njegov branilac nemaju mogućnost da koriste svoja prava iz stava 1 ovog načela, navedena prava može koristiti član porodice pritvorenog ili zatvorenog lica, ili bilo koje drugo lice upoznato sa tim slučajem.
3. Povjerljivost u vezi sa zahtjevom ili žalbom biće poštovana ako tako zahtijeva podnosilac žalbe.
4. Svaki zahtjev ili žalba će se brzo obraditi i na njih će se odgovoriti bez neopravdanog odlaganja. Ako se zahtjev ili žalba odbije ili se pretjerano kasni sa donošenjem odluke, podnosilac žalbe će imati pravo da podnese žalbu sudskom ili drugom organu. Ni pritvoreno ili zatvoreno lice, ni bilo koji podnosilac žalbe u skladu sa stavom 1 ovog načela neće trpiti štetu zbog podnošenja zahtjeva ili žalbe.

Načelo 34

Kada dođe do smrti ili nestanka pritvorenog ili zatvorenog lica za vrijeme njegovog pritvora ili zatvora, sudski ili drugi organ će sprovesti istragu o uzroku smrti ili nestanka, bilo po službenoj dužnosti ili na zahtjev člana porodice tog lica ili bilo kog lica koje je upućeno u konkretan slučaj. Kada okolnosti to zahtijevaju, takva istraga će se sprovesti na istoj proceduralnoj osnovi kad god dođe do smrti ili nestanka ubrzo po okončanju pritvora ili zatvora. Zaključci takve istrage ili izveštaj o njoj dostaviće se na zahtjev, osim u slučaju kada bi ugrozilo krivičnu istragu koja je u toku.

Načelo 35

1. Šteta izazvana postupanjem ili nepostupanjem službenog lica koje je bilo u suprotnosti s pravima sadržanim u ovim načelima biće nadoknađena u skladu sa važećim propisima o odgovornosti, koje predviđa domaće pravo.
2. Podaci koje je potrebno bilježiti, u skladu sa ovim načelima, biće dostavljeni shodno procedurama predviđenim domaćim pravom, kako bi se, u skladu sa ovim načelom, mogli koristiti u odštetnom zahtjevu.

Načelo 36

1. Pritvoreno lice za koje se sumnja da je izvršilo krivično djelo ili koje je optuženo za neko krivično djelo, smatraće se nevinim i s njim će se tako postupati dok se ne dokaže da je krivo u skladu sa zakonom, u javnom suđenju u kome je to lice imalo sve garancije neophodne za njegovu odbranu.
2. Hapšenje ili pritvor takvog lica do istrage i suđenja izvršiće se samo radi sprovođenja pravde na osnovima i u skladu sa uslovima i procedurama koje su predviđene zakonom. Biće zabranjeno tom licu nametati ograničenja koja nijesu neophodna u cilju pritvaranja ili sprječavanja ometanja procesa istrage ili sprovođenja pravde, ili osiguranja bezbjednosti i adekvatnog reda u pritvoru.

Načelo 37

Lice pritvoreno na osnovu optužnice da je izvršilo krivično djelo biće izvedeno pred sudski ili drugi organ koji je predviđen zakonom, ubrzo nakon hapšenja. Taj organ će odlučiti bez odlaganja o zakonitosti i neophodnosti pritvora. Nijedno lice se ne može držati u pritvoru do istrage ili suđenja, osim na pisani zahtjev nadležnog organa. Pritvoreno lice će, kada se

izvede pred nadležni organ, imati pravo da dâ izjavu o tome kako se prema njemu postupalo u pritvoru.

Načelo 38

Lice pritvoreno na osnovu optužnice da je izvršilo krivično djelo, imaće pravo na suđenje u razumnom roku ili na puštanje iz pritvora do suđenja.

Načelo 39

Osim u posebnim slučajevima predviđenim zakonom, lice pritvoreno na osnovu optužnice da je izvršilo krivično djelo imaće pravo na puštanje iz pritvora do suđenja, u skladu sa uslovima propisanim zakonom, osim ako sudski ili drugi organ ne odluči drugačije u interesu sprovođenja pravde. Nadležni organ će preispitivati potrebu za pritvorom.

Opšta klauzula

Ništa u ovom Skupu načela neće biti tumačeno tako da ograničava ili odstupa od bilo kog prava definisanog u Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima.

2.3. PREPORUKA CM/REC (2014) 4 KOMITETA MINISTARA SAVJETA EVROPE DRŽAVAMA ČLANICAMA O ELEKTRONSKOM NADZORU

(Usvojena od strane Komitet ministara 19.2.2014. na 1192. sastanku zamjenika ministara)

Komitet ministara, u skladu sa odredbama člana 15.b Statuta Savjeta Evrope,

Imajući u vidu da je cilj Savjeta Evrope postizanje većeg jedinstva između njegovih članica;

Priznajući da je neophodno dalje razvijati međunarodnu saradnju u oblasti izvršenja krivičnih sankcija;

Smatrajući da bi takva saradnja doprinijela unaprjeđenju pravde, efikasnom izvršenju sankcija uz puno poštovanje ljudskih prava i dostojanstva prestupnika, kao i smanjenju učestalosti krivičnih djela;

Priznajući da lišavanje slobode treba koristiti kao posljednju moguću mjeru i da se problem većine osumnjičenih i prestupnika može efikasno i uz manje troškove rješavati u zajednici;

Imajući u vidu da kontinuirani rast broja zatvorenika može da dovede do uslova pritvora koji nijesu u skladu sa čl. 3 Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (ETS br. 5), što pokazuje i relevantna praksa Evropskog sud za ljudska prava;

Podsjećajući da prenatrpanost zatvora i porast zatvorske populacije predstavljaju veliki izazov za zatvorsku upravu i krivičnopravni sistem kao cjelinu, kako u pogledu ljudskih prava tako i u pogledu efikasnog upravljanja institucijama za izvršenje krivičnih sankcija;

Prepoznajući da elektronski nadzor koji se koristi u okviru procesa ostvarivanja krivične pravde može doprinijeti manjem pribjegavanju mjeri lišavanja slobode, obezbjeđujući istovremeno efikasan nadzor osumnjičenih i prestupnika u zajednici, i na taj način pomažući sprječavanju zločina;

Prepoznajući istovremeno da tehnologiju elektronskog nadzora treba koristiti na kvalitetno regulisan i proporcionalan način, u cilju smanjenja njenih potencijalno negativnih posljedica na privatni i porodični život lica pod elektronskim nadzorom i trećih lica;

Priznajući stoga da je potrebno definisati pravila o ograničenjima, vrstama i modalitetima obezbjeđivanja tehnologije elektronskog praćenja kojima bi se vlade država članica rukovodile u svom zakonodavstvu, politikama i praksi u ovoj oblasti;

Priznajući dalje da treba razvijati etičke i profesionalne standarde u vezi sa efikasnom upotrebom elektronskog nadzora u cilju usmjeravanja organa vlasti, uključujući sudije, tužioce, zatvorsku upravu, ustanove uslovnog otpusta, policiju i agencije koje obezbjeđuju opremu ili nadziru osumnjičene i prestupnike;

Uzimajući u obzir:

- Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (ETS br. 5);
- Evropsku konvenciju o nadzoru uslovno osuđenih ili uslovno oslobođenih lica (ETS br. 51);
- Preporuku Rec (92) 16 o Evropskim pravilima o sankcijama i mjerama u zajednici;
- Preporuku Rec (92) 17 u vezi dosljednosti u izricanju kazne;
- Preporuku Rec (97) 12 o osoblju zaduženom za sprovođenje sankcija i mjera;
- Preporuku Rec (99) 22 o prenatrpanosti zatvora i porastu zatvorske populacije;
- Preporuku Rec (2000) 22 o poboljšanju implementacije Evropskih pravila o sankcijama i mjerama u zajednici;
- Preporuku Rec (2003) 22 o uslovnom otpustu;
- Preporuku Rec (2006) 2 o Evropskim zatvorskim pravilima;
- Preporuku CM/Rec (2008) 11 o Evropskim pravilima za maloljetne prestupnike koji podliježu sankcijama i mjerama;
- Preporuku CM/Rec (2010) 1 o Pravilniku za uslovni otpust Savjeta Evrope;
- Preporuku CM/Rec (2012) 5 o Evropskom etičkom kodeksu zatvorskog osoblja;

Imajući u vidu:

- Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za alternativne kaznene mjere (Tokijska pravila) (Rezolucija 45/110);
- Pravila Ujedinjenih nacija za postupanje sa zatvorenicama i primjenu nezatvorskih mjera prema prestupnicama (Pravila iz Bangkoka) (Rezolucija 2010/16);
- Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za maloljetničko pravosuđe (Pekinška pravila) (Rezolucija 40/33);
- Okvirnu odluku Savjeta Evropske unije 2008/947/JHA o primjeni principa uzajamnog priznavanja presuda i odluka o uslovnom otpustu u cilju nadzora nad uslovnim mjerama i alternativnim sankcijama;
- Okvirnu odluku Savjeta Evropske unije 2009/829/JHA o primjeni između država članica Evropske unije, principa uzajamnog priznavanja odluka o mjerama nadzora kao alternative privremenom pritvoru,

Preporučuje vladama država članica:

- da preduzmu sve odgovarajuće mjere, pri razmatranju relevantnih domaćih propisa i prakse, u cilju primjene principa iznijetih u aneksu ove preporuke;

- da obezbijede distribuiranje ove preporuke i njenog komentara nadležnim organima i institucijama, prije svega relevantnim ministarstvima, zatvorskoj upravi, ustanovama za uslovni otpust, policiji i drugim relevantnim organima unutrašnjih poslova, kao i bilo kojoj drugoj agenciji za pružanje opreme za elektronski nadzor ili nadgledanje lica pod elektronskim nadzorom u okviru procesa ostvarivanja krivične pravde.

ANEKS

Preporuci CM/Rec(2014)4

I. Opsjeg

Cilj ove preporuke je da definiše skupinu osnovnih principa koji se tiču etičkih pitanja i profesionalnih standarda koji omogućavaju državi da obezbijedi pravedno, proporcionalno i efikasno korišćenje različitih oblika elektronskog nadzora u okviru krivičnog postupka, u skladu sa pravima lica u okviru procesa ostvarivanja krivične pravde.

Takođe, njen cilj je da državama skrene pažnju da posebno vode računa da upotrebom elektronskog nadzora ne podrivaju i ne nadoknađuju konstruktivni profesionalni odnos osumnjičenih i prestupnika sa kompetentnim osobljem, koje se njima bavi u zajednici. Treba naglasiti da nametanje kontrole uz pomoć tehnologije može biti koristan dodatak postojećim društveno i psihološki pozitivnim načinima postupanja sa bilo kojim osumnjičenim ili počiniocem, kako je to definisano relevantnim preporukama Komiteta ministara, a posebno Preporukom Rec (92) 16 o Evropskim pravilima o sankcijama i mjerama u zajednici; Preporukom Rec (97) 12 o osoblju zaduženom za sprovođenje sankcija i mjera; Preporukom Rec (2006) 2 o Evropskim zatvorskim pravilima; Preporukom CM/Rec (2010) 1 o Pravilniku za uslovni otpust Savjeta Evrope i Preporukom CM/Rec (2012) 5 o Evropskom etičkom kodeksu zatvorskog osoblja.

II. Definicije

„Elektronski nadzor” je opšti termin koji podrazumijeva oblike praćenja pomoću kojih se nadzire lokacija, kretanje i specifično ponašanje lica u okviru procesa ostvarivanja krivične pravde. Aktuelni oblici elektronskog nadzora oslanjaju se na radio talase, zatim tehnologiju biometrijskog ili satelitskog nadzora. Oni obično podrazumijevaju uređaj koji je prikačen za osobu i koji se prati iz daljine.

U zavisnosti od pravosudnog sistema države, elektronski nadzor može da se koristi na jedan ili više sljedećih načina:

- tokom faze krivičnog postupka prije suđenja;
- kao uslov za suspendovanje ili izvršenje kazne zatvora;
- kao samostalni način nadzora izvršenja krivične sankcije ili mjere u zajednici;
- u kombinaciji sa drugim mjerama kod uslovne slobode;
- kao mjere pred oslobađanje za zatvorenike;
- u okviru uslovnog otpusta iz zatvora;
- kao intenzivna mjera usmjerenja i nadzora za pojedine prestupnike nakon puštanja iz zatvora;

- kao sredstvo za praćenje kretanja prestupnika unutar zatvora i/ili u okvirima nadležnosti otvorenih zatvora;
- kao sredstvo za zaštitu žrtava određenog zločina od pojedinih osumnjičenih ili prestupnika.

U nekim jurisdikcijama, gdje se elektronski nadzor koristi kao modalitet izvršenja kazne zatvora, osobe koje su pod elektronskim nadzorom vlasti smatraju zatvorenicima.

U nekim jurisdikcijama uprava zatvora, institucije za uslovni otpust, policijska služba ili drugi nadležni državni organi direktno upravljaju elektronskim praćenjem, dok negdje to vrše privatne kompanije koje na osnovu ugovora o djelu pružaju usluge državnoj instituciji.

U nekim jurisdikcijama, osumnjičeni, odnosno učinilac koji nosi uređaj dužan je da doprinese troškovima njegovog korišćenja, dok negdje sama država pokriva troškove elektronskog nadzora.

U nekim jurisdikcijama, elektronski nadzor može da se koristi u slučaju maloljetnih prestupnika i osumnjičenih, dok se u drugim ova mjera ne primjenjuje na maloljetnike.

„Osumnjičeni” je lice koje je navodno izvršilo ili se tereti da je izvršilo krivično djelo, ali koje za to djelo nije optuženo.

„Učinilac” je bilo koje lice koje je optuženo za krivično djelo.

„Agencija za pružanje opreme za elektronski nadzor”: obično privatna kompanija koja proizvodi, plasira na tržište, prodaje, iznajmljuje i održava takvu opremu.

„Agencija odgovorna za nadgledanje lica pod elektronskim nadzorom”: javna ustanova ili privatna kompanija kojoj su nadležni organi povjerali nadgledanje lokacije, kretanja ili specifičnog ponašanja osumnjičenog ili učinioca na određeno vrijeme.

„Ustanova za uslovni otpust”: tijelo odgovorno za izvršenje u zajednici sankcija i mjera utvrđenih zakonom i nametnutih učiniocu. Njeni zadaci podrazumijevaju niz aktivnosti i mjera koje uključuju nadzor, usmjeravanje i pomoć sa ciljem socijalne inkluzije prestupnika i doprinošenja bezbjednosti u zajednici. Ova ustanova takođe može, u zavisnosti od domaćeg pravnog sistema, da ima jednu ili više od sljedećih funkcija: pružanje informacija i savjeta pravosudnim i drugim nadležnim organima kako bi im pomogla u donošenju osnovanih i pravednih odluka; pružanje smjernica i podrške prestupnicima dok su u pritvoru u cilju njihove pripreme za oslobađanje i društvenu reintegraciju; praćenje i pomoć osobama koje će biti prije vremena puštene na slobodu; mjere restorativne pravde i nuđenje pomoći žrtvama kriminaliteta.

Ustanova za uslovni otpust takođe može biti, u zavisnosti od pravnog sistema, „agencija odgovorna za nadgledanje lica pod elektronskim nadzorom”.

III. Osnovni principi

1. Upotreba, kao i vrsta, trajanje i modaliteti vršenja elektronskog praćenja u okviru krivično-pravnog sistema uređuju se zakonom.

2. Odluke o uvođenju ili prestanku elektronskog nadzora donose ili preispituju pravosudni organi.
3. Kada se elektronski nadzor koristi u fazi postupka prije suđenja, treba posebno voditi računa da se ne širi mreža društvene kontrole.
4. Vrsta i modaliteti izvršenja elektronskog nadzora, u pogledu trajanja i nametljivosti, proporcionalni su ozbiljnosti navodnog ili počinjenog prekršaja, uzimaju u obzir pojedinačne okolnosti osumnjičenog ili učinioca i redovno se preispituju.
5. Elektronski nadzor neće se vršiti na način koji ograničava prava i slobode osumnjičenog ili učinioca u većoj mjeri nego što je to predviđeno odlukom o uvođenju nadzora.
6. Prilikom izricanja mjere elektronskog nadzora i određivanja vrste, trajanja i modaliteta njenog izvršenja, treba uzeti u obzir njen uticaj na prava i interese porodica i trećih lica, koji borave u istom prostoru gdje i osumnjičeni ili počinitelj pod nadzorom.
7. Neće biti nikakve diskriminacije u izricanju ili izvršenju mjere elektronskog nadzora na osnovu pola, rase, boje kože, nacionalnosti, jezika, vjeroispovijesti, seksualnog opredjeljenja, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, imovine, povezanosti sa nacionalnom manjinom ili fizičkog ili mentalnog stanja. Elektronski nadzor se može koristiti kao samostalna mjera kako bi se obezbijedio nadzor i smanjenje kriminala tokom određenog perioda njenog izvršenja.
8. U cilju postizanja dugoročnijeg smanjenja kriminaliteta, ovu mjeru treba kombinovati sa drugim stručnim mjerama i mjerama podrške, usmjerenim ka društvenoj reintegraciji prestupnika.
9. Gdje su organizacije privatnog sektora uključene u sprovođenje odluka o uvođenju elektronskog nadzora, odgovornost za efikasno postupanje prema tim licima u skladu sa relevantnim međunarodnim etičkim i profesionalnim standardima ostaje na državnim vlastima.
10. Javni organi obezbjeđuju da sve relevantne informacije u vezi uključivanja privatnog sektora u obezbjeđivanje elektronskog nadzora budu transparentne, i regulišu pristup javnosti tim informacijama.
11. Gdje osumnjičeni i prestupnici doprinose troškovima za korišćenje elektronskog nadzora, iznos njihovog doprinosa proporcionalan je njihovoj finansijskoj situaciji i uređuje se zakonom.
12. Upravljanje, dostupnost i korišćenje podataka prikupljenih u vezi sa izricanjem i sprovođenjem elektronskog nadzora od strane nadležnih organa posebno je regulisano zakonom.
13. Osoblje nadležno za sprovođenje odluka vezanih za elektronski nadzor treba da bude u dovoljnom broju i da se adekvatno i redovno usavršava u cilju efikasnog i profesionalnog obavljanja svojih dužnosti i u skladu sa najvišim etičkim standardima. Njihova obuka obuhvatiće pitanja zaštite podataka.

14. Postojeće redovna inspekcija od strane vlade i mogućnost nezavisnog praćenja organa odgovornih za vršenje elektronskog nadzora, na način koji je u skladu sa domaćim zakonom.

IV. Uslovi vršenja elektronskog nadzora u različitim fazama krivičnog postupka

1. Kako bi se obezbijedila usaglašenost, mogu se sprovesti različite mjere u skladu sa domaćim zakonodavstvom. Konkretno, mogu se tražiti saglasnost i saradnja osumnjičenog ili izvršioca, ili se mogu odrediti odgovarajuće sankcije.

2. Modaliteti vršenja i nivo nametljivosti elektronskog nadzora u fazi prije suđenja biće srazmjerni navodnom krivičnom djelu i zasnovani na pravilno procijenjenom riziku od bjekstva lica, ometanja toka pravde, ozbiljne prijetnje da se ugrozi javni red ili izvršenja novog zločina.

3. Domaći zakon regulisaće način na koji sud može uračunati vrijeme provedeno pod elektronskim nadzorom u fazi prije suđenja u ukupno trajanje konačno izrečene sankcije ili mjere.

4. Kada postoji program zaštite žrtve koji koristi elektronski nadzor za nadgledanje kretanja osumnjičenog ili učinioca, neophodno je pribaviti prethodnu saglasnost žrtve i uložiti svaki napor kako bi se osiguralo da žrtva razumije kapacitete i ograničenja ove tehnologije.

5. U slučajevima kada elektronski nadzor zahtijeva isključenje, odnosno ograničenje na specifične zone, neophodno je uložiti napore da se obezbijedi da takvi uslovi vršenja nadzora nijesu restriktivni u tolikoj mjeri da spriječe razuman kvalitet svakodnevnog života u zajednici.

6. Kada je nadzor potreban u slučaju zloupotrebe supstanci, pri odlučivanju koji pristup da se koristi imaće se u vidu odgovarajuća nenametljivost i terapijski i edukativni potencijal elektronskog i tradicionalnog pristupa.

7. Treba izbjegavati elektronski nadzor koji prestupnika veže za mjesto prebivališta, bez prava da ga napusti, koliko god je to moguće, kako bi se spriječile negativne posljedice izolacije u slučaju da ta osoba živi sama, i zaštitila prava trećih lica koja se možda nalaze na istom mjestu.

8. U cilju pripreme prestupnika za otpust, a u zavisnosti od vrste krivičnog djela i programa tretmana počinioca, elektronski nadzor može se koristiti da se poveća broj pojedinačnih slučajeva dodijeljenog kratkoročnog zatvorskog odsustva, ili da se osuđenima pruži mogućnost da rade van zatvora ili dobiju mjesto u otvorenom zatvoru.

9. Elektronski nadzor može se koristiti kao alternativa izvršenju kazne zatvora, u kom slučaju će njegovo trajanje biti regulisano zakonom.

10. Elektronski nadzor može se koristiti, ako je to potrebno, u slučaju prijevremenog otpusta iz zatvora. U takvom slučaju, trajanje nadzora mora biti srazmjerno ostatku izrečene kazne.

11. Ako je elektronski nadzor potrebno koristiti i nakon odslužene kazne zatvora, kao mjeru posle otpusta, njegovo trajanje i izvršenje biće pažljivo definisani, uz puno uvažavanje ukupnog uticaja takvog nadzora na bivše zatvorenike, njihove porodice i treća lica.

I. Etička pitanja

1. Starost, invaliditet i drugi relevantni posebni uslovi ili lične okolnosti svakog osumnjičenog, odnosno učinioca biće uzeti u obzir prilikom odlučivanja da li će se i koja vrsta mjere elektronskog nadzora izreći.

2. Elektronska oprema za praćenje neće se ni pod kojim uslovima koristiti da namjerno izazove fizičke ili psihičke povrede ili patnju osumnjičenog ili učinioca.

3. Pravila u pogledu korišćenja elektronskog nadzora preispitivaće se periodično, kako bi se uzela u obzir tehnološka dostignuća u ovoj oblasti, u cilju izbjegavanja nepotrebnog zadiranja u privatni i porodični život osumnjičenih, prestupnika i drugih lica.

I. Zaštita podataka

1. Podaci prikupljeni u toku korišćenja elektronskog nadzora biće predmet posebnih propisa, zasnovanih na relevantnim međunarodnim standardima u pogledu skladištenja, korišćenja i razmjene podataka.

2. Posebna pažnja posvetiće se regulisanju korišćenja i razmjene takvih podataka u okviru krivične istrage i postupka.

3. Biće uspostavljen sistem efikasnih sankcija za slučajeve nepažljivog upravljanja ili namjerne zloupotrebe takvih podataka.

4. Ista pravila i propisi za upravljanje podacima primjenjuju se i na privatne agencije koje pružaju opremu za elektronski nadzor ili su odgovorne za nadgledanje lica pod elektronskim nadzorom.

I. Osoblje

1. Primjenjivaće se sva relevantna pravila koja se odnose na osoblje, Preporuke Rec (92) 16 o Evropskim pravilima o sankcijama i mjerama u zajednici, Preporuke Rec (97) 12 o osoblju zaduženom za sprovođenje sankcija i mjera, Preporuke CM/Rec (2010) 1 o Pravilniku za uslovni otpust Savjeta Evrope i Preporuke CM/Rec (2012) 5 o Evropskom etičkom kodeksu zatvorskog osoblja.

2. Osoblje će biti obučeno da pažljivo komunicira sa osumnjičenima i prestupnicima, da ih na način i na jeziku koji razumiju obavijesti o korišćenju tehnologije, o njenom uticaju na njihov privatni i porodični život i o posljedicama njene zloupotrebe.

3. Osoblje će biti obučeno da se bavi žrtvama u slučajevima kada se u okviru elektronskog nadzora koriste programi takve podrške.

4. Prilikom uspostavljanja sistema za elektronsko praćenje vodi se računa da se odgovarajuća prednost dâ ljudskim i automatizovanim reakcijama na podatke prikupljene od strane monitoring centra, imajući u vidu prednosti svake od njih.
5. Osoblje zaduženo za izricanje ili izvršenje elektronskog nadzora pohađaće redovno obuke o upravljanju, korišćenju i uticaju opreme na lica pod nadzorom.
6. Zaposleni će biti obučeni da instaliraju i deinstaliraju tehnologiju za nadzor i pruže tehničku pomoć i podršku kako bi se obezbijedilo efikasno i precizno funkcionisanje opreme.

I. Rad sa javnošću, istraživanje i evaluacija

1. Javnost će biti obaviještena o etičkim i tehnološkim aspektima korišćenja elektronskog nadzora, njegovoj efikasnosti, svrsi i njegove vrijednosti kao sredstva za ograničavanje slobode osumnjičenih ili prestupnika. Takođe, svijest će biti podignuta i u pogledu činjenice da elektronsko praćenje ne može da zamijeni stručno postupanje i podršku osoblja u odnosu na osumnjičene i prestupnike.
2. Istraživanje, nezavisna evaluacija i monitoring vršiće se u cilju pomoći državnim organima da donesu odgovarajuće odluke u vezi sa etičkim i profesionalnim aspektima korišćenja elektronskog nadzora u postupku ostvarenja krivične pravde.

3.

PREPORUK

E I
NAČELA O
MALOLJET
NIČKOJ
DELINKVE
NCIJI I
MALOLJET

NIČKOM PRITVORU

3.1. PREPORUKA CM/REC (2008)11 KOMITETA MINISTARA SAVJETA EVROPE DRŽAVAMA ČLANICAMA O EVROPSKIM PRAVILIMA ZA MALOLJETNE POČINIOCE DJELA KOJI PODLIJEŽU SANKCIJAMA ILI MJERAMA

(Usvojena od strane Komiteta ministara 5.11.2008. na 1040. sastanku zamjenika ministara)

Komitet ministara, pod uslovima iz člana 15.b Statuta Savjeta Evrope,

Imajući u vidu da je cilj Saveta Evrope postizanje većeg jedinstva među njegovim članicama, posebno kroz usklađivanje zakona o pitanjima od zajedničkog interesa;

Posebno uzimajući u obzir:

- Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (ETS br. 5) i praksu Evropskog suda za ljudska prava;
- Evropsku konvenciju za sprječavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (ETS br. 126) i rad odbora kojem je povjerena njena primjena;
- Konvenciju Ujedinjenih nacija o pravima djeteta;

Uzimajući u obzir :

- Preporuku Rec (2006) 2 o Evropskim zatvorskim pravilima;
- Preporuku Rec (2005) 5 o pravima djece koji žive u stambenim institucijama;
- Preporuku Rec (2004) 10 o zaštiti ljudskih prava i dostojanstva osoba s mentalnim poremećajima;
- Preporuku Rec (2003) 20 o novim načinima rješavanja maloljetničke delinkvencije i uloge maloljetničkog pravosuđa;
- Preporuku R (97) 12 o zaposlenim licima za sprovođenje sankcija ili mjera;
- Preporuku R (92) 16 o evropskim pravilima o sankcijama i mjerama u zajednici;
- Preporuku R (87)20 o društvenim reakcijama na maloljetničku delinkvenciju;

Uzimajući nadalje u obzir :

- Smjernice Ujedinjenih nacija za sprječavanje maloljetničke delinkvencije („Smjernice iz Rijada”);

- Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za maloljetničko pravosuđe („Pekinška pravila”);
- Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za alternativne kaznene mjere („Pravila iz Tokija”);
- Pravila Ujedinjenih nacija za zaštitu maloljetnika lišenih slobode („Pravila iz Havane”);

Uzimajući u obzir Završnu deklaraciju i Akcioni plan, usvojene na Trećem sastanku šefova država i vlada Savjeta Evrope (Varšava, Poljska, 16.-17. maj 2005.), a posebno na dio III.2 Akcionog plana pod naslovom „Izgradnja Evrope za djecu”, kao i uzimajući u obzir Rezoluciju br. 2 usvojenu na 28. Konferenciji evropskih ministara pravde (Lanzarote, Španija, 25.-26. oktobar 2007.);

S obzirom, dakle, da je potrebno zajedničko djelovanje na evropskom nivou kako bi se bolje zaštitila prava i dobrobit maloljetnika koji ulaze u sukob sa zakonom i razvio u državama članicama pravosudni sistem prilagođen djeci;

S obzirom da je važno u tom pogledu da članice Savjeta Evrope nastave unaprjeđenje, ažuriraju i prate zajednička načela u vezi s njihovom nacionalnom politikom i praksom maloljetničkog pravosuđa i da poboljšavaju međunarodnu saradnju u ovoj oblasti,

Preporučuje da vlade država članica:

- u svom zakonodavstvu, politici i praksi budu vođene pravilima sadržanim u prilogu ove preporuke;
- garantuju da će se ova preporuka i propratni komentari prevesti i distribuirati što je više moguće, tačnije među pravosudnim organima i policijom, službama kojima je povjereno izvršenje sankcija i mjera usmjerenih na maloljetne prestupnike, kazneno-popravnim, socijalnim ustanovama i ustanovama za mentalno zdravlje u kojima borave maloljetni prestupnici i njihovo osoblje, kao i medijima i javnosti.

ANEKS

Preporuci CM/Rec (2008) 11

Evropska pravila za maloljetne počinioce djela koja podliježu sankcijama ili mjerama

Cilj ovih pravila je da se poštuju prava i bezbjednost maloljetnih počinitelja koji podliježu sankcijama ili mjerama, te praćenje njihovog fizičkog, mentalnog i društvenog blagostanja dok su predmet sankcija ili mjera, ili bilo kojeg oblika lišavanja slobode.

Ova pravila ne treba tumačiti na način da ona isključuju primjenu drugih relevantnih međunarodnih instrumenata o ljudskim pravima i standardima, povoljnijih za ostvarenje prava, njegu i zaštitu maloljetnika. Dalje, odredbe Preporuke Rec (2006) 2 o Evropskim zatvorskim pravilima i Preporuke broj R (92) 16 o evropskim pravilima o sankcijama i mjerama u zajednici će se primjenjivati u korist maloljetnih prestupnika, ukoliko se ne kose s ovim pravilima.

Dio I - Osnovna načela, opseg i definicije

A. Osnovna načela

1. Prema maloljetnim prestupnicima koji podliježu sankcijama ili mjerama treba se odnositi s poštovanjem njihovih ljudskih prava.
2. Sankcije i mjere koje se mogu izreći maloljetnicima, kao i način njihove primjene, utvrđuju se zakonom, a zasnivaju se na načelima društvene integracije, obrazovanja i sprječavanja ponavljanja kaznenog djela.
3. Sankcije i mjere izriče sud, a ako su nametnute od strane drugog organa određenog zakonom biće predmet hitne sudske revizije. One će biti određene i nametnute za najkraći potrebiti period i to samo u opravdane svrhe.
4. Starosna granica za nametanje sankcija ili mjera zbog činjenja kaznenog djela ne može biti preniska i utvrđuje se zakonom.
5. Nametanje i primjena sankcija ili mjera mora se zasnivati na najboljim interesima maloljetnih prestupnika, mora se ograničiti težinom počinjenih djela (načelo srazmjernosti) i mora se uzeti u obzir njihova dob, tjelesno i duševno blagostanje, razvoj, kapacitet i lične okolnosti (načelo individualizacije), što će sve biti utvrđeno na osnovu psiholoških, psihijatrijskih ili socijalnih izvještaja.
6. Nadležni organi koji su odgovorni za primjenu sankcija i mjera moraju imati dovoljan nivo samostalnosti, u cilju prilagođavanja sankcija i mjera posebnim okolnostima svakog pojedinog slučaja, ali bez dovođenja do značajnih nejednakosti u tretmanu.
7. Sankcijama ili mjerama ne smiju se ponižavati ili degradirati maloljetnici koji njima podliježu.
8. Sankcije ili mjere ne smiju se primjenjivati na način kojim bi se povećao njihov ometajući karakter, ili tamo gdje postoji pretjeran rizik od fizičke ili mentalne povrede.
9. Sankcije ili mjere će se primjenjivati bez odlaganja, a samo u mjeri i tokom perioda koji je strogo neophodan (načelo minimalne intervencije).
10. Lišavanje slobode maloljetnika je posljednja mjera kojoj će se pribjegavati, i određivaće se i primjenjivati za najkraći mogući period. Moraju se posebni napori uložiti kako bi se izbjegao pritvor prije suđenja.
11. Sankcije ili mjere određivaće se i primjenjivati bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što je pol, rasa, boja kože, jezik, vjera, seksualna orijentacija, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili društveno porijeklo, povezanosti s nacionalnom manjinom, imovina, rođenje ili drugi status (načelo zabrane diskriminacije).

12. Posredovanje ili druge mjere restoracije podstiće se u svim fazama ophođenja prema maloljetnicima.

13. Svaki pravni sistem koji se bavi maloljetnicima mora osigurati svoje efikasno učešće u postupcima vezanim za određivanje, kao i primjenu sankcija ili mjera. Maloljetnici ne smiju imati manje prava garantovanih zakonom i manje mjere zaštite od onih koje imaju odrasli prestupnici prema opštim pravilima kaznenog postupka.

14. Svaki pravni sistem koji se bavi maloljetnicima treba da vodi računa o pravima i odgovornostima roditelja i zakonskih staratelja, i što je moguće više da ih uključi u postupak i izvršenje sankcija ili mjera, osim ako to nije u najboljem interesu maloljetnika. U slučajevima kada je prestupnik punoljetan, učešće roditelja i staratelja nije obavezno. Članovi šire porodice maloljetnika i šira društvena zajednica takođe mogu biti uključeni u postupke kada god je to moguće.

15. Svaki pravni sistem koji se bavi maloljetnicima treba da slijedi multi-disciplinarni i multi-institucionalni pristup i da bude uključen u šire društvene inicijative za maloljetnike, kako bi se osigurao holistički pristup i kontinuitet staranja o maloljetnicima (principi uključivanja u zajednicu i kontinuiranog staranja).

16. Pravo maloljetnika na privatnost biće u potpunosti poštovano u svim fazama postupka. Identitet maloljetnika i povjerljivi podaci o njima i njihovim porodicama ne smiju se otkriti nikome ko nije ovlašćen zakonom da takve podatke primi.

17. Mlađi punoljetni prestupnici se mogu, ako je potrebno, tretirati kao maloljetnici i u skladu s tim će se postupati sa njima.

18. Svo osoblje koje radi sa maloljetnicima obavlja važnu javnu djelatnost. Njihovo zapošljavanje, posebne obuke i uslovi rada moraju osigurati da oni imaju sposobnost da pruže odgovarajući standard staranja kako bi se zadovoljile potrebe karakteristične za maloljetnike i pružio im se pozitivan uzor.

19. Treba obezbijediti dovoljno resursa i osoblja kako bi se osiguralo da intervencije prema maloljetnicima ostvaruju svrhu. Nedostatak sredstava nikada ne smije biti opravdanje za kršenje ljudskih prava maloljetnika.

20. Izvršenje sankcija ili mjere biće predmet redovne vladine inspekcije i nezavisnog nadzora.

B. Opsjeg i definicije

21. Za potrebe ovih pravila:

21.1. „maloljetni prestupnik” je svako lice ispod 18 godina starosti, za koje postoji sumnja da je, ili koje je, počinilo kazneno djelo. Svako upućivanje na maloljetnike u ovim pravilima smatraće se upućivanjem na maloljetne prestupnike kao što je definisano;

21.2. „mlađi punoljetni prestupnik” je svako lice starosti između 18. i 21. godine, za koje postoji sumnja da je, ili koje je, počinilo kazneno djelo, i koje podliježe ovim pravilima jer on/ona spada pod odredbe Pravila 17. Svako upućivanje na mlađa punoljetna lica u ovim pravilima smatraće se upućivanjem na mlađe punoljetne prestupnike kao što je definisano;

21.3. „kazneno djelo” podrazumijeva svaki čin ili propust kojim se krši krivični zakon. Za potrebe ovih pravila, pod njime se podrazumijeva i svako kršenje pravila kojim se bavi krivični sud ili bilo koji drugi sudski ili upravni organ;

21.4. „sankcije ili mjere u zajednici” podrazumijevaju sve sankcije ili mjere, osim mjera pritvora, koje tretiraju maloljetnika u zajednici i uključuju neka ograničenja slobode kroz nametanje uslova i/ili obaveza, a koje se sprovode od organa koji su na to ovlašćeni zakonom. Izraz označava sve izrečene sankcije od strane sudskog ili upravnog organa i svaku mjeru izrečenu prije ili umjesto odluke o sankciji, kao i način izvršenja kazne zatvora izvan zatvorske ustanove;

21.5. „lišavanje slobode” podrazumijeva svaki oblik smještanja u ustanovu po odluci sudskog ili upravnog organa, koju maloljetnik ne smije svojevóljno napustiti;

21.6. „ustanova” podrazumijeva svaki objekat koji je pod kontrolom državnih organa, u kojoj maloljetnici žive pod nadzorom osoblja i u skladu sa formalnim pravilima.

22. Ova pravila mogu se primjenjivati i u korist drugih lica koja borave u istim ustanovama ili odjeljenjima kao maloljetnici.

Dio II - Sankcije i mjere u zajednici

C. Pravni okvir

23.1. U svim fazama postupka mora se osigurati širok opseg sankcija i mjera prilagođenih različitim fazama razvoja maloljetnika.

23.2. Prioritet imaju sankcije i mjere koje bi mogle imati obrazovni uticaj kao i mjere koje doprinose restorativnoj reakciji u odnosu na kaznena djela koje su počinili maloljetnici.

24. Nacionalnim zakonom treba precizirati sljedeće karakteristike različitih sankcija i mjera u zajednici:

- a. definiciju i način primjene svih sankcija i mjera koje se primjenjuju prema maloljetnicima;
- b. svaki uslov ili obavezu koja je posljedica određivanja takve sankcije ili mjere;
- c. slučajeve u kojima je potrebna saglasnost maloljetnika prije izricanja sankcije ili mjere;
- d. tijela koja su odgovorna za izricanje, izmjene i sprovođenje sankcija ili mjera i njihove dužnosti i odgovornosti;
- e. razlozi i postupci koji se primjenjuju za izmjenu izrečene sankcije ili mjere, te
- f. postupke za redovnu i spoljnu kontrolu rada organa zaduženih za njihovu primjenu.

25. Kako bi se zadovoljile specifične potrebe maloljetnika, nacionalnim zakonom treba propisati:

- a. obavezu svakog nadležnog organa da objasni sadržaj i ciljeve zakonskih odredbi o sankcijama ili mjerama u zajednici maloljetnim prestupnicima i, ako je potrebno, njihovim roditeljima ili zakonskim strateljima;

- b. obavezu svakog nadležnog organa da ima za cilj najbolju moguću saradnju s maloljetnim prestupnicima, njihovim roditeljima ili zakonskim starateljima; i
- c. prava roditelja ili zakonskih staratelja maloljetnih prestupnika koji mogu biti predmet sankcija ili mjera u zajednici, moguća ograničenja prava i obaveza u odnosu na izricanje i sprovođenje takvih sankcija i mjera.

26. Odluke o određivanju ili ukidanju sankcija ili mjera u zajednici donosi sudski organ ili moraju biti predmet sudske revizije, ako ih donosi upravno tijelo ovlašteno zakonom.

27. Zavisno od napretka koji je maloljetnik ostvario, nadležni organi će, kada je to predviđeno nacionalnim zakonom, imati pravo da smanje trajanje svih sankcija ili mjera, olakšaju sve uslove ili obaveze utvrđene takvom sankcijom ili mjerom ili da ih prekinu.

28. Prava maloljetnika na povlastice u odnosu na obrazovanje, stručno usavršavanje, fizičko i mentalno zdravlje, i bezbjednost u društvu ne smiju biti ograničeni izricanjem ili sprovođenjem sankcija ili mjera u zajednici.

29. Kada god je potreban pristanak maloljetnika ili njihovih roditelja ili zakonskih staratelja za izricanje ili sprovođenje sankcija ili mjera u zajednici, takav pristanak se mora dati i mora biti izričit.

30.1. Ako se maloljetnici ne pridržavaju uslova i obaveza koji su im nametnuti sankcijama ili mjerama u zajednici, to ne mora automatski dovesti do lišavanja slobode. Gdje je to moguće, izrečene sankcije ili mjere u zajednici treba modifikovati ili zamijeniti novim.

30.2. Nepridržavanje neće automatski predstavljati kazneno djelo.

D. Uslovi za primjenu i posljedice nepridržavanja

D.1. Uslovi za primjenu

31.1. Sankcija i mjera u zajednici se primjenjuju na način koji ih čini najsmislenijim za maloljetnike i na način koji doprinosi njihovom obrazovnom razvoju i unaprjeđenju njihovih socijalnih vještina.

31.2. Maloljetnike treba podsticati da raspravljaju o pitanjima koja se odnose na sprovođenje sankcija i mjera u zajednici, kao i da komuniciraju pojedinačno ili grupno sa nadležnim organima u vezi sa tim pitanjima.

32. Sprovođenjem sankcija ili mjera u zajednici moraju se poštovati u najvećoj mogućoj mjeri postojeće konstruktivne društvene veze maloljetnika kao i odnosi sa njihovim porodicama.

33.1. Maloljetnici moraju biti obaviješteni, na način i na jeziku koji razumiju, o tome kako će se sankcije ili mjere u zajednici koje su im izrečene primjenjivati, te o njihovim pravima i obavezama u odnosu na primjenu sankcija ili mjera.

33.2. Maloljetnici imaju pravo da se usmeno ili pisano izjasne prije formalne odluke o primjeni sankcija ili mjera u zajednici, kao i pravo da predlože izmjenu uslova primjene.

34.1. Organi nadležni za primjenu redovno će voditi dosije o svakom pojedinačnom slučaju i redovno ga ažurirati.

34.2. Dosije moraju ispunjavati sljedeće uslove:

- a. informacije u dosijeima moraju obuhvatati samo pitanja relevantna za sankcije ili mjere u zajednici i njihovu primjenu;
- b. maloljetnici i njihovi roditelji ili zakonski staratelji moraju imati pristup dosijeima maloljetnika, u onoj mjeri u kojoj to ne krši prava na privatnost drugih; oni će imati pravo da osporavaju sadržaj dosijea;
- c. informacije iz dosijea mogu biti otkrivene samo onim licima koji prema zakonu imaju pravo na njih, i sve informacije koje se objave moraju biti ograničene na ono što je bitno za ispunjenje dužnosti organa koji je tražio informacije;
- d. nakon prestanka sankcije ili mjere u zajednici, dosije moraju biti uništeni ili čuvani u arhivama, gdje je pristup njihovom sadržaju ograničen pravilima koja pružaju zaštitu od otkrivanja njihovog sadržaja trećim licima.

35. Službama koje pružaju obrazovna i radna zaduženja ili ličnu i socijalnu pomoć pružiće se one informacije o maloljetnicima koje su dovoljne za izvršenje njihovih aktivnosti.

36.1. Uslovi pod kojima maloljetnici obavljaju društveno koristan rad ili slične dužnosti moraju ispunjavati standarde propisane nacionalnim zakonodavstvom o zdravlju i sigurnosti na radu.

36.2. Maloljetnici moraju imati osiguranje i obeštećenje od posljedica nesreće, povrede i javne odgovornosti, nastale kao rezultat primjene sankcija ili mjera u zajednici.

37. U načelu, troškove primjene ne snose maloljetnici niti njihove porodice.

38. Odnos između osoblja i maloljetnika biće zasnovan na načelima obrazovanja i razvoja.

39.1. Primjena sankcija i mjera u zajednici zasniva se na individualizovanoj procjeni i metodama intervencije koje su u skladu sa provjerenim profesionalnim standardima.

39.2. Te metode moraju biti razvijene u duhu naučnog dostignuća i najbolje prakse u socijalnom radu, dobrobiti omladine i povezanim oblastima djelovanja.

40. U okviru određene sankcije ili mjere u zajednici, kako bi se zadovoljile potrebe maloljetnika, biće usvojeni različiti pristupi, kao što su studija slučaja, grupna terapija, mentorstvo i dnevno prisustvo, te specijalizovani tretman različitih kategorija prestupnika.

41.1. Uskraćivanje slobode mora biti srazmjerno sankciji ili mjeri u zajednici, ograničeno njenim ciljevima i sprovodiće se nad maloljetnicima samo u onoj mjeri koja je neophodna za njihovu pravilnu primjenu.

41.2. Osoblju koje je direktno odgovorno za primjenu sankcija ili mjera u zajednici izdavaće se praktična i precizna uputstva.

42. Kada god je to moguće, treba održavati konstantan i dugoročan odnos između osoblja odgovornog za primjenu sankcija ili mjera u zajednici i maloljetnika, čak i kada se mjesto prebivališta, pravni status ili vrsta intervencije nad maloljetnikom promijeni.

43.1. Posebnu pažnju treba posvetiti odgovarajućim intervencijama kod jezičkih i etničkih manjina, kao i kod maloljetnika koji su strani državljani.

43.2. U slučaju da postoji odredba o prenošenju izvršenja sankcija ili mjera koje se primjenjuju na maloljetnike koji su strani državljani, oni moraju biti obaviješteni o svojim pravima u tom pogledu. Mora se uspostaviti bliska saradnja sa službama za socijalno staranje maloljetnika i pravosudnih organa kako bi se olakšala neophodna pomoć za takve maloljetnike odmah nakon dolaska u zemlju porijekla.

43.3. U izuzetnim slučajevima kada će maloljetnici koji su strani državljani biti protjerani u svoje zemlje porijekla nakon izvršenja sankcija ili mjera u zajednici, težiće se uspostavljanju kontakta sa organima nadležnim za socijalno staranje u zemljama porijekla, u onoj mjeri u kojoj su takvi kontakti u najboljem interesu maloljetnika.

44. Maloljetnici se podstiču da na najbolji mogući način izvrše reparaciju za svu štetu ili negativne efekte uzrokovane kaznenim djelom, u onoj mjeri u kojoj je takva reparacija dio sankcije ili mjere u zajednici kojoj su podvrgnuti.

45. Društveno koristan rad neće se sprovoditi isključivo u svrhu ostvarivanja dobiti.

D.2. Posljedice nepridržavanja

46. Maloljetnici i njihovi roditelji ili zakonski staratelji moraju biti obaviješteni o posljedicama nepoštovanja uslova i obaveza koje nose sankcije ili mjere u zajednici, kao i o pravilima po kojima se tretiraju optužbe za nepridržavanje.

47.1. Postupci koje primjenjuju organi koji izvještavaju ili odlučuju o nepridržavanju zahtjeva sankcija ili mjera u zajednici moraju biti jasno definisani.

47.2. Manji prestupi će biti navedeni u zasebnom fajlu predmeta, ali ne moraju biti prijavljeni organu koji odlučuje o nepridržavanju, osim ako nacionalni zakon zahtijeva da se to učini. Takvi prestupi se mogu odmah rješavati diskrecionim sredstvima.

47.3. Značajano nepridržavanje zahtjeva mora se odmah prijaviti u pisanom obliku organu koji odlučuje o nepridržavanju.

47.4. Takvi izvještaji daju detaljan prikaz načina na koji je došlo do nepridržavanja, okolnosti u kojima su se dogodila i ličnoj situaciji maloljetnika.

48.1. Organ nadležan za odlučivanje o nepridržavanju donosi samo odluku o izmjeni ili djelimičnom ili potpunom ukidanju sankcija ili mjera u zajednici nakon detaljnog ispitivanja činjenica koje su mu prijavljene.

48.2. Ako je neophodno, zahtijevaće se psihološka ili psihijatrijska procjena ili zapažanje, kao i izvještaj o procjeni rizika.

48.3. Nadležni organ mora osigurati da maloljetnici i, kada je to prikladno, njihovi roditelji ili zakonski staratelji imaju priliku da ispituju dokaze o nepridržavanju, na kojima se temelji zahtjev za izmjenu ili ukidanje sankcije ili mjere u zajednici i da iznesu svoje komentare.

48.4. U slučaju kada se razmatra ukidanje ili izmjena sankcije ili mjere u zajednici, treba voditi računa o mjeri u kojoj je maloljetnik već ispunio uslove iz prvobitne sankcije ili mjere, kako bi se osiguralo da nova ili izmijenjena kazna ili mjera bude i dalje srazmjerna prestupu.

48.5. Ako kao rezultat nepridržavanja neki nadležni organ, izuzev suda, ukine ili izmijeni sankciju ili mjeru u zajednici, njegova odluka će biti predmet sudske revizije.

Dio III - Lišavanje slobode

E. Opšti dio

E.1. Opšti pristup

49.1. Lišavanje slobode se primjenjuje samo u svrhu za koju je izrečeno i na način koji ne pogoršava patnje svojstvene toj mjeri.

49.2. Lišavanje slobode maloljetnika će osigurati mogućnost prijevremenog puštanja na slobodu.

50.1. Maloljetnicima lišenim slobode moraju biti omogućene razne korisne aktivnosti i intervencija prema sveobuhvatnom individualnom planu, koji ima za cilj napredovanje kroz manje restriktivne režime i pripremu za puštanje na slobodu i reintegraciju u društvo. Ove aktivnosti i intervencije podstiču njihovo fizičko i mentalno zdravlje, samopoštovanje i osjećaj odgovornosti i razvijaju stavove i vještine koje će ih odvratiti od ponavljanja prestupa.

50.2. Maloljetnici će se podsticati da učestvuju u takvim aktivnostima i intervencijama.

50.3. Maloljetnike koji su lišeni slobode treba podstaći na raspravu o pitanjima vezanim za opšte uslove i režim aktivnosti u ustanovama i da komuniciraju pojedinačno ili, gdje je to moguće, zajedno sa nadležnim organima o ovim pitanjima.

51. Kako bi se garantovao kontinuitet staranja, službe koje mogu biti odgovorne za njih nakon puštanja na slobodu treba da pružaju pomoć maloljetnicima od početka i tokom bilo kojeg perioda lišenja slobode.

52.1. Budući da su maloljetnici lišeni slobode veoma ranjivi, nadležni organi moraju štiti njihov fizički i mentalni integritet i podsticati njihovu dobrobit.

52.2. Posebna pažnja posvetiće se potrebama maloljetnika koji su iskusili fizičko, mentalno ili seksualno nasilje.

E.2. Struktura ustanova

53.1. Ustanove ili njihovi sektori moraju obezbijediti niz objekata kako bi se zadovoljile individualne potrebe maloljetnika koji se drže u njima i posebna svrha upućivanja u te ustanove.

53.2. Ustanove moraju osigurati uslove s najmanje restriktivnim bezbjednosnim i kontrolnim mehanizmima, potrebnim da bi se zaštitili od povrede maloljetnik, osoblje, druga lica ili šira zajednica.

53.3. Život u ustanovi treba približiti što je više moguće pozitivnim aspektima života u zajednici.

53.4. Broj maloljetnika u ustanovi mora biti dovoljno mali da omogući pojedinačno staranje. Ustanove moraju biti organizovane u male stambene jedinice.

53.5. Ustanove za maloljetnike moraju biti locirane u mjestima kojima je lako pristupiti i koja će olakšati kontakt između maloljetnika i njihovih porodica. One bi trebale biti uspostavljene i integrisane u društvenom, ekonomskom i kulturnom okruženju zajednice.

E.3. Smještanje

54. Prilikom smještanja različitih kategorija maloljetnika u ustanove, treba se posebno rukovoditi pružanjem one vrste zbrinjavanja koja najbolje odgovara potrebama maloljetnika i zaštititi njihovog tjelesnog i duševnog integriteta i dobrobiti.

55. Maloljetnici moraju biti smješteni, koliko je to moguće, u ustanove kojima je lako pristupiti iz njihovih domova ili mjesta socijalne reintegracije.

56. Maloljetnici lišeni slobode šalju se u ustanove sa najmanje restriktivnim nivoom obezbjeđenja koje omogućava njihovu sigurnost.

57. Maloljetnici koji pate od mentalnih bolesti, a koji moraju biti lišeni slobode, boraviće u ustanovama za mentalno zdravlje.

58. Koliko je to moguće treba se konsultovati sa maloljetnicima, a gdje je to moguće i njihovim roditeljima ili starateljima, o početnom smještaju i svakom naknadnom premještaju iz jedne ustanove u drugu.

59.1. Maloljetnici se ne smiju držati u ustanovama za odrasle, već u ustanovama posebno oformljenim za njih. Izuzetno, ako je maloljetnik ipak smješten u ustanovi za odrasle, on će biti smješten odvojeno, osim u pojedinim slučajevima kada je u njegovom najboljem interesu da se ne izdvaja. Ova pravila će se primjenjivati i na te maloljetnike.

59.2. Postoji mogućnost pravljenja izuzetaka u pogledu zahtjeva za odvojeni prostor, u smislu alineje 1, kako bi se omogućilo da maloljetnici zajednički učestvuju u organizovanim aktivnostima sa osobama u ustanovama za odrasle.

59.3. Maloljetnici koji navršavaju punoljetnost i mlađe punoljetne osobe sa kojima se postupa kao sa maloljetnicima, boraviće u ustanovama za maloljetnike ili u specijalizovanim ustanovama za mlađa punoljetna lica, osim ako se na njihovu društvenu reintegraciju može bolje uticati u ustanovi za odrasle.

60. Maloljetnici muškog i ženskog pola borave u zasebnim ustanovama ili jedinicama unutar ustanove. Odvajanje maloljetnika muškog i ženskog pola se ne mora primjenjivati u starateljskim ili ustanovama za mentalno zdravlje. Čak i tamo gdje maloljetnici muškog i

ženskog pola borave odvojeno, dopušteno im je da u organizovanim aktivnostima zajednički učestvuju.

61. Unutar ustanova mora postojati odgovarajući sistem procjenjivanja kako bi se maloljetnici rasporedili prema njihovim obrazovnim, razvojnim i bezbjednosnim potrebama.

E.4. Prijem

62.1. Nijedan maloljetnik ne smije biti primljen ili držan u ustanovi bez validnog naloga za lišenje slobode.

62.2. Sljedeći podaci upisuju se u odnosu na svakog maloljetnika odmah na prijemu:

- a. podaci o identitetu maloljetnika i njegovim roditeljima ili starateljima;
- b. razlozi za hapšenje i organi nadležni za hapšenje;
- c. datum i vrijeme prijema;
- d. popis lične imovine maloljetnika koja će se čuvati;
- e. sve vidljive povrede i navodi o prethodnom zlostavljanju;
- f. svaka informacija i svaki izvještaj o maloljetnikovoj prošlosti i njegovim obrazovnim i socijalnim potrebama, i
- g. u skladu sa zahtjevima ljekarske povjerljivosti, sve informacije o riziku od samopovređivanja maloljetnika ili o zdravstvenom stanju koje je relevantno za fizičko i mentalno blagostanje maloljetnika ili drugih lica.

62.3. Na jeziku i na način koji razumije maloljetniku će se na prijemu objasniti pravila ustanove i njegova prava i obaveze.

62.4. Obavještenje o prijemu maloljetnika, informacije o pravilima ustanove i ostale relevantne informacije odmah će se pružiti roditeljima ili starateljima maloljetnika.

62.5. Što je prije moguće nakon prijema, izvršiće se medicinski pregled maloljetnika, otvoriće se medicinski karton i pokrenuće se liječenje svake bolesti ili povrede.

62.6. Što je prije moguće nakon prijema:

- a. obaviće se razgovor sa maloljetnikom i napraviće se prvi izvještaj o psihološkoj, obrazovnoj i socijalnoj procjeni, kojim se utvrđuju svi faktori relevantni za određenu vrstu i nivo zaštite i intervencije;
- b. uspostaviće se odgovarajući nivo bezbjednosti i, ako je potrebno, izmijeniće se početni raspored smještaja;
- c. osim u slučaju vrlo kratkog perioda lišavanja slobode, razviće se sveobuhvatni plan obrazovanja i usavršavanja u skladu s individualnim karakteristikama maloljetnika i počće se sa njegovom primjenom;
- d. prilikom razvoja takvih programa uzeće se u obzir stavovi maloljetnika.

E.5. Uslovi smještaja

63.1. Smještaj predviđen za maloljetnike, a posebno spavaonice, mora poštovati ljudsko dostojanstvo i, koliko god je to moguće, privatnost, i ispunjavati neophodne zdravstvene i higijenske uslove, a posebnu pažnju treba posvetiti klimatskim uslovima, pogotovo površini, zapremini vazduha, rasvjeti, grijanju i ventilaciji. Posebni minimalni zahtjevi u pogledu ovih pitanja utvrđuju se u nacionalnom zakonodavstvu.

63.2. Maloljetnici će po pravilu biti smješteni tokom noći u posebne spavaće sobe, osim u slučajevima kada je za njih bolje da dijele smještaj za spavanje. Smještaj će se dijeliti samo ako je to prikladno i to od strane maloljetnika koji su pogodni za međusobne interakcije. Maloljetnike treba konsultovati prije nego što se od njih zahtijeva da dijele smještaj za spavanje i mogu naznačiti s kim bi ga željeli dijeliti.

64. Kako bi se osigurala zaštita svakog maloljetnika, vršiće se redovan, nenametljiv nadzor čitavog smještaja od strane osoblja, pogotovo tokom noći. Takođe treba uspostaviti efikasan alarmni sistem koji se može koristiti u vanrednim situacijama.

E.6. Higijena

65.1. Svi dijelovi svake ustanove moraju se propisno održavati i biti čisti u svakom trenutku.

65.2. Maloljetnici moraju imati stalan pristup sanitarnim objektima koji su higijenski i koji poštuju privatnost.

65.3. Moraju biti obezbijedene odgovarajuće prostorije tako da se maloljetnici mogu kupati ili tuširati ako je moguće dnevno, na temperaturi koja odgovara klimi.

65.4. Maloljetnici moraju održavati svoje tijelo, odjeću i smještaj za spavanje čistim i urednim, a nadležni će ih učiti da to čine i osigurati im potrebna sredstva.

E.7. Odjeća i posteljina

66.1. Maloljetnici smiju nositi svoju odjeću pod uslovom da je prikladna.

66.2. Ustanova mora obezbijediti odgovarajuću odjeću onim maloljetnicima koji je nemaju dovoljno.

66.3. Prikladna odjeća je odjeća koja nije ponižavajućeg karaktera, odgovara klimatskim uslovima i ne predstavlja opasnost za bezbjednost.

66.4. Od maloljetnika koji dobiju dozvolu za odlazak van ustanove ne smije se zahtijevati da nose odjeću koja ih identifikuje kao osobe lišene slobode.

67. Svakom maloljetniku će se obezbijediti odvojen krevet i zasebna i odgovarajuća posteljina, koja se održava u dobrom stanju i mijenja dovoljno često da bi bila čista.

E.8. Ishrana

68.1. Maloljetnicima se mora obezbijediti ishrana koja odgovara njihovom uzrastu, zdravlju, fizičkoj kondiciji, religiji, kulturi i aktivnostima koje imaju u ustanovi.

68.2. Hrana se priprema i poslužuje na odgovarajući higijenski način, u tri obroka dnevno, u razumnim vremenskim razmacima.

68.3. Čista voda za piće mora biti dostupna maloljetnicima u svako doba.

68.4. Tamo gdje je to moguće, maloljetnicima mora biti pružena prilika da se sami snabdijevaju hranom.

E.9. Zdravlje

69.1. Odredbe sadržane u međunarodnim instrumentima o zdravstvenoj njezi za fizičko i mentalno zdravlje odraslih zatvorenika primjenjive su i na maloljetnike lišene slobode.

69.2. Zdravlje maloljetnika lišenih slobode mora biti zaštićeno u skladu sa priznatim medicinskim standardima koji se primjenjuju prema maloljetnicima u široj zajednici.

70.1. Posebnu pažnju treba posvetiti rješavanju zdravstvenih rizika, povezanih sa lišavanjem slobode.

70.2. Treba osmisliti i primijeniti posebna pravila kako bi se spriječilo samoubistvo i samopovrjeđivanje maloljetnika, posebno tokom njihovog privođenja, segregacije i drugih poznatih perioda visokog rizika.

71. Maloljetnici imaju preventivnu zdravstvenu zaštitu i zdravstveno vaspitanje.

72.1. Medicinske intervencije, uključujući upotrebu lijekova, vršice se samo iz zdravstvenih razloga, a ne za potrebe održavanja reda ili kao oblik kažnjavanja. Primjenjuju se isti etički principi i načela saglasnosti u pogledu medicinskih intervencija kao u slobodnom društvu. Vodiće se evidencija o svakom medicinskom tretmanu ili upotrebi lijekova.

72.2. Maloljetnici lišeni slobode nikada ne smiju biti podvrgnuti eksperimentalnoj upotrebi lijekova ili liječenju.

73. Posebna pažnja se posvećuje potrebama:

- a. mlađih maloljetnika;
- b. trudnica i majki odojčadi;
- c. narkomana i alkoholičara;
- d. maloljetnika sa fizičkim i mentalnim zdravstvenim problemima;
- e. maloljetnika koji su izuzetno lišeni slobode duže vrijeme;
- f. maloljetnika koji su doživjeli fizičko, psihičko ili seksualno zlostavljanje;
- g. društveno izolovanih maloljetnika, i
- h. ostalih posebno ranjivih grupa prestupnika.

74.1. Zdravstvene usluge koje se nude maloljetnicima moraju biti sastavni dio multidisciplinarnog programa zdravstvene zaštite.

74.2. Da bi se obezbijedila besprekorna mreža podrške i terapije i nezavisno od tajnosti i uloge svake profesije, rad ljekara i medicinskog osoblja mora biti blisko koordinisan sa radom socijalnih radnika, psihologa, nastavnika, drugih stručnjaka i osoblja koji imaju redovne kontakte sa maloljetnim prestupnicima.

75. Zdravstvena zaštita u ustanovama za maloljetnike ne smije biti ograničena na liječenje bolesnih pacijenata, već se mora proširiti na socijalnu i preventivnu medicinu i nadzor ishrane.

E.10. Režim aktivnosti

76.1. Sve intervencije trebaju biti osmišljene na način da unaprjeđuju razvoj maloljetnika, koji će se, uz to, aktivno podsticati da u njima učestvuju.

76.2. Ovim intervencijama nastojaće se da se zadovolje individualne potrebe maloljetnika u skladu sa njihovim uzrastom, polom, društvenim i kulturološkim kontekstom, stepenom razvoja i vrsti počinjenog prestupa. One moraju biti u skladu sa provjerenim profesionalnim standardima i temeljiti se na rezultatima istraživanja i najboljoj praksi u toj oblasti.

77. Režim aktivnosti će biti usmjeren na obrazovanje, lični i društveni razvoj, stručno osposobljavanje, rehabilitaciju i pripremu za puštanje na slobodu. To može obuhvatiti:

- a. školovanje;
- b. stručno osposobljavanje;
- c. rad i radnu terapiju;
- d. obuku za građane;
- e. socijalne vještine i trening kompetencije;
- f. kontrolu agresivnosti;
- g. liječenje zavisnosti;
- h. individualne i grupne terapije;
- i. fizičko vaspitanje i sport;
- j. trećestepeno ili dalje obrazovanje;
- k. regulisanje duga;
- l. program restorativne pravde i vršenje reparacije za kazneno djelo;
- m. kreativne aktivnosti za slobodno vrijeme i hobije;
- n. aktivnosti izvan ustanove u zajednici, slobodan dan i druge oblike odmora, i
- o. pripremu za puštanje na slobodu i dalju brigu o njima.

78.1. Školovanje i stručno osposobljavanje, a po potrebi i intervencije liječenja, imaju prioritet nad radom.

78.2. Koliko je to moguće, treba urediti da maloljetnici pohađaju lokalne škole i centre za obuku i druge aktivnosti u zajednici.

78.3. Gdje nije moguće da maloljetne osobe pohađaju lokalne škole i centre za obuku izvan ustanove, obrazovanje i obuka će se odvijati u ustanovi, ali pod pokroviteljstvom vanjskih obrazovnih službi i službi za stručno osposobljavanje.

78.4. Maloljetnicima se mora omogućiti da nastave svoje školovanje ili stručno osposobljavanje dok su u pritvoru, a oni koji nijesu završili svoje obavezno školovanje mogu se primorati da to učine.

78.5. Maloljetnici u pritvoru biće integrisani u obrazovni sistem i sistem stručnog osposobljavanja u zemlji, tako da nakon otpusta mogu nastaviti školovanje i stručno osposobljavanje bez poteškoća.

79.1. Izradiće se individualni plan na osnovu aktivnosti iz Pravila 77, i u njemu će biti nabrojane one u kojima će maloljetnik učestvovati.

79.2. Cilj ovog plana će biti omogućavanje maloljetnicima da od samog početka pritvora na najbolji način iskoriste svoje vrijeme i razviju vještine i sposobnosti koje će im omogućiti da se reintegrišu u društvo.

79.3. Plan će biti usmjeren na pripremu maloljetnika za otpust što je ranije moguće, kao i indikaciju mjere koja je odgovarajuća za period posle otpusta.

79.4. Plan će se sprovoditi i redovito ažurirati uz učešće maloljetnika, spoljnih agencija i, koliko je to moguće, njihovih roditelja ili staratelja.

80.1. Režim treba da omogući svim maloljetnicima da izvan smještaja za spavanje provode dnevno onoliko sati koliko je potrebno za odgovarajući nivo društvene interakcije. Poželjno je da to bude najmanje osam sati dnevno.

80.2. Ustanova će takođe obezbijediti korisne aktivnosti tokom vikenda i praznika.

81. Svim maloljetnicima lišenim slobode biće dopušteno da redovno vježbaju barem dva sata svakog dana, od kojih će barem jedan sat biti na otvorenom ako vremenske prilike dopuštaju.

82.1. Ustanova je dužna da obezbijedi dovoljno posla za maloljetnike koji djeluje kao podsticaj i ima obrazovnu vrijednost.

82.2. Rad će biti adekvatno nagrađen.

82.3. Kada maloljetnici učestvuju u režimskim aktivnostima tokom radnog vremena, biće nagrađeni na isti način kao da su radili.

82.4. Maloljetnici će dobiti adekvatno socijalno osiguranje, slično onom u slobodnom društvu.

E.11. Kontakt sa spoljnim svijetom

83. Maloljetnicima je dozvoljeno da komuniciraju putem pisama, bez ograničenja u pogledu njihovog broja, i što češće telefonom ili drugim oblicima komunikacije sa svojim porodicama, drugim osobama i predstavnicima spoljnih organizacija, kao i da primaju redovne posjete od strane tih osoba.

84. Organizacija posjeta mora biti takva da omogućava maloljetnicima održavanje i razvoj porodičnih odnosa na što normalniji način i da olakšava reintegraciju u društvo.

85.1. Nadležni organi ustanove pomagaće maloljetnicima u održavanju adekvatnog kontakta sa spoljnim svijetom i pružaće im odgovarajuća sredstva da to čine.

85.2. Komunikacija i posjete mogu biti predmet ograničenja i nadzora potrebnih za nastavak krivične istrage, održavanja reda, sigurnosti i bezbjednosti, prevencije krivičnih djela i zaštite žrtava zločina, ali i takva ograničenja, uključujući ograničenja koja odredi pravosudni organ, dopuštaće prihvatljiv minimalni nivo kontakta.

85.3. Svaka informacija o smrti ili teškoj bolesti bliskog srodnika odmah se mora saopštiti maloljetniku.

86.1. Kao dio normalnog tretmana, maloljetnicima su dozvoljeni redovni periodi odsustva, bilo u pratnji ili samostalno. Osim toga, maloljetnici smiju napustiti ustanovu iz humanitarnih razloga.

86.2. Ako redovni periodi odsustva nijesu mogući, preduzeće se mjere za dodatne ili dugoročne posjete članova porodice ili drugih lica koja mogu dati pozitivan doprinos razvoju maloljetnika.

E.12. Sloboda mišljenja, savjesti i vjeroispovjesti

87.1. Poštovaće se sloboda mišljenja, savjesti i vjeroispovjesti maloljetnika.

87.2. Institucionalni režim će biti organizovan, u onoj mjeri koliko je to izvodljivo, na način da omogućava maloljetnicima da praktikuju svoju vjeru i slijede svoja uvjerenja, da prisustvuju službama ili skupovima koje vode odobreni predstavnici takve vjere ili uvjerenja, da primaju privatne posjete od predstavnika njihove vjere ili uvjerenja i da posjeduju knjige ili literaturu koja se odnosi na njihovu vjeru ili uvjerenja.

87.3. Maloljetnici se ne smiju prisiljavati da ispovijedaju vjeru, slijede uvjerenje, prisustvuju vjerskim službama ili skupovima, učestvuju u vjerskim obredima ili prihvataju posjetu od predstavnika bilo koje vjere i uvjerenja.

E.13. Dobar red

E.13.1. Opšti pristup

88.1. Dobar red se održava stvaranjem pouzdanog i bezbjednog okruženja u kojem se poštuje dostojanstvo i fizički integritet maloljetnika i u kojem su njihovi primarni razvojni ciljevi ispunjeni.

88.2. Posebnu pažnju treba posvetiti zaštiti ranjivih maloljetnika i sprječavanju viktimizacije.

88.3. Osoblje treba da razvije dinamičan pristup sigurnosti i bezbjednosti, koji se gradi na pozitivnim odnosima s maloljetnicima u ustanovama.

88.4. Maloljetnici će se podsticati da se obavežu individualno i kolektivno na održavanje reda u ustanovi.

E.13.2. Pretres

89.1. Mora postojati detaljna procedura u vezi pretresa maloljetnika, osoblja, posjetilaca i prostorija. U situacijama kada su takve pretrage neophodne, njihova priroda će se definisati nacionalnim zakonom.

89.2. Pretres mora poštovati dostojanstvo maloljetnika na koje se odnosi, i onoliko koliko je to moguće, njihovu privatnost. Maloljetnike će pretresati osoblje istog pola. Intimni pregledi moraju biti opravdani osnovanom sumnjom u konkretnom slučaju, a može ih obavljati samo ljekar.

89.3. Posjetioci će se pretresati samo ako postoji osnovana sumnja da posjeduju nešto što ugrožava sigurnost i bezbjednost ustanove.

89.4. Osoblje će biti obučeno za efikasno obavljanje pretresa, poštujući istovremeno i dostojanstvo onih koji se pretresaju i njihovih ličnih stvari.

E.13.3. Upotreba sile, fizičkog otpora i oružja

90.1. Osoblje ne smije koristiti silu protiv maloljetnika osim, kao posljednje sredstvo, u samoodbrani ili u slučaju pokušaja bijega, fizičkog otpora na zakonit nalog, direktne opasnosti od samopovređivanja, povređivanja drugih ili ozbiljnog oštećenja imovine.

90.2. Količina upotrijebljene sile mora biti minimalna potrebna i najkraće potrebno vrijeme primijenjena.

90.3. Osoblje koje radi direktno sa maloljetnicima biće obučeno tehnikama koje omogućavaju minimalnu upotrebu sile u suzdržavanje od agresivnog ponašanja.

90.4. Moraju postojati detaljne procedure u vezi sa upotrebom sile, uključujući i odredbe o:

- a. raznim vrstama sile koje se mogu koristiti;
- b. okolnostima u kojima se svaki tip sile može koristiti;
- c. članovima osoblja koji imaju pravo na korišćenje različitih vrsta sile;
- d. nivou potrebnog autoriteta za upotrebu sile;
- e. izvještajima koji moraju biti izrađeni nakon upotrebe sile, i
- f. postupku razmatranja gore navedenih izvještaja.

91.1. Lisice ili bezbjednosne jakne treba koristiti samo kada manje intenzivni oblici upotrebe sile nijesu uspješni. Lisice se takođe mogu koristiti ako je neophodno kao mjera opreza protiv nasilničkog ponašanja ili bijega tokom premještanja. One se skidaju kada se maloljetnik pojavljuje pred sudskim ili upravnim organom, osim ako taj organ odluči drugačije.

91.2. Sredstva vezivanja neće se koristiti duže nego što je to neophodno. Zabranjena je upotreba lanaca i okova.

91.3. Način upotrebe sredstava vezivanja mora biti naveden u nacionalnom zakonodavstvu.

91.4. Izolacija u samici kao sredstvo privremenog ograničenja koristiće se samo u izuzetnim slučajevima i to samo nekoliko sati, a u svakom slučaju ne smije biti duže od dvadeset i četiri sata. Ljekar će biti obaviješten o takvoj izolaciji i odmah će mu se obezbijediti pristup tom maloljetniku.

92. Osoblje u ustanovama u kojima borave maloljetnici lišeni slobode ne smiju nositi oružje, osim ako to zahtijeva vanredna situacija. Zabranjeno je nošenje i korišćenje smrtonosnog oružja u ustanovama za staranje i ustanovama za mentalno zdravlje.

E.13.4. Odvajanje iz sigurnosnih i bezbjednosnih razloga

93.1. Ako u izuzetnim slučajevima određeni maloljetnik treba biti odvojen od ostalih zbog sigurnosnih i bezbjednosnih razloga, o tome će odlučiti nadležni organ na osnovu jasnih procedura utvrđenih u nacionalnom zakonodavstvu koje preciziraju prirodu razdvajanja, maksimalno trajanje i osnove po kojima odvajanje može biti nametnuto.

93.2. Takvo odvajanje podliježe redovnoj reviziji. Osim toga, maloljetnik može podnijeti prigovor u smislu pravila 121 o bilo kom aspektu takvog odvajanja. Ljekar će biti obaviješten o odvajanju i odmah će mu biti obezbijeden pristup tom maloljetniku.

E.13.5. Disciplina i kazna

94.1. Disciplinski postupak mora biti mehanizam koji se primjenjuje kao krajnje sredstvo. Rješavanje sukoba s ciljem povraćaja u pređašnje stanje uz edukaciju imaće prioritet nad formalnim disciplinskim saslušanjima i kaznama.

94.2. Kao disciplinski prekršaj se može definisati samo ono ponašanje koje može predstavljati prijetnju redu, sigurnosti ili bezbjednosti.

94.3. Nacionalnim zakonom se utvrđuju djela i propusti koji čine disciplinski prekršaj, disciplinski postupak, vrste i trajanje kazni koje se mogu izreći, kao i organ nadležan za izricanje tih kazni i žalbeni postupak.

94.4. Maloljetnici optuženi za disciplinski prekršaj moraju bez odlaganja, i na način i na jeziku koji razumiju, biti obaviješteni o prirodi optužbe protiv njih i mora im se dati dovoljno vremena i mogućnosti za pripremu obrane; dopustiće im se da se brane lično ili uz pomoć svojih roditelja ili staratelja ili, kada je to u interesu pravde, putem pravne pomoći.

95.1. Biraće se disciplinske kazne koje imaju obrazovni uticaj, koliko je to moguće. One ne smiju biti teže nego što to opravdava ozbiljnost prekršaja.

95.2. Zabranjeno je kolektivno kažnjavanje, tjelesno kažnjavanje, kažnjavanje stavljanjem u mračnu ćeliju i svi drugi oblici nehumanog i ponižavajućeg kažnjavanja.

95.3. Maloljetnicima se ne može izreći kazna boravka u samici.

95.4. Segregacija u disciplinske svrhe izričaće se samo u izuzetnim slučajevima kada druge sankcije ne bi bile efikasne. Ona mora biti izrečena na određeni vremenski period, što je moguće kraće. Režim u takvoj segregaciji mora osigurati odgovarajući kontakt ljudi, odobriti pristup materijalu za čitanje i ponuditi barem jedan sat vježbanja na otvorenom svaki dan, ako vremenske prilike dopuštaju.

95.5. Ljekar mora biti obaviješten o takvoj segregaciji i mora mu se obezbijediti pristup tom maloljetniku.

95.6. Disciplinska kazna ne uključuje ograničenje porodičnih kontakata ili posjeta, osim ako se disciplinski prekršaj odnosi na takve kontakte ili posjete.

95.7. Kao dio disciplinske kazne ne smije biti ograničeno vježbanje iz pravila 81.

E.14. Premještaj između ustanova

96. Premještaj maloljetnika se vrši kada se utvrdi da početni razlozi za njihovo smještanje ili dalje unaprjeđenje reintegracije u društvo mogu biti bolje ispunjeni u drugoj ustanovi ili kada su ozbiljni bezbjednosni ili sigurnosni rizici od ključnog značaja za takav premještaj.

97. Premještaj maloljetnika ne smije biti disciplinska mjera.

98. Maloljetnik se može premjestiti iz jedne vrste ustanove u drugu ako je to propisano zakonom i ako za to postoji nalog sudskog ili upravnog organa, i nakon sprovođenja odgovarajuće istrage.

99.1. Kako bi se osigurao kontinuitet staranja, biće prenesene sve relevantne informacije i podaci koji se odnose na maloljetnika.

99.2. Uslovi u kojima se maloljetnici prevoze moraju ispunjavati zahtjeve humanosti.

99.3. Moraju se poštovati anonimnost i privatnost maloljetnika koji se prevoze.

E.15. Priprema za otpust

100.1. Svim maloljetnicima lišenim slobode pomagaće se prilikom prelaska na život u zajednici.

100.2. Svi maloljetnici čija je krivica utvrđena biće pripremljeni za otpust posebnim oblicima intervencije.

100.3. Takve intervencije moraju biti uključene u individualni plan pod uslovima iz pravila 79.1. i sprovodiće se blagovremeno prije puštanja na slobodu.

101.1. Biće preduzete mjere kako bi se osigurao postepeni povratak maloljetnika u život u slobodnom društvu.

101.2. Takve mjere treba da uključuju dodatno odsustvo, kao i djelimični ili uslovni otpust u kombinaciji sa efikasnom podrškom zajednice.

102.1. Od početka lišavanja slobode, institucionalni organi i službe i agencije koje nadziru i pomažu u otpustu maloljetnika moraju blisko saradivati, kako bi im se omogućilo da se ponovno uključe u zajednicu, na primjer:

- a. pomaganjem pri povratku u njihove porodice ili pronalaženjem starateljske porodice, kao i pomažući im da razviju i druge društvene odnose;
- b. pronalaženjem smještaja;
- c. nastavkom njihovog obrazovanja i osposobljavanja;
- d. zapošljavanjem;
- e. upućivanjem na odgovarajuće službe socijalne i zdravstvene zaštite, te
- f. pružanjem novčane pomoći.

102.2. Predstavnicima tih službi i agencija biće omogućen pristup maloljetnicima u ustanovama kako bi im pomogli u pripremi za puštanje na slobodu.

102.3. Ove službe i agencije su dužne osigurati efikasnu i pravovremenu pomoć prije datuma predviđenog za otpust.

103. U slučajevima kada su maloljetnici na uslovnom otpustu, primjena takvog uslovnog otpusta podliježe istim principima po kojima se sprovode sankcije i mjera u zajednici u skladu sa ovim pravilima.

E.16. Strani državljani

104.1. Maloljetnici koji su strani državljani, a koji ostaju u zemlji u kojoj su lišeni slobode, tretiraće se na isti način kao i drugi maloljetnici.

104.2. Dokle god nije donesena definitivna odluka o premještaju stranih maloljetnika u njihovu zemlju porijekla, oni će biti tretirani na isti način kao i drugi maloljetnici.

104.3. Ako je odlučeno da se premjeste, oni moraju biti spremni za reintegraciju u svojim zemljama porijekla. Gdje je to moguće, potrebna je bliska saradnja sa službama za staranje nad maloljetnicima i pravosudnim organima kako bi bila zagarantovana potrebna pomoć za takve maloljetnike odmah nakon dolaska u zemlju porijekla.

104.4. Maloljetnici koji su strani državljani moraju biti obaviješteni o mogućnosti da traže da se njihovo lišenje slobode sprovodi u njihovoj zemlji porijekla.

104.5. Maloljetnicima koji su strani državljani moraju se dopustiti produžene posjete ili drugi oblici kontakta sa spoljnim svijetom kada je potrebno nadoknaditi njihovu društvenu izolovanost.

105.1. Maloljetnici koji su strani državljani a koji se drže u ustanovama, moraju biti obaviješteni, bez odlaganja, o njihovom pravu da zahtijevaju kontakt sa diplomatskim ili

konzularnim predstavnikom svoje države i da im se dopusti upotreba prostorija gdje mogu komunicirati sa njima.

105.2. Maloljetnicima koji su državljani država bez diplomatskog ili konzularnog predstavništva u toj zemlji, i izbjeglicama ili licima bez državljanstva, dopustiće se upotreba sličnih prostorija gdje mogu komunicirati sa diplomatskim ili konzularnim predstavnikom države koja preuzima odgovornost za njihove interese, ili nacionalnim ili međunarodnim tijelom čiji je zadatak da štite interese tih osoba.

105.3. Ustanove i organi nadležni za socijalno staranje moraju u potpunosti saradivati sa diplomatskim ili konzularnim službenicima koji zastupaju takve maloljetnike, kako bi se zadovoljile njihove posebne potrebe.

105.4. Osim toga, stranim maloljetnicima koji se suočavaju sa protjerivanjem osiguraće se pravni savjet i pomoć.

E.17. Etničke i jezične manjine u ustanovama

106.1. Treba uložiti posebne napore da bi se u ustanovama zadovoljile potrebe maloljetnika koji pripadaju etničkim ili jezičkim manjinama.

106.2. Pripadnicima različitih grupa, koliko je to moguće, treba omogućiti nastavak kulturoloških navika.

106.3. Lingvističke potrebe će biti ispunjene uz pomoć kompetentnih prevodilaca i pružanjem pisanog materijala na jezicima koji se koriste u određenoj ustanovi.

106.4. Moraju se preduzeti posebni koraci da bi se pružili kursevi jezika maloljetnicima koji ne poznaju dovoljno jezik u službenoj upotrebi.

E.18. Maloljetnici s invaliditetom

107.1. Maloljetnici s invaliditetom trebaju biti pritvoreni u redovnim ustanovama u kojima je smještaj prilagođen njihovim potrebama.

107.2. Maloljetnici s invaliditetom čije potrebe se ne mogu zadovoljiti u redovnim ustanovama biće prebačeni u specijalizovane ustanove, prilagođene njihovim potrebama.

F. Posebni dio

F.1. Policijski pritvor, pritvor u toku suđenja, i ostali oblici lišenja slobode prije izricanja presude

108. Svi pritvoreni maloljetnici čija krivica nije utvrđena na sudu smatraju se nevinim za kazneno djelo i režim kojem podliježu ne smije biti pod uticajem pretpostavke će u budućnosti biti osuđeni.

109. Mora se uzeti u obzir posebna ranjivost maloljetnika tokom početnog perioda pritvora kako bi se osiguralo da se s njima postupa s punim poštovanjem njihovog dostojanstva i ličnog integriteta u svakom trenutku.

110. Kako bi se garantovala potpuna njega tih maloljetnika, pomoć će im odmah pružiti agencije koje će biti odgovorne za njih nakon puštanja na slobodu ili u toku budućih zatvorskih ili nezatvorskih sankcija ili mjera.

111. Sloboda tih maloljetnika može se ograničiti samo u mjeri opravdanoj svrhom njihovog pritvaranja.

112. Ti maloljetnici ne smiju biti primorani da rade ili da učestvuju u bilo kakvim intervencijama ili aktivnostima na koje maloljetnici u zajednici ne mogu biti prisiljeni.

113.1. Pritvoreni maloljetnici čija krivica nije utvrđena imaće na raspolaganju niz intervencija i aktivnosti.

113.2. Ako ti maloljetnici zahtijevaju da učestvuju u intervencijama za maloljetnike čija je krivica utvrđena njima će to, ako je moguće, biti dopušteno.

F. 2. Ustanove za socijalno staranje

114. Ustanove za socijalno staranje su prvenstveno otvorene institucije i pružaće smještaj zatvorenog tipa samo u izuzetnim slučajevima i za najkraći vremenski period.

115. Sve ustanove za socijalno staranje moraju biti ovlašćene i registrovane kod nadležnih državnih organa, i pružati zaštitu u skladu sa nacionalnim standardima.

116. Maloljetni prestupnici koji su integrisani sa drugim maloljetnicima u ustanovama za socijalno staranje moraju se tretirati na isti način kao ti maloljetnici.

F.3. Ustanove za mentalno zdravlje

117. Maloljetni prestupnici u ustanovama za mentalno zdravlje imaće opšti tretman kao i ostali maloljetnici u institucijama, a režim aktivnosti kao i drugi maloljetnici lišeni slobode.

118. Liječenje mentalnih zdravstvenih problema u takvim ustanovama biće utvrđeno isključivo na medicinskoj osnovi, slijediće samo priznate i akreditovane nacionalne standarde propisane za ustanove za mentalno zdravlje, i vodiće se načelima sadržanim u relevantnim međunarodnim instrumentima.

119. U ustanovama za mentalno zdravlje bezbjednost i sigurnosni standardi za maloljetne prestupnike određuju se prvenstveno na medicinskoj osnovi.

Dio IV - Pravni savjet i pomoć

120.1. Maloljetnici i njihovi roditelji ili staratelji imaju pravo na pravni savjet i pomoć u svim pitanjima koja se odnose na izricanje i sprovođenje sankcija ili mjera.

120.2. Nadležni organi moraju obezbijediti maloljetniku prikladne prostorije za dobijanje efikasnog i povjerljivog pristupa takvim savjetima i pomoći, uključujući i neograničenu posjetu pravnih savjetnika, bez nadzora.

120.3. Država će osigurati besplatnu pravnu pomoć maloljetniku, roditelju ili staratelju, kada interesi pravde to zahtijevaju.

Dio V – Žalbeni postupak. Inspekcija i nadzor

G. Žalbeni postupak

121. Maloljetnici i njihovi roditelji ili staratelji moraju imati više mogućnosti za podnošenje zahtjeva i pritužbi organima odgovornim za ustanove u kojima se maloljetnici drže, odnosno organima za izvršavanje sankcija ili mjera u zajednici kojima se maloljetnici podvrgavaju.

122.1. Postupci za izradu zahtjeva ili pritužbi moraju biti jednostavni i efikasni. Odluke o tim zahtjevima ili pritužbama moraju se odmah donijeti.

122.2. Posredovanje ili restorativno rješavanje sukoba biće prioritetni način rješavanja pritužbi ili usvajanja zahtjeva.

122.3. Ako zahtjev ili pritužba budu odbijeni, razlozi se moraju dostaviti maloljetniku i, gdje je to moguće, roditelju ili staratelju koji je taj zahtjev ili pritužbu podnio. Maloljetnik ili, gdje je primjenjivo, roditelj ili staratelj, imaju pravo žalbe nezavisnom i nepristrasnom organu.

122.4. Ovaj organ će sprovesti žalbeni postupak:

- a. na način koji je prikladan za maloljetnike i njihove potrebe i brige;
- b. od strane osoba koje imaju razumijevanja za probleme omladine i
- c. na mjestu što je moguće bliže ustanovi u kojoj se drži maloljetnik i gdje se sprovode sankcije ili mjere u zajednici u odnosu na tog maloljetnika.

122.5. Čak i u slučajevima kada je početni prigovor ili zahtjev ili naknadni žalbeni postupak prvobitno bio u pisanom obliku, mora postojati mogućnost da maloljetnik bude lično saslušan.

123. Maloljetnici neće biti kažnjeni za pravljenje zahtjeva ili podnošenje prigovora.

124. Maloljetnici i njihovi roditelji ili staratelji imaju pravo da traže pravni savjet o žalbi i žalbenom postupku, i da koriste pravnu pomoć kada interesi pravde to zahtijevaju.

H. Inspekcija i nadzor

125. Nad ustanovama u kojima su smješteni maloljetnici lišeni slobode i organima koji sprovode sankcije ili mjere u zajednici mora se vršiti redovan inspekcijski nadzor od strane vladinih službi kako bi se utvrdilo da li rade u skladu sa zahtjevima iz domaćeg i međunarodnog prava, te odredbama ovih pravila.

126.1. Uslove u takvim ustanovama i liječenje maloljetnika lišenih slobode ili onih koji podliježu sankcijama ili mjerama u zajednici, prati nezavisno tijelo ili tijela, kojima maloljetnici imaju povjerljiv pristup, a čiji rezultati se javno objavljuju.

126.2. U takvom nezavisnom praćenju posebna pažnja će se posvetiti upotrebi sile, vezivanju, disciplinskim kaznama i drugim posebno restriktivnim oblicima postupanja.

126.3. Svi slučajevi smrti ili teških povreda maloljetnika će se ispitati odmah, efikasno i nezavisno.

126.4. Nezavisna tijela za nadzor moraju se podsticati na saradnju s onim međunarodnim organizacijama koje imaju zakonsko pravo na posjete ustanovama u kojima su maloljetnici lišeni slobode.

Dio VI – Osoblje

127.1. Sveobuhvatna politika koja se odnosi na osoblje odgovorno za sprovođenje sankcija ili mjera u zajednici i lišavanje slobode maloljetnika biće ustanovljena formalnim dokumentom koji obuhvata zapošljavanje, odabir, obuku, status, odgovornosti za upravljanje i uslove rada.

127.2. Ovom politikom se takođe određuju osnovni etički standardi koje će usvojiti osoblje koje se bavi tim maloljetnicima i usredsrediće se na ciljne grupe maloljetnika. Njom će se takođe osigurati efikasan mehanizam za rješavanje kršenja etičkih i profesionalnih standarda.

128.1. Postojeće posebne procedure za zapošljavanje i odabir osoblja za rad sa maloljetnicima, koje će uzimati u obzir osobine karaktera i stručne kvalifikacije potrebne za rad s maloljetnicima i njihovim porodicama.

128.2. Postupci zapošljavanja i odabira moraju biti izričiti, jasni, pošteni i nediskriminišući.

128.3. Prilikom zapošljavanja i odabira osoblja mora se uzeti u obzir potreba da se zaposle muškarci i žene sa vještinama neophodnim za zadovoljenje jezičkih i kulturoloških različitosti maloljetnika za koje su odgovorni.

129.1. Osoblje odgovorno za sprovođenje sankcija ili mjera u zajednici i lišavanje slobode maloljetnika mora imati odgovarajuću temeljnu obuku, koja se bavi teorijskim i praktičnim aspektima rada, i pružiće im se smjernice koje će im omogućiti da imaju realno razumijevanje njihove oblasti djelovanja, njihovih praktičnih dužnosti i etičkih zahtjeva rada.

129.2. Stručnost osoblja mora se redovno ojačavati i razvijati kroz dalje osposobljavanje u službi, nadzorom i vršenjem revizije i ocjene rada.

129.3. Obuka će se fokusirati na:

- a. etiku i osnovne vrijednosti konkretne profesije;
- b. nacionalne mjere osiguranja i međunarodne instrumente o pravima djeteta i zaštiti maloljetnika od neprihvatljivog postupanja;
- c. maloljetnika i porodično pravo, psihološki razvoj, društveni i obrazovni rad sa maloljetnicima;
- d. uputstva osoblju o tome kako voditi i motivisati maloljetnike, zadobiti njihovo poštovanje, i pružiti maloljetniku pozitivni uzor i perspektivu;

- e. uspostavljanje i održavanje profesionalnog odnosa sa maloljetnicima i njihovim porodicama;
- f. dokazane metode intervencije i dobre prakse;
- g. metode koje se bave raznolikošću maloljetnika koji je u pitanju, te
- h. načine saradnje u multi-disciplinarnim timovima, kao i sa drugim ustanovama uključenim u liječenje pojedinih maloljetnika.

130. Osoblje zaduženo za sprovođenje sankcija ili mjera u zajednici i lišavanje slobode maloljetnika mora biti dovoljno brojno za efikasno obavljanje njihovih raznovrsnih dužnosti i mora postojati dovoljan broj stručnjaka kako bi se zadovoljile potrebe maloljetnika o kojima se staraju.

131.1. Osoblje će, po pravilu, biti zaposleno na neodređeno.

131.2. Odgovarajući volonterski radnici će se podsticati da dopinesu aktivnostima sa maloljetnicima.

131.3. Tijelo nadležno za sprovođenje sankcija ili mjera ostaje odgovorno za ispunjavanje zahtjeva iz ovih pravila čak i kada su druge organizacije ili pojedinci uključeni u proces sprovođenja, bilo da su oni plaćeni za svoje usluge ili ne.

132. Osoblje treba biti zaposleno na način koji osigurava kontinuitet u tretmanu maloljetnika.

133. Osoblje koje radi sa maloljetnicima imaće odgovarajuće uslove rada i plate koje su u skladu sa prirodom njihovog posla, a koje odgovaraju uslovima zaposlenih u sličnim stručnim aktivnostima.

134.1. Kako bi se poboljšala efikasna saradnja između osoblja koje radi sa maloljetnicima u zajednici i u zatvorskom okruženju, podstićće se mogućnost njihove međusobne zamjene ili upućivanja zaposlenih iz jedne grupe na obuku za rad u drugom okruženju.

134.2. Budžetska ograničenja nikada ne smiju dovesti do premještaja osoba koja nemaju potrebne kvalifikacije.

Dio VII - Procjena, istraživanje, rad s medijima i javnošću

I. Procjena i istraživanje

135. Sankcije i mjere namijenjene maloljetnicima treba da se razvijaju na osnovu istraživanja i naučne procjene.

136.1. U ovu svrhu, prikupljaće se uporedni podaci koji će omogućiti procjenu i uspjeha i neuspjeha institucionalnih sankcija i sankcija ili mjera u zajednici. Takva procjena treba obratiti pažnju na nivo recidivizma i njegovih uzroka.

136.2. Prikupljaće se podaci o ličnim i društvenim prilikama maloljetnika i o uslovima u ustanovama u kojima maloljetnici mogu biti smješteni.

136.3. Nadležni organi odgovorni su za prikupljanje i upoređivanje statističkih podataka na način koji omogućava regionalna i druga poređenja.

137. Kriminološka istraživanja o svim aspektima tretmana maloljetnika od strane nezavisnih tijela moraju biti obezbjeđena pružanjem finansijske podrške i pristupom podacima i ustanovama. Rezultati istraživanja će se objaviti kada nalože nadležni državni organi.

138. Istraživanja će poštovati privatnost maloljetnika i zadovoljiti nacionalne i međunarodne standarde o zaštiti podataka.

J. Rad sa medijima i javnošću

139.1. Medijima i javnosti redovno će se pružati činjenične informacije o uslovima u ustanovama za lišavanje slobode maloljetnika i o koracima preduzetim za sprovođenje sankcija i mjera za maloljetnike u zajednici.

139.2. Mediji i javnost će se obavještavati o svrsi sankcija i mjera u zajednici i lišavanju slobode maloljetnika, kao i o radu osoblja koje je angažovano na njihovom sprovođenju, u cilju podsticanja boljeg razumijevanje uloge tih sankcija i mjera u društva.

140. Nadležna tijela će se podsticati da objavljuju redovne izvještaje o stanju u ustanovama za maloljetnike i sprovođenju sankcija i mjera u zajednici.

141. Medijima i članovima stručne javnosti, u pogledu pitanja koja se tiču maloljetnika, biće omogućen pristup ustanovama u kojima borave maloljetnici, pod uslovom da su privatnost i druga prava tih maloljetnika zaštićeni.

Dio VIII - Ažuriranje pravila

142. Ova pravila će se redovno ažurirati.

3.2. PREPORUKA REC (2003) 20 KOMITETA MINISTARA SAVJETA EVROPE DRŽAVAMA ČLANICAMA O NOVIM NAČINIMA RJEŠAVANJA MALOLJETNIČKE DELINKVENCije I ULOGE MALOLJETNIČKOG PRAVOSUĐA

(Usvojena od strane Komiteta ministara 24.9.2003. na 853. sastanku zamjenika ministara)

Komitet ministara, u skladu sa uslovima iz člana 15.b Statuta Savjeta Evrope,

Imajući u vidu da maloljetnička delinkvencija predstavlja problem koji treba hitno riješiti u brojnim državama Evrope;

Svjesni činjenice da je, uprkos tome što ukupna stopa maloljetničkog kriminala ostaje više ili manje stabilna, priroda i ozbiljnost maloljetničke delinkvencije zahtijevaju nove odgovore i nove metode intervencije;

Uzimajući u obzir da tradicionalni krivično-pravni sistem ne može sam po sebi ponuditi odgovarajuća rješenja za tretman maloljetnih delinkvenata, s obzirom da se njihove specifične obrazovne i socijalne potrebe razlikuju od onih koje imaju odrasli;

S uvjerenjem da bi reakcije na maloljetničku delinkvenciju trebale biti multi-disciplinarne i da bi njihova primjena trebala uključivati više institucija, kao i da bi trebale biti tako osmišljene da obuhvate niz faktora koji igraju ulogu na različitim nivoima društva: pojedinac, porodica, škola i zajednica;

Uzimajući u obzir da se starosna granica za sticanje punoljetstva ne mora nužno poklapati sa zrelošću, tako da mlađi punoljetni prestupnici mogu iziskivati određene reakcije slične onima za maloljetnike;

Dalje, imajući u vidu da su za neke kategorije maloljetnih počinitelja, kao što su pripadnici etničkih manjina, mlade žene i počinioci koji djeluju u grupama, možda potrebni posebni programi intervencije;

Uzimajući u obzir, između ostalog, Preporuku R (87) 20 o društvenim reakcijama na maloljetničku delinkvenciju, Preporuku R (88) 6 o društvenim reakcijama na maloljetničku delinkvenciju među mladim ljudima koji potiču iz migrantskih porodica i Preporuku Rec (2000) 20 o ulozi rane psiho-socijalne intervencije u prevenciji kriminaliteta;

Uzimajući u obzir ishod 10. kriminološke konferencije o mlađim punoljetnim počiniocima krivičnih djela i kaznenoj politici (1991);

Uzimajući u obzir Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, Evropsku konvenciju o ostvarivanju dječjih prava, Konvenciju Ujedinjenih nacija o pravima djeteta, Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za maloljetničko pravosuđe (Pekinška pravila), Smjernice Ujedinjenih nacija za prevenciju maloljetničke delinkvencije (Rijadske smjernice) i pravila Ujedinjenih nacija za zaštitu maloljetnika lišenih slobode,

Preporučuje da vlade zemalja članica:

- u svom zakonodavstvu, politici i praksi budu rukovođene principima i mjerama koji su utvrđeni u ovoj preporuci;
- skrenu pažnju svim relevantnim institucijama, medijima i javnosti na ovu preporuku i njeno objašnjenje; i
- prepoznaju potrebu za posebnim i različitim Evropskim pravilima o sankcijama i mjerama u zajednici i Evropskim zatvorskim pravilima za maloljetnike.

I. Definicije

U smislu ove preporuke:

- „maloljetnici” podrazumijeva lica koje su dostigla dob kaznene odgovornosti, ali ne i punoljetstva; međutim, ova preporuka se može proširiti i na one neposredno ispod i iznad ove dobi;
- „delinkvencija” podrazumijeva radnje koje su obrađene u okviru krivičnog prava. U nekim zemljama se takođe odnosi i na asocijalno i/ili devijantno ponašanje kojima se može baviti upravno i građansko pravo;

- „maloljetničko pravosuđe” definiše se kao formalna komponenta šireg pristupa za borbu protiv kriminala mladih. Osim suda za maloljetnike, obuhvata i zvanične organe ili institucije poput policije, tužilaštva, advokature, probacionih službi i kaznenih ustanova. Ono blisko saraduje sa srodnim institucijama kao što su zdravstvo, obrazovanje, socijalne službe i nevladina tijela, kao što su podrška svjedocima i žrtvama.

II. Više strateški pristup

1. Glavni ciljevi maloljetničkog pravosuđa i pratećih mjera za borbu protiv maloljetničke delinkvencije trebali bi biti:

- I. sprječavanje vršenja prestupa i njihovo ponavljanje;
- II. (re)socijalizacija i (re)integracija prestupnika;
- III. da odgovori na potrebe i interese žrtava.

2. Sistem maloljetničkog pravosuđa treba smatrati komponentom u široj društveno zasnovanoj strategiji za prevenciju maloljetničke delinkvencije, koja uzima u obzir širi kontekst porodice, školu, susjedstvo i vršnjačke grupe, unutar kojih se javlja prestup.

3. Resurse treba posebno usmjeriti prema rješavanju prestupa koji su ozbiljni, nasilnički, koji se ponavljaju i koji su povezani sa drogom i alkoholom.

4. Takođe treba razviti prikladnije i djelotvornije mjere za sprječavanje vršenja prestupa i njihovog ponavljanja od strane mladih pripadnika nacionalnih manjina, grupa maloljetnika, mladih žena i onih ispod dobi koja podliježe kaznenoj odgovornosti.

5. Intervencije nad maloljetnicima trebaju, koliko god je to moguće, biti utemeljene na naučnim dokazima o tome šta djeluje, nad kim i pod kojim okolnostima.

6. Da bi se spriječila diskriminacija, državni organi trebaju formirati izvještaje o „uticaju” mogućih posljedica novih politika i praksi na mlade pripadnike etničkih manjina.

III. Nove reakcije

7. Treba nastaviti proširivanje raspona prikladnih alternativa formalnom krivičnom gonjenju. One trebaju biti dio redovne procedure, moraju poštovati princip srazmjernosti, odražavati najbolje interese maloljetnika i, u principu, primjenjivati se samo u slučajevima u kojima se odgovornost slobodno prihvata.

8. Da bi se riješili prestupi maloljetnika koji su ozbiljni, nasilnički i koji se ponavljaju, države članice moraju razviti širi spektar inovativnih i djelotvornih (ali ipak proporcionalnih) sankcija i mjera u okviru zajednice. One trebaju direktno da se bave prestupničkim ponašanjem, kao i potrebama prestupnika. Te mjere bi takođe trebale uključiti roditelje prestupnika ili druge zakonske staratelje (osim ako se to smatra

kontraproduktivnim) i, gdje je to moguće i prikladno, obezbijediti posredovanje, restoraciju i odštetu za žrtve.

9. Krivica mora više da odražava uzrast i zrelost prestupnika, i mora biti u skladu sa fazom razvoja u kojoj se nalazi prestupnik, uz kaznene mjere koje se moraju intenzivnije primjenjivati, onako kako se individualna odgovornost bude povećavala.

10. Roditelje (ili zakonske staratelje) treba podsticati da postanu svjesni svojih odgovornosti u odnosu na prestupničko ponašanje djece, kao i da tu odgovornost prihvate. Oni bi trebali prisustvovati sudskim postupcima (osim ako se to smatra kontraproduktivnim) i, ako je moguće, treba im pružiti pomoć, podršku i usmjerenje. Od njih treba zahtijevati, gdje je to moguće, da prisustvuju savjetovanjima ili kursevima za roditelje, kako bi se osiguralo da njihovo dijete pohađa školu i kako bi se pomoglo državnim institucijama u sprovođenju sankcija i mjera u okviru zajednice.

11. Imajući vidu trajanje prelaska u odraslu dob, trebalo bi omogućiti da mlađa punoljetna lica do 21. godine budu tretirani na način sličan maloljetnicima, i da podliježu istim intervencijama kada sudija smatra da oni nijesu zreli i odgovorni za svoje postupke kao potpuno odrasli.

12. Da bi se olakšao njihov ulazak na tržište rada, treba uložiti napore u osiguravanju da mlađa punoljetna lica do 21. godine ne moraju prijaviti svoj kriminalni dosije potencijalnim poslodavcima, osim ako priroda posla ne zahtijeva drugačije.

13. Treba razvijati instrumente za procjenu opasnosti od ponavljanja kaznenog djela tako da priroda, intenzitet i trajanje intervencija odgovaraju riziku od ponavljanja kaznenog djela, kao i potrebama počinitelja, uvijek imajući u vidu načelo srazmjernosti. Gdje je to prikladno, relevantne institucije treba podsticati da dijele informacije, ali uvijek u skladu sa zahtjevima propisa o zaštiti podataka.

14. Treba uspostaviti kratke rokove za svaku fazu krivičnog postupka radi smanjenja kašnjenja i da bi se osigurala najbrža moguća reakcija na maloljetničko prestupništvo. U svim slučajevima, mjere za ubrzavanje pravde i poboljšanje učinkovitosti trebaju biti uravnotežene sa zahtjevima propisanog postupka.

15. U slučajevima gdje su maloljetnici zadržani u policijskom pritvoru, treba voditi računa o maloljetničkom statusu, dobi, ranjivosti i nivou zrelosti. Oni bi trebali biti pravovremeno obaviješteni o svojim pravima i mjerama zaštite na način koji će osigurati njihovo potpuno razumijevanje. Dok ih policija ispituje, po pravilu, moraju biti u pratnji svog roditelja/zakonskog staratelja ili druge odgovarajuće odrasle osobe. Oni bi također trebali imati pravo pristupa advokatu i ljekaru. Ne smiju biti zadržani od strane policije duže od četrdeset osam sati ukupno, a za mlađe prestupnike treba uložiti trud da se ovo vrijeme dodatno smanji. Zadržavanje maloljetnika od strane policije mora biti pod nadzorom nadležnih organa.

16. Kada, kao posljednji izbor, osumnjičeni maloljetnici ostanu u pritvoru, to ne bi trebalo biti duže od šest mjeseci prije početka suđenja. Ovaj period se može produžiti samo ako je sudija koji ne učestvuje u istrazi slučaja uvjeren da je svako odlaganje u postupku u potpunosti opravdano izuzetnim okolnostima.

17. Kada je to moguće, treba koristiti alternative pritvora za osumnjičene maloljetnike, kao što su smještaj kod rođaka, u hraniteljskim porodicama ili neki drugi oblik starateljskog smještaja. Pritvor nikada ne treba koristiti kao kaznu ili vid zastrašivanja ili zamjenu za mjere dječje zaštite ili zaštite mentalnog zdravlja.

18. Prilikom razmatranja pritvora za maloljetnika kao mjere sprječavanja izvršenja novog krivičnog djela, sudovi bi trebalo da sprovedu punu procjenu rizika zasnovanu na sveobuhvatnim i pouzdanim informacijama o ličnosti mlade osobe i društvenim okolnostima.

19. Priprema za puštanje na slobodu maloljetnika lišenih slobode treba da počne od prvog dana izdržavanja kazne. Sveobuhvatna procjena potreba i rizika treba da bude prvi korak u planu reintegracije koji u potpunosti priprema prestupnike za puštanje na slobodu, baveći se, na koordinisan način, njihovim potrebama koje se odnose na obrazovanje, zapošljavanje, prihode, zdravlje, stanovanje, nadzor, porodicu i društvenu sredinu.

20. Potrebno je usvojiti fazni pristup reintegraciji, koji uključuje periode otpusta, otvorene institucije, prijevremeni otpust uz dozvolu i jedinice za preseljenje. Potrebno je investirati u mjere rehabilitacije nakon puštanja na slobodu i u svim slučajevima ih planirati i sprovesti uz blisku saradnju ostalih službi.

IV. Implementacija

21. Treba planirati reakcije na maloljetničku delinkvenciju, u koordinaciji sa lokalnim partnerima u ključnim javnim službama – policijom, organima za probaciju, omladinu i socijalnu zaštitu, pravosuđe, obrazovanje, zapošljavanje, zdravstvo i stanovanje – i volonterski i privatni sektor. Takva partnerstva treba da budu odgovorna za postizanje zajedničkog i jasno definisanog cilja, i da:

- obezbijede početno i stručno usavršavanje;
- planiraju, finansiraju i pružaju usluge;
- postavljaju standarde i prate situaciju;
- dijele informacije (poštujući zakonske propise o zaštiti podataka i profesionalnih tajni i uzimajući u obzir specifične dužnosti službi); i
- ocijene efikasnost i šire dobru praksu.

V. Prava i garancije

22. Nove reakcije i procedure sadržane u ovoj preporuci moraju biti razmotrene u okviru prava i zaštitnih mjera predviđenih u relevantnim međunarodnim instrumentima.

VI. Praćenje, ocjenjivanje i širenje informacija

23. U cilju povećanja informisanosti o efikasnosti intervencija, trebalo bi izdvojiti sredstva za nezavisnu stručnu procjenu takvih intervencija i širenje zaključaka među zainteresovanim subjektima.

24. U cilju sprječavanja diskriminacije na etničkoj osnovi u okviru sistema maloljetničkog pravosuđa i identifikacije specifičnih kulturoloških slučajeva u kojima su potrebne intervencije, potrebno je prikupiti informacije i/ili sprovesti istraživanje o učešću etničkih manjina i postupanju prema njima, u svakoj fazi sistema maloljetničkog pravosuđa.

25. U cilju suzbijanja pretjerano negativne percepcije, potrebno je obavještavati javnost i jačati njeno povjerenje, izraditi strategije informisanja o maloljetničkoj delinkvenciji i radu i efikasnosti maloljetničkog pravosuđa, koristeći širok spektar medija, uključujući televiziju i internet. Ovo treba postići bez objelodanjivanja ličnih podataka ili drugih informacija koje mogu dovesti do identifikacije pojedinačnih prestupnika ili žrtava.

3.3. PREPORUKA R (87) 20 KOMITETA MINISTARA SAVJETA EVROPE DRŽAVAMA ČLANICAMA O DRUŠTVENIM REAKCIJAMA NA MALOLJETNIČKU DELINKVENCIJU

(Usvojena od strane Komiteta ministara 17.9.1987. na 410. sastanku zamjenika ministara)

Komitet ministara, u skladu sa odredbama člana 15.b Statuta Savjeta Evrope,

Imajući u vidu da su mladi ljudi bića u razvoju, i da, stoga, sve mjere preduzete u odnosu na njih treba da budu obrazovnog karaktera;

Imajući u vidu da društvene reakcije na maloljetničku delinkvenciju moraju uzeti u obzir ličnost i specifične potrebe maloljetnika koje zahtijevaju specijalističke intervencije i, gdje je to moguće, poseban tretman zasnovan naročito na principima sadržanim u Deklaraciji Ujedinjenih nacija o pravima djeteta;

Uvjereni da kazneni sistem za maloljetnike treba i dalje oblikovati u skladu sa obrazovnim ciljem i ciljem socijalne integracije i da treba u najvećoj mogućoj mjeri izbjeavati pritvor maloljetnika;

Imajući u vidu da je mjere usmjerene prema maloljetnicima poželjno sprovoditi u njihovom prirodnom okruženju uz uključenost zajednice, posebno na lokalnom nivou;

Uvjereni da maloljetnicima moraju biti pružene iste proceduralne garancije kao i odraslima;

Uzimajući u obzir raniji rad Savjeta Evrope u oblasti maloljetničke delinkvencije i posebno Rezolucije (78) 62 o maloljetničkoj delinkvenciji i društvenim promjenama i zaključke 14. Konferencije o kriminološkim istraživanjima na temu „Sprječavanje maloljetničke delinkvencije: uloga institucija socijalizacije u društvu koje se mijenja”;

Imajući u vidu Pravila Ujedinjenih nacija o minimalnim standardima za maloljetničko pravosuđe (Pekinška pravila),

Preporučuje vladama država članica da, ako je to potrebno, preispitaju svoja zakonodavstva i prakse u skladu sa sljedećim:

I. Sprječavanje

1. uložiti ili nastaviti ulaganje posebnih napora u cilju sprječavanja maloljetničke neprilagođenosti i delinkvencije, naročito:

- a. sprovodeći sveobuhvatnu politiku promovisanja socijalne integracije mladih;
- b. pružajući posebnu pomoć i uvodeći specijalizovane programe, na eksperimentalnoj osnovi, u školama, udruženjima mladih ili sportskim organizacijama u cilju bolje integracije mladih koji doživljavaju ozbiljne poteškoće u ovoj oblasti;
- c. sprovodeći tehničke i situacione mjere za smanjenje mogućnosti mladih da počine kaznena djela;

II. Diverzija – posredovanje

2. podsticati razvoj procedura diverzije i posredovanja na nivou državnog tužilaštva (obustava postupka) ili na nivou policije, u državama u kojima policija ima tužilačke funkcije, u cilju sprječavanja maloljetnika da uđu u sistem krivičnog pravosuđa i pratećih posljedica; posredovati u primjeni ovih procedura kod odbora za zaštitu djece;

3. preduzeti neophodne mjere kako bi se u takvim postupcima obezbijedilo sljedeće:

- saglasnost maloljetnika u vezi mjera u kojima je diverzija uslovljena i, ako je potrebno, saradnja porodice;
- odgovarajuća pažnja posvećena pravima i interesima maloljetnika, kao i žrtvama;

III. Postupci protiv maloljetnika

4. obezbijediti da se suđenje maloljetniku brže sprovodi, izbjegavajući nepotrebna odlaganja, kako bi se obezbijedile efikasne edukativne mjere;

5. izbjegavati održavanje suđenja u sudovima za odrasle, gdje postoje sudovi za maloljetnike;

6. izbjegavati, koliko je moguće, zadržavanje maloljetnika u policijskom pritvoru i, svakako, podsticati organe krivičnog gonjenja da nadziru uslove takvog pritvora;

7. isključiti određivanje pritvora maloljetnicima, osim u izuzetnim slučajevima kada su stariji maloljetnici počinili veoma teška krivična djela; u takvim slučajevima, ograničiti trajanje pritvora i odvojiti maloljetnike od odraslih; obezbijediti da se, u principu, odluke

ovog tipa donose nakon konsultacija sa organima socijalne zaštite o alternativnim rješenjima;

8. ojačati pravni položaj maloljetnika tokom postupka, uključujući i policijske istrage, priznajući, *inter alia*:

- pretpostavku nevinosti;
- pravo na branioca, kojeg, po potrebi, može po službenoj dužnosti postaviti i platiti država;
- pravo na prisustvo roditelja ili drugog zakonskog zastupnika koji treba da budu informisani od početka postupka;
- pravo maloljetnika da pozovu, ispituju i suoče se sa svjedocima;
- mogućnost maloljetnika da traže drugo stručno mišljenje ili bilo koju drugu ekvivalentnu istražnu mjeru;
- pravo maloljetnika da govore i, ako je potrebno, daju svoje mišljenje o mjerama predviđenim za njih;
- pravo na žalbu;
- pravo na preispitivanje naloženih mjera;
- pravo maloljetnika na poštovanje privatnog života;

9. podsticati dogovor da sva lica, uključena u različitim fazama postupka (policijska, advokati, tužioci, sudije, socijalni radnici) prođu specijalizovanu obuku o propisima koji se odnose na maloljetnike i maloljetničku delinkvenciju;

10. obezbijediti da podaci o odlukama koje se odnose na maloljetnike u policijskim evidencijama imaju status povjerljivih podataka i da budu dostupni samo organima sudske vlasti ili sličnim organima i da se ti podaci ne koriste nakon što lica postanu punoljetna, osim u izuzetnim slučajevima predviđenim nacionalnim zakonom;

IV. Intervencija

11. obezbijediti da se intervencije u odnosu na maloljetne delinkvente po mogućnosti sprovode u prirodnom okruženju maloljetnika, poštujući njihovo pravo na obrazovanje i ličnost i podstičući lični razvoj;

12. obezbijediti da intervencija bude određenog trajanja i da je mogu odrediti samo pravosudni organi ili drugi nadležni organi upravne vlasti, i da ti organi mogu prekinuti intervenciju ranije nego što je prvobitno predviđeno;

13. kada je institucionalni smještaj neophodan:

- obezbijediti raznovrsnost načina zbrinjavanja u cilju pružanja onog koji najviše odgovara uzrastu maloljetnika, poteškoćama i porijeklu (porodicama, domovima);
- uspostaviti manje obrazovne ustanove integrisane u njihovo društveno, ekonomsko i kulturno okruženje;
- osigurati da će lična sloboda maloljetnika biti ograničena u najmanjoj mogućoj mjeri i da je način sprovođenja pod sudskom kontrolom;
- u svim oblicima vaspitnog pritvora, kada je to moguće, obezbijediti njegovanje odnosa maloljetnika sa porodicom;

- izbjegavati pritvor u mjestima koja su previše udaljena ili nedostupna;
- održavati kontakt između mjesta pritvora i porodice;

14. sa ciljem postepenog napuštanja prakse određivanja pritvora i povećanja broja alternativnih mjera, dati prednost onima koji pružaju veće mogućnosti za društvenu integraciju kroz obrazovanje, stručno osposobljavanje, kao i kvalitetnije korišćenje slobodnog vremena ili drugih aktivnosti;

15. među takvim aktivnostima, posebnu pažnju posvetiti onima koje:

- uključuju probni nadzor i pomoć;
- su namijenjene tretiranju kontinuiranog delinkventnog ponašanja maloljetnika poboljšanjem njegovih/njenih kapaciteta za društveno prilagođavanje putem intenzivnih vaspitnih aktivnosti (uključujući i „tretman intenzivnog posredništva“);
- podrazumijevaju nadoknadu štete prouzrokovane krivičnim aktivnostima maloljetnika;
- podrazumijevaju društveno koristan rad koji odgovara uzrastu maloljetnika i obrazovnim potrebama;

16. u slučajevima kada se prema nacionalnom zakonodavstvu ne može izbjeći zatvorska kazna:

- uspostaviti opseg kazni koje odgovaraju stanju maloljetnika, i uvesti povoljnije uslove za izdržavanje kazne od onih koje zakon propisuje za odrasle, posebno u pogledu dobijanja djelimične slobode i prijevremenog puštanja na slobodu, kao i za određivanje i povlačenje uslovne kazne;
- zahtijevati od sudova da obrazlože dosuđene zatvorske kazne;
- odvojiti maloljetnike od odraslih ili, kada je u izuzetnim slučajevima integracija poželjna zbog svrhe tretmana, zaštititi maloljetnike od štetnih uticaja odraslih;
- pružiti obrazovanje i stručnu obuku za mlade zatvorenike, poželjno u saradnji sa zajednicom, ili bilo koje druge mjere koje mogu doprinijeti reintegraciji u društvo;
- obezbijediti pomoć u obrazovanju nakon puštanja na slobodu i eventualnu podršku društvenoj rehabilitaciji maloljetnika;

17. razmotriti, ako je potrebno, zakone koji se tiču mladih delinkvenata, tako da relevantni sudovi imaju mogućnost izricanja sankcija koje su vaspitnog karaktera i podstiču društvenu integraciju, imajući u vidu ličnost prestupnika;

V. Istraživanje

18. promovisati i podsticati uporedna istraživanja u oblasti maloljetničke delinkvencije, u cilju obezbjeđivanja osnove za politiku ove oblasti, sa naglaskom na proučavanje:

- preventivnih mjera;
- odnosa policije i mladih;
- uticaja novih politika kriminaliteta na funkcionisanje pravnog sistema koji se tiče maloljetnika;
- specijalizovanih obuka za sve koji rade u ovoj oblasti;

- uporednih karakteristika delinkvencije maloljetnika i delinkvencije mladih punoljetnih lica, kao i mjere prevaspitanja i društvene integracije za ove starosne grupe;
- alternativa lišavanju slobode;
- uključivanja zajednice u brigu o mladim delinkventima;
- odnosa između demografskih faktora i tržišta rada, sa jedne strane, i maloljetničke delinkvencije, sa druge;
- uloge masovnih medija u oblasti delinkvencije i reakcije na delinkvenciju;
- institucije kao što su Ombudsman za mlade ili odbor za pritužbe za zaštitu prava mladih;
- mjere i procedure pomirenja između mladih počinitelja krivičnih djela i njihovih žrtava.

4. PREPORUKE I PRAVILA O ŽENAMA, TRUDNICAMA I MAJKAMA MALE DJECE U PRITVORU I ZATVORU

4.1. PREPORUKA SAVJETA EVROPE 1469 (2000)¹⁴⁸ O MAJKAMA I BEBAMA U ZATVORU

1. [Preporuka Skupštine 1257](#) (1995) o uslovima pritvora u zemljama članicama Savjeta Evrope preporučuje rjeđe pribjegavanje zatvorskim kaznama.
2. Uprkos tome, broj žena kojima se određuje zatvorska kazna i pritvor je u porastu u mnogim državama članicama Savjeta Evrope. Većina žena u zatvoru su optužene ili osuđene zbog relativno manjih krivičnih djela i one ne predstavljaju opasnost po zajednicu.
3. Nije poznato koliko beba i male djece je odvojeno od svojih majki koje borave u zatvoru. Oko 100 000 žena boravi u zatvorima u evropskim zemljama, a *Howard League for Penal Reform*, nevladina organizacija iz Velike Britanije, procjenjuje da to znači da je oko 10 000 beba i mlade djece ispod dvije godine starosti pogođeno ovom situacijom.
4. Stručnjaci se slažu da rano odvajanje od majke izaziva dugoročne probleme, uključujući smanjenu sposobnost vezivanja za druge ljude, emocionalnu neprilagođenost i poremećaje ličnosti. Takođe je utvrđeno da bebe zaostaju u razvoju zbog ograničenog pristupa različitim čulnim stimulansima u zatvorima zatvorenog tipa.
5. Imajući u vidu neželjene efekte boravka majki u zatvorima u odnosu na bebe, Skupština preporučuje da Komitet ministara pozove države članice:
 - i. da razvijaju i koriste kazne zasnovane na društveno korisnom radu za majke male djece i da izbjegavaju zatvorske kazne;¹⁴⁹

¹⁴⁸ *Skupštinska rasprava* od 30.6.2000. (24. zasjedanje) (vidi dokument Doc. 8762, izvještaj Komiteta za socijalna, zdravstvena i porodična pitanja, izvjestilac: G-din Vis).

Skupština usvojila tekst 30.6. 2000. (24. zasjedanje).

¹⁴⁹ Kazne orijentisane ka zajednici uključuju uslovni otpust, društveno korisni rad, restorativne mjere poput posredovanja, naknade štete žrtvama ili uslovne zatvorske kazne koja se primjenjuje samo ako dođe do novih krivičnih djela.

- ii. da razvijaju obrazovne programe za krivično-pravne stručnjake o problemima majki i male djece, koristeći Konvenciju Ujedinjenih nacija o pravima djeteta i Evropsku konvenciju o ljudskim pravima;
- iii. da prepoznaju da pritvor za trudnice i majke male djece treba koristiti samo kao posljednje sredstvo u slučajevima žena osuđenih za najteža krivična djela i koje predstavljaju opasnost po zajednicu;
- iv. da razviju malo obezbijeđene i polu-obezbijeđene jedinice sa socijalnim službama za mali broj majki za koje je takav pritvor nužan, gdje bi se o djeci mogle brinuti u okruženju koje odgovara djeci, a najbolji interesi djeteta bili prioritet, uz garantovanje javne bezbjednosti;
- v. da obezbijede da očevi imaju pravo na fleksibilnije posjete, tako da dijete može da provodi vrijeme sa svojim roditeljima;
- vi. da obezbijede da osoblje prođe odgovarajuću obuku o njezi djece;
- vii. da razvije odgovarajuće smjernice za sudove po kojima bi oni razmatrali zatvorske kazne za trudnice i dojilje samo kada je počinjeno krivično djelo ozbiljno i nasilno i kada žena predstavlja stalnu opasnost;
- viii. da izradi izvještaj o napretku do 2005. godine.

4.2. PRAVILA UJEDINJENIH NACIJA ZA POSTUPANJE PREMA ZATVORENICAMA I PRIMJENU NEZATVORSKIH MJERA PREMA PRESTUPNICAMA (Pravila iz Bangkoka)

(Usvojen 21.12.2010. na 65. plenarnom zasjedanju Generalne skupštine)

Napomene Sekretarijata

Svojom rezolucijom 2010/16 od 22. jula 2010. godine, Ekonomski i socijalni savjet preporučio je Generalnoj skupštini usvajanje sljedećeg nacrtu rezolucije:

Generalna skupština,

Pozivajući se na standarde i norme Ujedinjenih nacija o sprječavanju kriminala i krivičnom pravosuđu koji se prije svega odnose na postupanje sa zatvorenicima, naročito Standardna minimalna pravila za postupanje sa zatvorenicima¹⁵⁰, procedure za efikasnu implementaciju Standardnih minimalnih pravila za postupanje sa zatvorenicima¹⁵¹, Skup načela zaštite svih lica koja se nalaze u bilo kakvom obliku pritvora ili zatvora¹⁵² i Osnovne principe za postupanje sa zatvorenicima¹⁵³,

Pozivajući se takođe na standarde i norme Ujedinjenih nacija o sprječavanju kriminala i krivičnom pravosuđu koji se prije svega odnose na alternative kaznama zatvora, naročito Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija o nezatvorskim mjerama (Tokijska

¹⁵⁰ *Ljudska prava: Skup međunarodnih instrumenata*, tom I, dio I: Univerzalni instrumenti (publikacija Ujedinjenih nacija, br. E.02.XIV.4 (tom I, dio I)), odjeljak J, br. 34.

¹⁵¹ Rezolucija Ekonomskog i socijalnog savjeta 1984/47, aneks.

¹⁵² Rezolucija 43/173, aneks.

¹⁵³ Rezolucija 45/111, aneks.

pravila)¹⁵⁴ i osnovnim principima o korišćenju programa restorativne pravde u krivičnim pitanjima¹⁵⁵,

Pozivajući se dalje na svoju rezoluciju 58/183 od 22. decembra 2003. godine, u kojoj je pozvala vlade, relevantne međunarodne i regionalne organe, nacionalne institucije za ljudska prava i nevladine organizacije da posvete veću pažnju problemima žena u zatvoru, uključujući njihovu djecu, u cilju identifikovanja ključnih problema i metoda za njihovo rješavanje,

Imajući u vidu alternative zatvoru, predviđene Tokijskim pravilima, i uzimajući u obzir rodne specifičnosti i posljedične potrebe korišćenja nezatvorskih mjera prema ženama koje su došle u kontakt sa krivično-pravnim sistemom,

Imajući u vidu svoju rezoluciju 61/143 od 19. decembra 2006. u kojoj poziva države da, između ostalog, preduzmu pozitivne mjere u cilju rješavanja strukturalnih uzroka nasilja nad ženama i jačanja napora u cilju sprječavanja diskriminatorne prakse i društvenih normi, uključujući žene kojima je potrebna posebna pažnja u razvoju politike borbe protiv nasilja, kao što su žene koje borave u institucijama ili pritvoru,

Imajući u vidu i svoju rezoluciju 63/241 od 24. decembra 2008, u kojoj je pozvao sve države da posvete pažnju uticaju koji boravak roditelja u pritvoru i zatvoru ima na njihovu djecu i, posebno, da identifikuju i promovišu dobre prakse u odnosu na potrebe i fizički, emocionalni, društveni i psihički razvoj beba i djece pogođene pritvaranjem ili zatvaranjem roditelja,

Uzimajući u obzir Bečku deklaraciju o kriminalitetu i pravdi: U susret izazovima 21. vijeka¹⁵⁶, kojom su se države članice obavezale da, između ostalog, izrade preporuke za politike koje bi bile usmjerene na konkretne aktivnosti i zasnovane na posebnim potrebama zatvorenica i prestupnica, i akcionih planova za implementaciju Deklaracije¹⁵⁷,

Skrećući pažnju na Deklaraciju iz Bangkoka o sinergiji i odgovoru: Strateški savezi u sprječavanju kriminala i krivičnom pravosuđu¹⁵⁸, jer se odnosi na žene u pritvoru, i u zatvorskom i nezatvorskom okruženju,

Podsjećajući da su u Deklaraciji iz Bangkoka države članice preporučile Komisiji za sprječavanje kriminala i krivično pravosuđe da preispita adekvatnost standarda i normi u odnosu na zatvorsku upravu i zatvorenike,

Uzimajući u obzir inicijativu Visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava da sedmicu od 6. do 12. oktobra 2008. proglasi sedmicom dostojanstva i pravde za pritvorenike, sa posebnim naglaskom na ljudska prava žena i djevojaka,

¹⁵⁴ Rezolucija 45/110, aneks.

¹⁵⁵ Rezolucija Ekonomskog i socijalnog savjeta 2002/12, aneks.

¹⁵⁶ Rezolucija 55/59, aneks.

¹⁵⁷ Rezolucija 56/261, aneks.

¹⁵⁸ Rezolucija 60/177, aneks.

Uzimajući u obzir da su zatvorenice jedna od ugroženih grupa koji imaju specifične potrebe i zahtjeve,

Svjesni činjenice da su mnogi zatvori u svijetu građeni prvenstveno za zatvorenike, dok je vremenom broj zatvorenica značajno porastao,

Prepoznajući činjenicu da određeni broj prestupnica ne predstavlja opasnost po društvo i da bi, kao što je slučaj kod svih prestupnika, boravak u zatvoru mogao da oteža njihovu reintegraciju u društvo,

Pozdravljajući izradu Priručnika za upravnike zatvora i autore politika o zatvoru i zatvorenicama od strane Kancelarije Ujedinjenih nacija za drogu i kriminal¹⁵⁹,

Pozdravljajući i poziv sadržan u Rezoluciji 10/2 Savjeta za ljudska prava od 25. marta 2009. upućen vladama, relevantnim međunarodnim i regionalnim organima, nacionalnim institucijama za ljudska prava i nevladinim organizacijama da posvete veću pažnju pitanju žena i djevojaka u zatvoru, uključujući pitanja koja se odnose na djecu žena koje borave u zatvoru, u cilju identifikovanja i rješavanja rodno specifičnih aspekata i izazova u vezi sa ovim problemom,

*Pozdravljajući i saradnju između Regionalne kancelarije Svjetske zdravstvene organizacije za Evropu i Kancelarije Ujedinjenih nacija za drogu i kriminal, a uzimajući u obzir Deklaraciju o zdravlju žena u zatvoru iz Kijeva*¹⁶⁰,

Uzimajući u obzir Smjernice za alternativnu brigu o djeci¹⁶¹,

Pozivajući se na Rezoluciju 18/1 Komisije za sprječavanje kriminala i krivično pravosuđe od 24. aprila 2009, u kojoj je Komisija zatražila od izvršnog direktora Kancelarije Ujedinjenih nacija za drogu i kriminal da 2009. godine sazove otvoreni međuvladin sastanak ekspertske grupe kako bi, u skladu sa Standardnim minimalnim pravilima za postupanje sa zatvorenicama i Tokijskim pravilima, izradili dodatna pravila specifična za postupanje prema ženama u pritvoru i u zatvorskom i nezatvorskom okruženju; pozdravila ponudu Vlade Tajlanda da bude domaćin sastanka ekspertske grupe; i zahtijevala da ekspertska grupa podnese izvještaj o svom radu na Dvanaestom kongresu Ujedinjenih nacija o prevenciji kriminala i krivičnom pravosuđu, koji je održan u Salvadoru u Brazilu, od 12. do 19. aprila 2010,

*Podsjećajući da je na četiri regionalna pripremna sastanka za Dvanaesti kongres Ujedinjenih nacija o sprječavanju kriminala i krivičnom pravosuđu pozdravljena izrada niza dopunskih pravila specifičnih za postupanje prema ženama u pritvoru i u zatvorskom i nezatvorskom okruženju*¹⁶²,

¹⁵⁹ Publikacija Ujedinjenih nacija, br. E.08.IV.4.

¹⁶⁰ Kancelarija Svjetske zdravstvene organizacije za Evropu, i Kancelarija Ujedinjenih nacija za drogu i kriminal, *Zdravlje žena u zatvorima: Borba protiv rodne neravnopravnosti u zdravstvenoj zaštiti u zatvorima* (Kopenhagen, 2009).

¹⁶¹ Rezolucija 64/142, aneks.

¹⁶² A/CONF.213/RPM.1/1, A/CONF.213/RPM.2/1, A/CONF.213/RPM.3/1 and A/CONF.213/RPM.4/1.

Pozivajući se dalje na Salvadorsku deklaraciju o sveobuhvatnim strategijama za globalne izazove: Sprječavanje kriminala, krivično-pravni sistemi i njihov razvoj u svijetu koji se mijenja¹⁶³, u kojoj su države članice preporučile Komisiji za sprječavanje kriminala i krivično pravosuđe da razmotri nacrt Pravila Ujedinjenih nacija za postupanje prema zatvorenicama i primjenu nezatvorskih mjera prema prestupnicama kao prioritetno pitanje koje zahtijeva odgovarajuću akciju,

1. *Uvažavajući* rad ekspertske grupe za izradu dodatnih pravila specifičnih za postupanje prema ženama u pritvoru i u zatvorskom i nezatvorskom okruženju, na sastanku održanom u Bangkoku od 23. do 26. novembra 2009, i ishod tog sastanka¹⁶⁴;

2. *Izražava* zahvalnost Vladi Tajlanda jer je bila domaćin sastanka ekspertske grupe i pružila finansijsku podršku u organizaciji sastanka;

3. *Usvaja* Pravila Ujedinjenih nacija za postupanje prema zatvorenicama i primjenu nezatvorskih mjera prema prestupnicama, kao aneks uz postojeću rezoluciju, i usvaja preporuku Dvanaestog kongresa Ujedinjenih nacija o sprječavanju kriminala i krivičnom pravosuđu da pravila budu poznata kao „Pravila iz Bangkoka”;

4. *Prepoznaje* da se, s obzirom na veliku raznolikost pravnih, socijalnih, ekonomskih i geografskih uslova u svijetu, ne mogu sva pravila primijeniti svuda jednako i u isto vrijeme, ali ona svakako treba da služe kao stimulans stalnim naporima da se prevaziđu praktične poteškoće u njihovoj primjeni, u znanju da ona kao cjelina predstavljaju globalnu težnju ka zajedničkom cilju – poboljšanju uslova za zatvorenice, njihovu djecu i zajednicu;

5. *Ohrabruje* države članice da usvoje zakone koji bi uspostavili alternative zatvoru i da daju prioritet finansiranju takvih sistema i razvoju mehanizama potrebnih za njihovu primjenu;

6. *Ohrabruje* države članice koje imaju razvijeno zakonodavstvo, procedure, politike ili prakse za žene koje borave u zatvoru ili alternative kaznama zatvora za prestupnice, da te informacije učine dostupnim drugim državama i relevantnim međunarodnim, regionalnim i međuvladinim organizacijama, kao i nevladinim organizacijama, i da im pomognu u sprovođenju obuka ili drugih aktivnosti u vezi sa takvim zakonima, procedurama, politikama i praksama;

7. *Poziva* države članice da uzmu u obzir specifične potrebe zatvorenica prilikom izrade relevantnih zakona, procedura, politika i akcionih planova i da se pozovu, po potrebi, na Pravila iz Bangkoka;

8. *Takođe poziva* države članice da prikupljaju, održavaju, analiziraju i objavljuju, kada je to potrebno, posebne podatke o zatvorenicama ili prestupnicama;

9. *Naglašava* da, pri donošenju odluke o kazni ili određivanju mjera prije početka suđenja za trudnicu ili jedinog ili primarnog staratelja djeteta, treba dati prednost nezatvorskim

¹⁶³ A/CONF.213/18, poglavlje I, rezolucija 1.

¹⁶⁴ A/CONF.213/17.

mjerama kada je to moguće i prikladno, a zatvorske kazne uzeti u razmatranje kada je krivično djelo ozbiljno ili nasilno;

10. *Zahtijeva* od Kancelarije Ujedinjenih nacija za drogu i kriminal da pruži tehničku pomoć i savjetodavne usluge državama članicama, po njihovom zahtjevu, u cilju razvoja i jačanja zakonodavstva, procedura, politika i praksi za žene u zatvoru i o alternativama kaznama zatvora za prestupnice, kada je to potrebno;

11. *Takođe zahtijeva* od Kancelarije Ujedinjenih nacija za drogu i kriminal da preduzme korake, po potrebi, da obezbijedi široku distribuciju Pravila iz Bangkoka, kao dopune Standardnih minimalnih pravila Ujedinjenih nacija o nezatvorskim mjerama (Tokijska pravila), kao i da intenzivira aktivnosti informisanja o ovoj oblasti;

12. *Takođe zahtijeva* od Kancelarije Ujedinjenih nacija za drogu i kriminal da pojača saradnju sa drugim relevantnim subjektima Ujedinjenih nacija, međuvladinim i regionalnim organizacijama i nevladinim organizacijama u pružanju relevantne pomoći zemljama i u identifikaciji potreba i kapaciteta zemalja u cilju poboljšanja saradnje između zemalja i saradnje jug-jug;

13. *Poziva* specijalizovane agencije sistema Ujedinjenih nacija i relevantnih regionalnih i međunarodnih, međuvladinih i nevladinih organizacija da se uključe u primjenu Pravila iz Bangkoka;

14. *Poziva* države članice i druge donatore da obezbijede vanbudžetske doprinose za takve namjene, u skladu sa pravilima i procedurama Ujedinjenih nacija.

ANEKS

Pravila Ujedinjenih nacija za postupanje prema zatvorenicama i primjenu nezatvorskih mjera prema prestupnicama (Pravila iz Bangkoka)

Preliminarna zapažanja

1. Standardna minimalna pravila za postupanje prema zatvorenicama¹⁶⁵ primjenjuju se na sve zatvorenike bez diskriminacije; dakle, prilikom njihove primjene treba uzeti u obzir specifične potrebe svih zatvorenika, uključujući i zatvorenice. Međutim, pravila, koja su usvojena prije više od 50 godina, nijesu posvetila dovoljno pažnje potrebama žena. Sa porastom broja zatvorenica širom svijeta, potreba da se pojašne pravila u odnosu na postupanje prema njima je takođe postala važna i hitna.

2. Prepoznajući potrebu da se obezbijede globalni standardi u pogledu posebnih pravila koja bi trebalo da se primjenjuju u odnosu na zatvorenice i prestupnice, i uzimajući u obzir niz relevantnih rezolucija usvojenih od strane raznih organa Ujedinjenih nacija, koje pozivaju države članice da adekvatno odgovore na potrebe zatvorenica i prestupnica, ova pravila su izrađena sa namjerom da po potrebi dopune Standardna minimalna pravila za postupanje prema zatvorenicama i Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija o nezatvorskim mjerama (Tokijska pravila)¹⁶⁶ u vezi sa postupanjem prema zatvorenicama i alternativama kaznama zatvora za prestupnice.

3. Ova pravila ne zamjenjuju na bilo koji način Standardna minimalna pravila za postupanje prema zatvorenicama ili Tokijska pravila i, stoga, sve relevantne odredbe sadržane u ta dva seta pravila i dalje važe za sve zatvorenike i prestupnike bez diskriminacije. Dok pojedina propisana pravila bliže pojašnjavaju postojeće odredbe Standardnih minimalnih pravila za postupanje prema zatvorenicama i Tokijskih pravila u pogledu njihove primjene na zatvorenice i prestupnice, druga pravila pokrivaju nove oblasti.

4. Ova pravila su inspirisana principima sadržanim u različitim konvencijama i deklaracijama Ujedinjenih nacija i stoga su u skladu sa odredbama postojećeg međunarodnog prava. Upućena su zatvorskim vlastima i agencijama krivičnog pravosuđa (uključujući autore politika, zakonodavace, tužilaštvo, pravosuđe i probacione službe) uključenim u administraciji nezatvorskih sankcija i društveno korisnog rada.

5. Ujedinjene nacije su u različitim kontekstima naglašavale posebne uslove za rješavanje položaja prestupnica. Na primjer, 1980. godine je Šesti kongres Ujedinjenih nacija o prevenciji kriminala i postupanju prema prestupnicima usvojio rezoluciju o specifičnim potrebama zatvorenica, u kojoj je preporučeno da je u primjeni rezolucije, koju je usvojio Šesti kongres a koja se direktno ili indirektno tiče postupanja prema prestupnicima, potrebno priznati specifične probleme zatvorenica i potrebu da se obezbijede metode

¹⁶⁵ *Ljudska prava: Skup međunarodnih instrumenata*, tom I, dio I: Univerzalni instrumenti (publikacija Ujedinjenih nacija, br. E.02.XIV.4 (tom I, dio I)), odjeljak J, br. 34.

¹⁶⁶ Rezolucija 45/110, aneks.

rješavanja tih problema: da, u zemljama u kojima to još uvijek nije urađeno, programe i usluge koji se koriste kao alternative kaznama zatvora treba učiniti dostupnim prestupnicama ravnopravno kao i prestupnicima, i da Ujedinjene nacije, vladine i nevladine organizacije koje sa njima imaju konsultativni status i sve druge međunarodne organizacije treba da ulože stalne napore kako bi se osiguralo da prestupnice budu tretirane pravično i ravnopravno tokom hapšenja, suđenja, izricanja kazne i boravka u zatvoru, uz posebnu pažnju posvećenu problemima sa kojima se susreću prestupnice, kao što su trudnoća i briga o djeci.¹⁶⁷

6. Na Sedmom¹⁶⁸, Osmom¹⁶⁹ i Devetom¹⁷⁰ kongresu su takođe iznesene konkretne preporuke koje se tiču zatvorenica.

7. Bečkom deklaracijom o kriminalu i pravdi: U susret izazovima XXI vijeka¹⁷¹, koju je takođe usvojio Deseti kongres, države članice su se obavezale da uzmu u obzir i bave se raznim uticajima programa i politika na muškarce i žene, u okviru programa Ujedinjenih nacija za sprječavanje kriminala i krivično pravosuđe, kao i u okviru nacionalnih strategija za krivično pravo i sprječavanje kriminala (stav 11); kao i razvojem preporuka za politike koje su usmjerene na konkretne akcije i zasnovane na posebnim potrebama zatvorenica i prestupnica (stav 12). Akcioni planovi za primjenu Bečke deklaracije¹⁷² sadrže posebno poglavlje (poglavlje XIII) posvećeno konkretnim predloženim mjerama koje se nadovezuju na obaveze preuzete u stavovima 11 i 12 ove Deklaracije, uključujući one da države razmatraju, ocjenjuju i, ako je potrebno, mijenjaju svoje zakone, politike, procedure i prakse u vezi sa krivičnim pitanjima, na način koji je u skladu sa njihovim pravnim sistemima, kako bi se osiguralo da krivično-pravni sistem postupa prema ženama pravično.

8. Generalna skupština, u svojoj rezoluciji 58/183 od 22. decembra 2003, pod nazivom "Ljudska prava u sprovođenju pravde", ukazala je da treba posvetiti veću pažnju pitanju žena u zatvoru, uključujući djecu žena koje su u zatvoru, u pogledu utvrđivanja ključnih problema i načina na koji oni mogu biti prevaziđeni.

9. U svojoj rezoluciji 61/143 od 19. decembra 2006, pod nazivom "Intenziviranje napora na sprječavanju svih oblika nasilja nad ženama", Generalna skupština je navela da se pod

¹⁶⁷ Šesti kongres Ujedinjenih nacija o sprječavanju kriminala i postupanju sa prestupnicima, Karakas, 25. avgust – 5. septembar 1980: izvještaj pripremio Sekretarijat (publikacija Ujedinjenih nacija, br. E.81.IV.4), poglavlje I, dio. B, rezolucija 9 (o pravičnom postupanju krivično-pravnog sistema prema ženama).

¹⁶⁸ Sedmi kongres Ujedinjenih nacija o sprječavanju kriminala i postupanju sa prestupnicima, Milano, 26. avgust – 6. septembar 1985: izvještaj pripremio Sekretarijat (publikacija Ujedinjenih nacija, br. E.86.IV.1), poglavlje I, odjeljak E, rezolucija 6 (o pravičnom postupanju krivično-pravnog sistema sa ženama).

¹⁶⁹ Osnovni principi za postupanje sa zatvorenima (Rezolucija 45/111 Generalne skupštine, aneks); Osmi kongres UN o sprječavanju kriminala i postupanju sa prestupnicima, Havana, 27. avgust - 7. septembar 1990: izvještaj pripremio Sekretarijat (publikacija Ujedinjenih nacija br. E.91.IV.2), poglavlje I, odjeljak C, rezolucije 17 (o istražnom pritvoru), 19 (o upravljanju krivičnim pravosuđem i razvoju politika za izricanja kazne) i 21 (o međunarodnoj i međuregionalnoj saradnji u upravljanju zatvorima i sankcijama usmjerenih na zajednicu i drugim pitanjima).

¹⁷⁰ A/CONF.169/16/Rev.1, poglavlje I, rezolucije 1 (o preporukama za četiri suštinske teme Devetog kongresa Ujedinjenih nacija o sprječavanju kriminala i postupanju sa prestupnicima), 5 (o praktičnoj primjeni Standardnih minimalnih pravila za postupanje prema zatvorenima) i 8 (o eliminaciji nasilja nad ženama).

¹⁷¹ Rezolucija 55/59, aneks.

¹⁷² Rezolucija 56/261, aneks.

„nasiljem nad ženama” podrazumijeva bilo koji čin nasilja po rodnoj osnovi koji dovodi do fizičkih, seksualnih ili psihičkih povreda ili patnji žena, uključujući i proizvoljno lišavanje slobode, u javnom ili privatnom životu, i pozvala članice da preispitaju i, po potrebi, dorade, izmijene ili ukinu sve zakone, propise, politike, prakse i običaje kojima se diskriminiraju žene ili koje na njih imaju diskriminatorni uticaj, i da osiguraju da odredbe više pravnih sistema, gdje postoje, budu u skladu sa međunarodnim obavezama i principima vezanim za ljudska prava, uključujući princip zabrane diskriminacije; da preduzmu pozitivne mjere za borbu protiv strukturalnih uzroka nasilja nad ženama i da ojačaju napore za sprječavanje diskriminatorne prakse i društvenih normi, uključujući one koje se odnose na žene kojima je potrebna posebna pažnja, kao što su žene koje borave u institucijama ili pritvoru; kao i da obezbijede obuku i izgradnju kapaciteta o rodnoj ravnopravnosti i ženskim pravima za službenike koji rade u izvršnoj vlasti i pravosuđu. Rezolucijom se priznaje činjenica da nasilje nad ženama ima određene implikacije za kontakt žena sa krivično-pravnim sistemom, kao i na njihovo pravo da ne postanu žrtve u pritvoru. Fizička i psihološka sigurnost je od ključnog značaja za obezbjeđivanje ljudskih prava i poboljšanje ishoda za prestupnice, koje postojeća pravila uzimaju u obzir.

10. Na kraju, u Deklaraciji o sinergiji i odgovoru: strateški savezi za sprječavanje kriminala i krivično pravosuđe iz Bangkoka¹⁷³, koju je usvojio Jedanaesti kongres Ujedinjenih nacija o prevenciji kriminala i krivičnom pravosuđu 25. aprila 2005, države članice su izjavile da su posvećene razvoju i održavanju pravičnih i efikasnih institucija krivičnog pravosuđa, uključujući humano postupanje prema svima koji borave u pritvorskim i popravnim ustanovama, u skladu sa važećim međunarodnim standardima (st. 8); i preporučile da Komisija za prevenciju kriminala i krivično pravosuđe razmotri primjenjivost standarda i normi u odnosu na zatvorske uprave i zatvorenike (st. 30).

11. Kao što je slučaj sa Standardnim minimalnim pravilima za postupanje prema zatvorenicima, obzirom na veliku raznolikost pravnih, socijalnih, ekonomskih i geografskih uslova u svijetu, ne mogu se sva pravila primijeniti svuda jednako i u isto vrijeme. Ona svakako treba da služe kao stimulans stalnim naporima da se prevaziđu praktične poteškoće u njihovoj primjeni, u znanju da kao cjelina, prema stavu UN, predstavljaju globalnu težnju ka zajedničkom cilju – poboljšanju uslova za zatvorenice, njihovu djecu i zajednicu;

12. Neka od ovih pravila se bave rješavanjem pitanja i muškarca i žena koji borave u zatvorima, uključujući ona koja se odnose na roditeljske obaveze, zdravstvene službe, procedure pretresa i slično, iako se pravila uglavnom tiču potreba žena i njihove djece. Međutim, kako su u fokusu djeca majki koje borave u zatvoru, postoji potreba da se prepozna centralna uloga oba roditelja u životu djeteta. Shodno tome, neka od ovih pravila se mogu jednako odnositi i na zatvorenike i prestupnike koji su očevi.

¹⁷³ Rezolucija 60/177, aneks.

Uvod

13. Pravila koja slijede ni na koji način ne zamijenjuju Standardna minimalna pravila za postupanje sa zatvorenicama i Tokijska pravila. Dakle, sve odredbe sadržane u ta dva seta pravila i dalje važe za sve zatvorenike i prestupnike, bez diskriminacije.

14. Odjeljak I Pravila, koji pokriva opšte upravljanje institucijama, primjenjuje se na sve kategorije žena lišenih slobode, uključujući lišavanje po krivičnim i građanskim postupcima, pritvorene ili osuđene žene, kao i žene koje su podvrgnute „mjerama bezbjednosti“ ili popravnim mjerama koje je odredio sudija.

15. Odjeljak II sadrži pravila primjenjiva samo na posebne kategorije o kojima se govori u svakom pododjeljku. Ipak, pravila u pododjeljku A, koja se mogu primjenjivati na osuđeničke, jednako su primjenjiva i na kategoriju zatvorenika o kojima se govori u pododjeljku B, pod uslovom da nijesu u suprotnosti sa pravilima koja regulišu tu kategoriju žena i da su u njihovu korist.

16. Pododjeljci A i B sadrže dodatna pravila za postupanje prema maloljetnim zatvorenicama. Međutim, važno je napomenuti da je potrebno izraditi odvojene strategije i politike u skladu sa međunarodnim standardima, posebno: Minimalna pravila UN o sprovođenju maloljetničkog pravosuđa (Pekiška pravila)¹⁷⁴, Smjernice Ujedinjenih nacija za sprječavanje maloljetničke delinkvencije (Smjernice iz Rijada)¹⁷⁵, Pravila Ujedinjenih nacija o zaštiti maloljetnika lišenih slobode¹⁷⁶ i Smjernice za akciju prema djeci u krivičnom pravosudnom sistemu¹⁷⁷, za postupanje prema ovoj kategoriji prestupnika i njihovu rehabilitaciju, dok smještaj u institucije treba izbjegavati u najvećoj mogućoj mjeri.

17. Odeljak III sadrži pravila koja se odnose na primjenu nezatvorskih sankcija i mjera za žene i maloljetne prestupnice, tokom hapšenja i boravka u pritvoru prije suđenja, kao i u fazama tokom i nakon izricanja kazne u procesu krivičnog pravosuđa.

18. Odjeljak IV sadrži pravila o istraživanju, planiranju, ocjenjivanju, podizanju javne svijesti i razmjeni informacija, i važi za sve kategorije prestupnica koje su obuhvaćene ovim pravilima.

I. Pravila opšte primjene

1. Osnovno načelo

[Dopunjuje pravilo 6 Standardnih minimalnih pravila za postupanje prema zatvorenicama]

Pravilo 1

Da bi se princip zabrane diskriminacije, sadržan u Pravilu 6 Standardnih minimalnih pravila za postupanje prema zatvorenicama primjenio u praksi, uzeće se u obzir posebne

¹⁷⁴ Rezolucija 40/33, aneks.

¹⁷⁵ Rezolucija 45/112, aneks.

¹⁷⁶ Rezolucija 45/113, aneks.

¹⁷⁷ Rezolucija 1997/30 Ekonomskog i socijalnog savjeta, aneks.

potrebe zatvorenica u primjeni Pravila. Ispunjenje ovih potreba u cilju ostvarenja rodne ravnopravnosti neće se smatrati diskriminacijom.

2. Prijem

Pravilo 2

1. Adekvatna pažnja će se posvetiti procedurama prijema žena i djece, zbog njihove posebne osjetljivosti. Novopridošlim zatvorenicama će se obezbijediti prostorije za kontakt sa rodbinom, pristup pravnoj pomoći, informacije o zatvorskim pravilima i propisima, zatvorskom režimu i gdje da traže pomoć kada im je potrebna na jeziku koji razumiju; a stranim državljanima će biti omogućen pristup i konzularnim predstavnicima.
2. Prije ili tokom prijema, prema ženama koje imaju odgovornost da se staraju o djeci biće dozvoljena mogućnost određivanja uslovnog pritvora razumnog trajanja, uzimajući u obzir najbolje interese djece.

3. Registar

[Dopunjuje pravilo 7 Standardnih minimalnih pravila za postupanje prema zatvorenicama]

Pravilo 3

1. Broj i lični podaci djece žene koja boravi u pritvoru biće evidentirani tokom njihovog prijema. U zapisnik će, bez uticaja na prava majke, biti unijeti makar imena djece, starost i, u slučaju da ne borave sa majkom, adresa i status starateljstva.
2. Sve informacije u vezi sa identitetom djece će biti povjerljive, i njihova upotreba uvijek će biti u skladu sa najboljim interesima djece.

4. Raspored

Pravilo 4

Zatvorenice će biti raspoređene, koliko je to moguće, u zatvore koji se nalaze u blizini njihovih domova ili mjesta socijalne rehabilitacije, uzimajući u obzir njihovu odgovornost da se staraju o djeci, kao i njihove sopstvene želje i dostupnost odgovarajućih programa i usluga.

5. Lična higijena

[Dopunjuje pravila 15 i 16 Standardnih minimalnih pravila za postupanje prema zatvorenicama]

Pravilo 5

Prostorije za smještaj zatvorenica će imati uslove koji ispunjavaju specifične higijenske potrebe žena, uključujući besplatne higijenske uloške i redovno snabdijevanje vodom za ličnu higijenu djece i žena, posebno žena koje učestvuju u spremanju hrane i koje su u drugom stanju, doje ili imaju menstruaciju.

6. Usluge zdravstvene zaštite

[Dopunjuje pravila 22-26 Standardnih minimalnih pravila za postupanje prema zatvorenicama]

(a) Ljekarski pregled po prijemu

[Dopunjuje pravilo 24 Standardnih minimalnih pravila za postupanje prema zatvorenicima]

Pravilo 6

Ljekarski pregled zatvorenica podrazumijeva sveobuhvatnu provjeru zdravlja u cilju određivanja primarnih zdravstvenih potreba, a takođe utvrđuje:

- (a) Prisustvo seksualno prenosivih bolesti ili bolesti koje se prenose putem krvi; i, u zavisnosti od stepena rizika, zatvorenicama može biti ponuđeno testiranje na HIV, uz savjetovanje prije i nakon testa;
- (b) Potrebe zaštite mentalnog zdravlja, uključujući posttraumatski stresni poremećaj i rizik od samoubistva i samopovrjeđivanja;
- (c) Istoriju reproduktivnog zdravlja zatvorenica, uključujući tekuću ili nedavnu trudnoću, porođaj i druga pitanja o reproduktivnom zdravlju;
- (d) Postojanje zavisnosti od narkotika;
- (e) Seksualno zlostavljanje i druge oblike nasilja koje je žena mogla pretrpiti prije prijema.

Pravilo 7

1. Ako se tokom prijema ili samog pritvora utvrdi postojanje seksualnog zlostavljanja ili drugih oblika nasilja, zatvorenica će biti obaviještena o njenom pravu da se žali pravosudnim organima. Zatvorenica će biti u potpunosti informisana o procedurama i koracima u vezi sa tim. Ako se zatvorenica složi sa preduzimanjem zakonskih mjera, odgovarajuće osoblje će biti obaviješteno o tome i odmah uputiti predmet nadležnom organu za sprovođenje istrage. Zatvorske vlasti olakšaće tim ženama da dobiju pravnu pomoć.
2. Bez obzira na to da li žena odluči da preduzme zakonske mjere, zatvorske vlasti će nastojati da obezbijede da ona ima neposredan pristup specijalnoj podršci ili savjetovanju od strane psihologa.
3. Biće razvijene posebne mjere u cilju izbjegavanja svakog oblika odmazde protiv onih koji prijave zlostavljanje ili preduzmu zakonske mjere.

Pravilo 8

Pravo zatvorenica na ljekarsku povjerljivost, uključujući i posebno pravo da ne dijele informacije i da ne prođu pregled reproduktivnog zdravlja, biće poštovano u svakom trenutku.

Pravilo 9

Ako sa zatvorenicom boravi dijete, ono će takođe proći ljekarski pregled, koji će poželjno obaviti specijalista za zdravlje djece, kako bi se utvrdio način liječenja i zdravstvene potrebe. Biće obezbijedena zdravstvena zaštita, najmanje jednaka onoj u zajednici.

(b) Rodno specifična zdravstvena zaštita

Pravilo 10

1. Zatvorenicama će biti obezbijeđene rodno specifične usluge zdravstvene zaštite, najmanje jednake onima dostupnim u zajednici.
2. Ako zatvorenica zahtijeva da je pregleda ili liječi žena ljekar ili medicinska sestra, oni će joj biti dostupni, u mjeri u kojoj je to moguće, osim u situacijama koje zahtijevaju hitnu medicinsku intervenciju. Ako muški ljekar obavi pregled suprotno željama zatvorenice, ženski član osoblja će biti prisutan tokom pregleda.

Pravilo 11

1. Tokom ljekarskih pregleda biće prisutno samo medicinsko osoblje, osim ako ljekar smatra da postoje izuzetne okolnosti ili zatraži prisustvo člana zatvorskog osoblja iz bezbjednosnih razloga ili ako zatvorenica izričito zahtijeva prisustvo člana osoblja u skladu sa gore navedenim stavom 2 pravila 10.
2. Ako je neophodno da ne-medicinsko zatvorsko osoblje bude prisutno tokom ljekarskih pregleda, to osoblje treba da budu žene i pregled će se obaviti na način koji štiti privatnost, dostojanstvo i povjerljivost.

(c) Mentalno zdravlje i zaštita

Pravilo 12

Individualizovani, rodno osjetljivi programi rehabilitacije, uz informisanost o posljedicama traume i sveobuhvatnu zaštitu mentalnog zdravlja, biće dostupni zatvorenicama kojima je potrebna zaštita mentalnog zdravlja u zatvoru ili u nezatvorskome okruženju.

Pravilo 13

Zatvorsko osoblje će biti obaviješteno kada žena osjeća posebnu nelagodu, kako bi bolje razumjelo njenu situaciju i osiguralo da ona dobije odgovarajuću podršku.

(d) Prevencija HIV-a, liječenje, njega i podrška

Pravilo 14

U razvoju odgovora na HIV/AIDS u kaznenim ustanovama, programi i usluge će imati u vidu specifične potrebe žena, uključujući sprječavanje prenošenja virusa sa majke na dijete. U tom kontekstu, zatvorske vlasti će podsticati i podržavati razvoj inicijativa za prevenciju HIV-a, liječenje i njegu, kao što je vršnjačka edukacija.

(e) Programi liječenja bolesti zavisnosti

Pravilo 15

Zatvorske zdravstvene službe će obezbijediti ili olakšati specijalizovane programe namijenjene za liječenje žena zavisnica, uzimajući u obzir prethodnu viktimizaciju, posebne potrebe trudnica i majki, kao i njihove različite kulturološke pozadine.

(f) Sprječavanje samoubistva i samopovrjeđivanja

Pravilo 16

Razvoj i sprovođenje strategija, u konsultaciji sa uslugama zaštite mentalnog zdravlja i službama socijalne zaštite, u cilju sprječavanja samoubistva i samopovrjeđivanja među zatvorenicama i pružanja odgovarajuće, rodno-specifične i specijalizovane podrške onima koji su izloženi opasnosti, biće dio sveobuhvatne politike zaštite mentalnog zdravlja u ženskim zatvorima.

(g) Preventivne usluge zdravstvene zaštite

Pravilo 17

Zatvorenice će biti edukovane i informisane o preventivnim mjerama zdravstvene zaštite, uključujući zaštitu od HIV-a, seksualno prenosivih bolesti i ostalih bolesti koje se prenose preko krvi, kao i o drugim rodno-specifičnim zdravstvenim stanjima.

Pravilo 18

Preventivne mjere zdravstvene zaštite od posebnog značaja za žene, kao što su Papanikolau testovi i pregledi za rak dojke i ginekološki rak, biće omogućene zatvorenicama na ravnopravnoj osnovi sa ženama iste starosti u zajednici.

7. Sigurnost i bezbjednost

[Dopunjuje pravila 27-36 Standardnih minimalnih pravila za postupanje prema zatvorenicama]

(a) Pretresi

Pravilo 19

Sprovešće se djelotvorne mjere kako bi se osiguralo dostojanstvo i poštovanje zatvorenice tokom ličnih pretresa, koje će obavljati samo ženski članovi osoblja, propisno obučeni za odgovarajuće metode obavljanja pretresa i u skladu sa utvrđenim procedurama.

Pravilo 20

Biće razvijene alternativne metode provjere, poput skeniranja, kao zamjena pretresa koji podrazumijeva skidanje odjeće i fizički pretres tijela, kako bi se izbjegle moguće štetne psihičke i fizičke posljedice takve vrste pretresa.

Pravilo 21

Zatvorsko osoblje će pokazati stručnost, profesionalnost i senzibilnost i čuvaće dostojanstvo i pokazati poštovanje prilikom pretresa djece koja borave sa majkama u zatvoru i djece koja posjećuju zatvorenike.

(b) Disciplina i kazne

[Dopunjuje pravila 27-32 Standardnih minimalnih pravila za postupanje prema zatvorenicama]

Pravilo 22

Kazne osamljenja ili disciplinskog izdvajanja neće se primjenjivati na trudnicama, ženama sa bebama i majkama dojiljama u zatvoru.

Pravilo 23

Disciplinske sankcije za zatvorenice neće uključivati zabranu kontakta sa porodicom, posebno sa djecom.

(c) Sredstva za ograničavanje slobode kretanja

[Dopunjuje pravila 33-34 Standardnih minimalnih pravila za postupanje prema zatvorenicama]

Pravilo 24

Sredstva za ograničavanje slobode kretanja se nikada neće koristiti na žene tokom i odmah nakon porođaja.

(d) Informacije za zatvorenike i njihove pritužbe; inspekcija

[Dopunjuje pravila 35 i 36 i, u odnosu na inspekciju, pravilo 55 Standardnih minimalnih pravila za postupanje prema zatvorenicama]

Pravilo 25

1. Zatvorenicama koje prijave zlostavljanje odmah će biti obezbijedena zaštita, podrška i savjetovanje, a njihove tvrdnje će istražiti kompetentni i nezavisni organi, uz puno poštovanje principa povjerljivosti. Mjere zaštite će naročito uzeti u obzir rizik od odmazde.
2. Zatvorenice koje su bile seksualno zlostavljane, a posebno one koje su usljed zlostavljanja ostale u drugom stanju, dobiće odgovarajuću zdravstvenu pomoć i savjetovanje i biće im obezbijedena neophodna zaštita fizičkog i mentalnog zdravlja, podrška i pravna pomoć.
3. U cilju praćenja uslova pritvora i postupanja prema zatvorenicama, inspekcije, odbori za posjete ili monitoring ili nadzorni organi imaće ženske članove.

8. Kontakt sa spoljnim svijetom

[Dopunjuje pravila 37-39 Standardnih minimalnih pravila za postupanje prema zatvorenicama]

Pravilo 26

Kontakt zatvorenica sa njihovim porodicama, uključujući i njihovu djecu, staratelje njihove djece i pravne zastupnike, podstiće se i olakšati svim razumnim sredstvima. Kada je to moguće, biće preduzete dodatne mjere u cilju nadomješćavanja kontakta za žene koje su smještene u ustanovama koje se nalaze daleko od njihovih domova.

Pravilo 27

Ako su dozvoljene bračne posjete, zatvorenice će moći da ostvaruju ovo pravo ravnopravno sa zatvorenicama.

Pravilo 28

Posjete koje uključuju djecu održavaće se u okruženju koje je pogodno za pozitivno iskustvo posjete, uključujući postupanje osoblja, i uključivaće direktni kontakt između majke i djeteta. Kada god je moguće, podstićaće se posjete koje uključuju duži kontakt sa djecom.

9. Osoblje i obuka

[Dopunjuje pravila 46-55 Standardnih minimalnih pravila za postupanje prema zatvorenicima]

Pravilo 29

Jačanje kapaciteta za osoblje zaposleno u ženskim zatvorima omogućit će im da se bave specijalnim zahtjevima resocijalizacije zatvorenica i da upravljaju sigurnim objektima koji doprinose rehabilitaciji. Mjere jačanja kapaciteta za žensko osoblje obuhvatiće i pristup višim pozicijama sa ključnom odgovornošću za razvoj politika i strategija koje se odnose na postupanje prema zatvorenicama i brigu o njima.

Pravilo 30

Na nivou uprave će postojati jasna i kontinuirana posvećenost sprječavanju i rješavanju diskriminacije na rodnoj osnovi, usmjerenoj prema ženskom dijelu osoblja.

Pravilo 31

Biće izrađene i primijenjene jasne politike i propisi o ponašanju zatvorskeg osoblja u cilju pružanja maksimalne zaštite zatvorenica od svakog fizičkog ili verbalnog nasilja na rodnoj osnovi.

Pravilo 32

Osoblje ženskog zatvora imaće isti pristup obukama kao i osoblje muškog zatvora, a svi zaposleni uključeni u upravljanje ženskim zatvorima proći će obuku o rodnoj osjetljivosti i zabrani diskriminacije i seksualnog zlostavljanja.

Pravilo 33

1. Cjelokupno osoblje angažovano na radu sa zatvorenicama proći će obuku u vezi sa rodno-specifičnim potrebama i ljudskim pravima zatvorenica.
2. Biće obezbijeđene osnovne obuke za osoblje ženskih zatvora o ključnim pitanjima koja se odnose na zdravlje žena, pored prve pomoći i osnovne zdravstvene pomoći.
3. U slučaju da je djeci dozvoljeno da borave sa svojim majkama u zatvoru, u cilju podizanja svijesti zatvorskeg osoblja, biće organizovane obuke o razvoju djeteta, kako bi mogli adekvatno da reaguju u slučaju potrebe i hitnosti.

Pravilo 34

Programi za jačanje kapaciteta u pogledu HIV-a biće uključeni kao dio redovnog programa obuke zatvorskeg osoblja. Pored sprječavanja HIV-a/AIDS-a, liječenja, brige i podrške, pitanja kao što su rodna ravnopravnost i ljudska prava će takođe biti dio programa obuke, sa posebnim osvrtom na njihovu povezanost sa HIV-om, stigmatizaciju i diskriminaciju.

Pravilo 35

Zatvorsko osoblje će biti obučeno da uoči potrebu za brigom o mentalnom zdravlju i rizik od samopovrjeđivanja i samoubistva među zatvorenicama, da pruži pomoć u vidu podrške i da takve slučajeve uputi specialistima.

10. Maloljetne zatvorenice

Pravilo 36

Zatvorska uprava će sprovesti mjere zaštite interesa maloljetnih zatvorenica.

Pravilo 37

Maloljetne zatvorenice će imati jednak pristup obrazovanju i stručnom osposobljavanju koji su dostupni muškim maloljetnim zatvorenicama.

Pravilo 38

Maloljetne zatvorenice će imati pristup programima i uslugama koje odgovaraju njihovom polu i uzrastu, kao što su savjetovanje o seksualnom zlostavljanju ili nasilju. Biće im pruženo obrazovanje o zdravstvenoj zaštiti žena i omogućen redovan pristup ginekologu, kao i odraslim zatvorenicama.

Pravilo 39

Maloljetne zatvorenice koje su u drugom stanju dobiće podršku i medicinsku njegu jednaku onoj koju imaju odrasle zatvorenice. Njihovo zdravlje će pratiti ljekar specijalista, uzimajući u obzir činjenicu da one, zbog svojih godina, mogu biti pod većim rizikom od zdravstvenih komplikacija tokom trudnoće.

II. Pravila primjenjiva na posebne kategorije

A. Osuđenici

1. Klasifikacija i individualizacija

[Dopunjuje pravila 67-69 Standardnih minimalnih pravila za postupanje prema zatvorenicama]

Pravilo 40

Upravnici zatvora će izraditi i primijeniti metode klasifikacije koje se odnose na rodno-specifične potrebe zatvorenica kako bi se osiguralo odgovarajuće i pojedinačno planiranje i sprovođenje rane rehabilitacije, reintegracije u društvo, i postupanja prema takvim zatvorenicama.

Pravilo 41

Rodno osjetljiva procjena rizika i klasifikacija zatvorenika će:

(a) uzeti u obzir generalno niži rizik koji zatvorenice predstavljaju međusobno, kao i posebno štetne efekte koje visoke mjere bezbjednosti i povećan nivo izolacije mogu imati na njih;

(b) pružiti osnovne informacije o prošlosti žena, uključujući nasilje, historiju mentalnih smetnji i bolesti zavisnosti, kao i roditeljske i druge starateljske odgovornosti, koje treba uzeti u obzir prilikom raspoređivanja zatvorenica i planiranja kazne;

(c) postarati se da planovi za izdržavanje kazne za zatvorenice uključe rehabilitacione programe i usluge koji odgovaraju njihovim rodno-specifičnim potrebama;

(d) postarati se da zatvorenicama kojima je potrebna briga o mentalnom zdravlju bude određen smještaj koji nije restriktivan, i koji je na najnižem mogućem nivou obezbjeđenja, kao i da primaju odgovarajuću terapiju, umjesto da budu smještene u objekte sa višim nivoima bezbjednosti isključivo zbog svojih mentalnih problema.

2. Zatvorski režim

[Dopunjuje pravila 65, 66 i 70-81 Standardnih minimalnih pravila za postupanje prema zatvorenicama]

Pravilo 42

1. Zatvorenice će imati pristup uravnoteženom i sveobuhvatnom programu aktivnosti, koji je u skladu sa rodno-specifičnim potrebama.

2. Zatvorski režim će biti dovoljno fleksibilan da odgovori na potrebe trudnica, dojilja i majki. U zatvorima će biti obezbjeđene prostorije za brigu o djeci, kako bi se omogućilo zatvorenicama da učestvuju u zatvorskim aktivnostima.

3. Biće uloženi posebni naponi u obezbjeđivanju odgovarajućih programa za trudnice, dojilje i majke u zatvoru.

4. Biće uloženi posebni naponi u pružanju odgovarajućih usluga za zatvorenice kojima je neophodna psihosocijalna podrška, posebno onima koje su žrtve fizičkog, psihičkog ili seksualnog zlostavljanja.

Socijalni odnosi i kontrola

[Dopunjuje pravila 79-81 Standardnih minimalnih pravila za postupanje prema zatvorenicama]

Pravilo 43

Zatvorske vlasti će podsticati i, kada je to moguće, olakšati posjete zatvorenicama kao važan preduslov za očuvanje njihovog mentalnog blagostanja i socijalne reintegracije.

Pravilo 44

S obzirom na različita iskustva zatvorenica u odnosu na nasilje u porodici, one će biti na odgovarajući način konsultovane o tome kome će biti dozvoljeno da ih posjećuje, uključujući i članove porodice.

Pravilo 45

Zatvorska uprava će u najvećoj mogućoj mjeri koristiti za zatvorenice opcije kao što su kućno odsustvo, otvorena odjeljenja zatvora, smještaj u prelazne „kuće na pola puta“ i programe i društveno korisni rad, kako bi se olakšao njihov prelazak iz zatvora na slobodu, smanjila stigmatizacija i ponovo uspostavio njihov kontakt sa porodicama u najranijoj mogućoj fazi.

Pravilo 46

Zatvorska uprava će, u saradnji sa probacionim službama i službama socijalne zaštite, grupama lokalne zajednice i nevladinim organizacijama, izraditi i sprovesti sveobuhvatne programe reintegracije za periode prije i posle oslobađanja, koji uzimaju u obzir rodno-specifične potrebe žena.

Pravilo 47

Ženama koje su puštene na slobodu biće obezbijedena dodatna podrška u vidu psihološke, zdravstvene, pravne i praktične pomoći, kako bi se obezbijedila njihova uspješna reintegracija u društvo, u saradnji sa službama zajednice.

3. Trudnice, dojilje i majke čija djeca borave u zatvoru sa njima

[Dopunjuje pravilo 23 Standardnih minimalnih pravila za postupanje prema zatvorenicama]

Pravilo 48

1. Zatvorenice koje su trudne ili doje djecu dobiće savjetovanje o njihovom zdravlju i ishrani u okviru programa koji izrađuje i prati ljekar. Trudnicama, dojiljama i majkama će biti omogućena besplatna adekvatna i pravovremena ishrana, zdrava životna sredina i redovne vježbe.

2. Na zatvorenice niko neće uticati da ne doje svoju djecu, osim ako postoje posebni zdravstveni razlozi za to.

3. Zdravstvene i nutritivne potrebe zatvorenica koji su se nedavno porodile a čije bebe ne borave sa njima u zatvoru, biće uključene u programe liječenja.

Pravilo 49

Odluke da djeca mogu da borave sa majkama u zatvoru donosiće se u skladu sa najboljim interesima djece. Djeca koja borave u zatvoru sa svojim majkama nikada neće biti tretirana kao zatvorenici.

Pravilo 50

Zatvorenicama čija djeca borave sa njima u zatvoru biće omogućeno da provode vrijeme sa svojom djecom u najvećoj mogućoj mjeri.

Pravilo 51

1. Djeci koja borave sa svojim majkama u zatvoru biće obezbijedene stalne ljekarske usluge i njihov razvoj će pratiti specijalisti, u saradnji sa zdravstvenim službama zajednice.

2. Okruženje za odrastanje djece u zatvoru biće u najvećoj mogućoj mjeri slično okruženju u kojem odrastaju djeca van zatvora.

Pravilo 52

1. Odluke o tome kada dijete treba da bude odvojeno od svoje majke zasnivaće se na pojedinačnim procjenama i biće u najboljim interesima djeteta, u okviru relevantnih domaćih zakona.

2. Proces odlaska djeteta iz zatvora biće sproveden na senzibilan način, tek kada se odredi alternativna briga o djetetu, a u slučaju djece zatvorenika koji su strani državljani, u konsultaciji sa konzularnim zvaničnicima.

3. Nakon što djeca budu odvojena od svojih majki i smještena kod rođaka, u drugu porodicu ili na drugi način zbrinuta, zatvorenicama će u najvećoj mogućoj mjeri biti omogućeno da viđaju svoju djecu, kada je to u najboljem interesu djece i kada javna bezbjednost nije ugrožena.

4. Strani državljani

[Dopunjuje pravilo 38 Standardnih minimalnih pravila za postupanje prema zatvorenicama]

Pravilo 53

1. Kada postoje relevantni bilateralni ili multilateralni sporazumi, premještaj zatvorenica koje su nerezidentne strane državljanke u matičnu zemlju, naročito ako u njoj imaju djecu, razmotriće se najranije moguće tokom izdržavanja kazne, po zahtjevu ili pristanku zatvorenice.

2. Kada dijete koje boravi sa zatvorenicom koja je nerezidentna strana državljanica treba da napusti zatvor, razmotriće se premještaj djeteta u matičnu zemlju, uzimajući u obzir njegov najbolji interes i uz konsultaciju sa majkom.

5. Manjine i domorodački narodi

Pravilo 54

Zatvorska uprava će prepoznati da zatvorenice iz različitih vjerskih i kulturnih sredina imaju karakteristične potrebe i da se mogu suočiti sa višestrukim oblicima diskriminacije u pristupu rodno i kulturološko specifičnim programima i uslugama. Shodno tome, zatvorska uprava će obezbijediti sveobuhvatne programe i usluge za te potrebe, u konsultaciji sa samim zatvorenicama i relevantnim grupama.

Pravilo 55

Usluge koje se pružaju prije i posle puštanja na slobodu biće razmotrene kako bi se osiguralo da su odgovarajuće i da su dostupne autohtonim zatvorenicama i zatvorenicama iz etničkih i rasnih grupa, u konsultaciji sa relevantnim grupama.

B. Osobe koje su zadržane po hapšenju ili borave u istražnom pritvoru

[Dopunjuje pravila 84-93 Standardnih minimalnih pravila za postupanje prema zatvorenicama]

Pravilo 56

Nadležni organi će prepoznati poseban rizik od zlostavljanja sa kojim se suočavaju žene u istražnom pritvoru i sprovesti odgovarajuće mjere u politici i praksi, kako bi garantovali sigurnost tih žena u datom trenutku. (Vidi takođe Pravilo 58 ispod, u odnosu na alternative istražnom pritvoru.)

III. Nezatvorske mjere

Pravilo 57

Odredbe Tokijskih pravila će usmjeravati razvoj i primjenu odgovarajućih mjera za prestupnice. Rodno-specifične mogućnosti za opcione mjere i alternative kaznama i istražnom pritvoru biće izrađene u okviru pravnih sistema država članica, uzimajući u obzir njihove starateljske odgovornosti i istoriju viktimizacije mnogih žena počinitelaca krivičnih djela.

Pravilo 58

Uzimajući u obzir odredbe pravila 2.3 Tokijskih pravila, prestupnice neće biti odvojene od svojih porodica i zajednica bez odgovarajućeg razmatranja njihove prošlosti i porodičnih veza. Alternativni načini ophođenja prema prestupnicama, kao što su alternativne mjere i pretkrivične i osuđujuće alternative biće primijenjene kada god je moguće i kada odgovara svrsi.

Pravilo 59

U principu, nezatvorske mjere zaštite, kao što su skloništa kojima upravljaju nezavisni organi, nevladine organizacije ili drugi servisi u zajednici, treba da se koriste u cilju zaštite žena kojima je potrebna takva zaštita. Privremene mjere, uključujući zadržavanje u cilju zaštite žene, primjenjivaće se samo kada je to neophodno i izričito na zahtjev žene, a u svim slučajevima biće praćeno od strane sudskih ili drugih nadležnih organa. Mjere zaštite neće se nastaviti ako se žena tome protivi.

Pravilo 60

Odgovarajući resursi će biti dostupni za pronalaženje adekvatnih alternativa za prestupnice kako bi se povezale nezatvorske mjere sa intervencijama u cilju rješavanja najčešćih problema koji dovode do kontakta žena sa krivično-pravnim sistemom. Tu spadaju terapeutske kursevi i savjetovanje za žrtve nasilja u porodici i seksualnog zlostavljanja; odgovarajući tretman za osobe sa mentalnim invaliditetom, i obrazovni programi sa obukama za poboljšanje mogućnosti zapošljavanja. Takvi programi treba da uzmu u obzir potrebu da se obezbijedi briga za djecu i usluge namijenjene samo ženama.

Pravilo 61

Pri izricanju kazne ženama koje su počinile krivična djela, sudovi će imati ovlaštenje da razmotre olakšavajuće faktore, kao što su ranija neosuđivanost, težinu krivičnog djela i prirodu kriminalnog ponašanja u pogledu njenih starateljskih odgovornosti i prošlosti.

Pravilo 62

Biće unaprijedeno sprovođenje sveobuhvatnih i rodno osjetljivih programa liječenja od bolesti zavisnosti u kojem učestvuju samo žene, i koji bi uključili informisanost o posljedicama traume, i pristup žena takvim programima, u cilju kriminalne prevencije, kao i za svrhe alternativnih mjera i kazni.

1. Dispozicije nakon izricanja kazne

Pravilo 63

Poželjno je da se prilikom donošenja odluka o ranom uslovnom otpustu uzmu u obzir starateljske odgovornosti zatvorenica, kao i njihove specifične potrebe društvene reintegracije.

2. Trudnice i žene sa djecom koja zavise od njih

Pravilo 64

Nezatvorske kazne za trudnice i žene sa djecom koja od njih zavise treba primijeniti kada je moguće i prikladno, dok zatvorske kazne treba razmatrati kada je krivično djelo ozbiljno ili nasilno ili žena predstavlja kontinuiranu opasnost, nakon uzimanja u obzir najboljih interesa djeteta ili djece, i istovremeno se treba postarati da djeca budu zbrinuta na odgovarajući način.

3. Maloljetne prestupnice

Pravilo 65

Smještaj djece koja su u sukobu sa zakonom u ustanove treba izbjegavati u najvećoj mogućoj mjeri. U procesu donošenja odluka treba uzeti u obzir i rodno-specifičnu ranjivost maloljetnih prestupnica.

4. Strani državljani

Pravilo 66

Potrebno je uložiti maksimalan napor u cilju ratifikovanja Konvencije Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala¹⁷⁸ i Protokola za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, koji dopunjava pomenutu Konvenciju¹⁷⁹ u cilju potpune primjene njenih odredbi, kako bi se obezbijedila maksimalna zaštita žrtvama trgovine ljudima u cilju izbjegavanja nove viktimizacije mnogih žena koje su strane državljanke.

IV. Istraživanje, planiranje, evaluacija i podizanje javne svijesti

1. Istraživanje, planiranje i evaluacija

Pravilo 67

Biće uloženi naponi da se organizuju i promovišu sveobuhvatna istraživanja sa konkretnim rezultatima o krivičnim djelima počinjenim od strane žena, razlozima koji dovode žene u konflikt sa krivično-pravnim sistemom, uticaju sekundarne kriminalizacije i zatvora na žene, karakteristikama prestupnica; kao i naponi u organizovanju i promociji programa za smanjenje rizika da žena ponovo počini krivično djelo, što će sve pružiti osnovu za efikasno

¹⁷⁸ *Set sporazuma*, Ujedinjene nacije, tom. 2225, br. 39574.

¹⁷⁹ *Ibid.* tom. 2237, br. 39574.

planiranje, razvoj programa i formulisanje politike kao odgovora na potrebe resocijalizacije prestupnica.

Pravilo 68

Biće uloženi napor u organizaciji i promociji istraživanja o broju djece koja su pogođena konfliktom njihovih majki sa krivično-pravnim sistemom, a naročito njihovim boravkom u zatvoru, kao i uticaju svega pomenutog na djecu, kako bi se doprinijelo formiranju politike i programa u najboljem interesu djece.

Pravilo 69

Biće uloženi napor da se razmatraju, ocjenjuju i objavljuju periodični trendovi, problemi i faktori povezani sa kriminalnim ponašanjem žena i efikasnosti u reagovanju na potrebe resocijalizacije prestupnica i njihove djece, u cilju smanjenja stigmatizacije i negativnog uticaja konflikta koji te žene imaju sa krivično-pravnim sistemom.

2. Podizanje javne svijesti, dijeljenje informacija i obuke

Pravilo 70

1. Mediji i javnost će biti obaviješteni o razlozima koji dovode žene do konflikta sa sistemom krivičnog pravosuđa i najefikasnijim načinima da se na njih odgovori, kako bi se omogućila reintegracija žena u društvo, uzimajući u obzir najbolje interese njihove djece.
2. Objavljivanje i distribucija istraživanja i primjera dobre prakse činiće sveobuhvatne elemente politike koje ima za cilj poboljšanje ishoda i pravičnosti reakcija krivične pravde na prestupe žena u odnosu na žene i njihovu djecu.
3. Mediji, javnost i oni koji imaju profesionalnu odgovornost u pitanjima koja se tiču zatvorenica i prestupnica redovno će dobijati činjenične informacije o pitanjima koja su obuhvaćena ovim pravilima i informacije o njihovom sprovođenju.
4. Na osnovu ovih pravila i rezultata istraživanja biće izrađeni programi obuke i primijenjeni za relevantne službenike krivičnog pravosuđa kako bi se podigla svijest i doprinijelo njihovom boljem razumijevanju odredbi koje su ovdje sadržane.